

Тема:

30 квітня
відбулося
чергове
засідання РАУ

с. 3

Молоді
адвокати мають
особливі умови
для участі
у літніх курсах
ERA

с. 5

Дайджест
діяльності
комітетів
та секцій НААУ
за квітень –
травень
2024 року

с. 6

Історія
адвокатури:
Маловідомі
сторінки
адвокатської
діяльності
Миколи
Міхновського

с. 57

ЗМІСТ

Новини та події

- 30 квітня відбулося чергове засідання РАУ 3
- Молоді адвокати мають особливі умови
для участі у літніх курсах ERA..... 5

Комітети НААУ

- Дайджест діяльності комітетів та секцій НААУ
за квітень — травень 2024 року 6

Цивільні справи

- О. Печений*
Практичні аспекти справ окремого
провадження про оголошення
фізичної особи померлою..... 33
- О. Розгон*
Забезпечення зупинення продажу
арештованого майна, якщо подано позов
про визнання права власності на це майно
і про зняття з нього арешту 41

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Ізовітова Л. П.

Голова Національної асоціації
адвокатів України, Ради адвокатів
України

Гвоздй В. А.

Заступник Голови Національної
асоціації адвокатів України,
Ради адвокатів України

Кухар О. І.

Заступник Голови Національної
асоціації адвокатів України,
Ради адвокатів України

Вилков С. В.

Голова Вищої
кваліфікаційно-дисциплінарної
комісії адвокатури України

Крупнова Л. В.

Заступник Голови Вищої
кваліфікаційно-дисциплінарної
комісії адвокатури України

Місяць А. П.

Заступник Голови Вищої
кваліфікаційно-дисциплінарної
комісії адвокатури

Болдін М. Я.

Голова Вищої ревізійної комісії
адвокатури

Ковтун М. С.

Шеф-редактор офіційного
бюлетня «Вісник НААУ»

Офіційний бюлетень Національної асоціації адвокатів України

Реєстраційне свідоцтво
серія КВ № 20370-10170 Р
від 19.11.13 р.

Засновник

Національна асоціація
адвокатів України

Юридична та фактична адреса засновника:

04070, м. Київ, вул. Борисоглібська, 3,
поверх 2

Секретаріат НААУ

(044) 392-73-71
факс: (044) 392-73-70
E-mail: info@unba.org.ua
www.unba.org.ua

Судова практика

Правові позиції Верховного Суду 51

Ю. Юзич

Маловідомі сторінки адвокатської діяльності Миколи Міхновського..... 57

Історія адвокатури

При Раді адвокатів Запорізької області створено робочу групу з дослідження історії адвокатури 55

А. Хлопецька

Створення та діяльність товариства адвокатських стажерів у м. Львові у 1934 — 1939 роках за матеріалами Державного архіву Львівської області 61

Головний редактор
Ізовітова Л. П.

Шеф-редактор
Ковтун М. С.

Загальний дизайн
Гладченко Ю. О.

Реєстраційне свідоцтво:
серія КВ № 20370-10170Р

Видавець
ТОВ «ФАКТОР-МЕДІА»

Редакція:
вул. Сумська, 106а,
м. Харків, 61002, Україна
тел.: (057) 76-500-76

e-mail: mskovtyn@gmail.com

www.i.factor.ua

Періодичність виходу
раз на місяць

Дата виходу
30.05.2024 р.

© ТОВ «ФАКТОР-МЕДІА», 2024.
Усі права на публікації захищені.
Відтворення та поширення
(розповсюдження) у будь-який
спосіб творів (окремих частин

творів), розміщених у бюлетені «Вісник Національної асоціації адвокатів України», допускається лише за дозволом Національної асоціації адвокатів України. При відтворенні матеріалів, що містяться у бюлетені «Вісник Національної асоціації адвокатів України», посилання на видання і вказівка імені (псевдоніма) автора твору обов'язкові.

30 КВІТНЯ ВІДБУЛОСЯ ЧЕРГОВЕ ЗАСІДАННЯ РАУ

30 квітня 2024 року відбулося чергове засідання Ради адвокатів України, де обговорювалася низка питань.

ХТО МАЄ ПРАВО ОЦІНЮВАТИ ПОВНОВАЖЕННЯ АДВОКАТА ЗА ДОГОВОРОМ?

За загальним правилом кваліфікаційно-дисциплінарні комісії адвокатури не можуть здійснювати оцінку повноважень адвоката на представництво або захист, що виникають з договору про надання правничої допомоги.

РАУ роз'яснила ст. 14, 15, 17 Правил адвокатської етики щодо відносин адвоката з клієнтом та межі перевірки КДКА підстав для притягнення адвоката до дисциплінарної відповідальності.

Доповідач у цьому питанні, голова НААУ, РАУ **Лідія Ізовітова**, наголосила на важливості цього питання, якому РАУ досі не приділяла належної уваги. І розглядалося воно у зв'язку зі зверненням адвоката, повноваження якої своїм рішенням підтвердив господарський суд в ході розгляду справи. Але пізніше повноваження адвоката за скаргою процесуального опонента поставила під сумнів КДКА одного з регіонів.

Значна частина проваджень, які сьогодні розглядаються дисциплінарними палатами, так або інакше пов'язана з оцінкою договорів на правничу допомогу між адвокатом і клієнтом. При цьому там не завжди звертають увагу, що згідно зі статтею 27 Закону «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» до такого виду договору застосовуються загальні вимоги договірних права, які є пріоритетними.

Оскільки ж до договору про надання правничої допомоги застосовуються визначені цивільним законодавством загальні вимоги договірних права, що впливають із виникнення, дії та припинення договору, а також визначено орган на їх тлумачення (відповідно до ст. 213 Цивільного кодексу ним є суд), то у кваліфікаційно-дисциплінарних комісіях адвокатури та Вищій кваліфікаційно-дисциплінарній комісії адвокатури відсутні повноваження на оцінку правовідносин, що виникли між клієнтом та адвокатом, а також повноважень останнього (договір про надання правничої допомо-

ги, довіреність, ордер, доручення органу (установи), уповноваженого законом на надання БПД, шляхом застосування Правил адвокатської етики у процедурі дисциплінарного провадження.

При цьому у РАУ уточнили, що зазначене правило не стосується укладення договорів про надання правничої допомоги адвокатами, які зупинили чи припинили адвокатську діяльність, або укладають їх, перебуваючи в умовах обставин несумісності (народні депутати, судді, прокурори, державні службовці, військовослужбовці або особи, які здійснюють альтернативну військовій службу). Дії таких осіб усе ж мають бути оцінені КДКА з точки зору їх невідповідності вимогам Закону та Правил адвокатської етики. Тому у разі надходження дисциплінарної скарги КДКА повинна встановити наявність відомостей про адвоката в ЄРАУ (щодо зупиненої чи припиненої адвокатської діяльності, обставин несумісності, а також наявності у особи, яка уклала договір про надання правничої допомоги, статусу адвоката).

Також Рада адвокатів України дійшла висновку, що Закон не надає КДКА такого права, як вихід за межі дисциплінарної скарги з власної ініціативи, оскільки зазначене є порушенням гарантій адвокатської діяльності.

СИСТЕМА БПД СПРОВАДЖУЄ АДВОКАТІВ, ЯКІ ВИЯВИЛИСЯ НЕЗРУЧНИМИ?

З адвокатом, який ставив незручні запитання про розподілення доручень та оплату послуг у системі безоплатної правничої допомоги, не подовжили контракт. Цю ситуацію розглядали на засіданні РАУ.

Член РАУ від Хмельницької області, голова Комітету НААУ з питань безоплатної правничої допомоги **Оксана Каденко** пояснила, що цей адвокат попередньо намагався з'ясувати причини відмови, але в регіональному центрі БПД пояснили своє рішення відсутністю обґрунтованої необхідності, тобто потреби. Але такий аргумент не може сприйматися, адже водночас оголошуються конкурси. Тобто потреба в укладенні контрактів з адвокатами все ж існує. Можливо, це було зроблено, аби позбавити адвоката доступу до інформації про проблеми в системі.

Тож у чому саме полягає «обґрунтована необхідність залучення адвокатів для надання безоплатної вторинної правничої допомоги», що застосовується системою БПД як критерій як для оголошення конкурсів, так і під час вирішення питання про укладання контрактів з адвокатами? О. Каденко також розповіла, що раніше цю необхідність пояснювали розсудом особи, яка приймає відповідне рішення. Такий парадокс, коли об'єктивна потреба фактично визначається суб'єктивними міркуваннями, потребує вивчення статистичних показників, а саме: скільки адвокатів виконують доручення, які ці доручення, зі скількома розриваються або не продовжуються контракти, цифри негативної оцінки внутрішнього моніторингу тощо.

Член РАУ від Тернопільської області **Юрій Гордєєв**, який також працює у місцевому центрі БПД, відзначив, що у їх практиці укладались контракти зі всіма адвокатами, які були в реєстрі, і хто виявив бажання. Він припустив, що в ситуації, що розглядається, існує якийсь особистий конфлікт. Водночас Ю. Гордєєв висловив переконання, що якщо адвокат пройшов процедуру конкурсу, він здобув право працювати із системою і адмінперсонал повинен укласти контракт з кожним адвокатом. Його підтримала голова Ради адвокатів Харківської області **Вікторія Гайворонська**, на думку якої не може бути жодних кількісних квот. І якщо адвокат включений до реєстру адвокатів, які мають право надавати БПД, то в центру виникає обов'язок укласти з ним контракт.

Голова НААУ, РАУ **Лідія Ізовітова** запропонувала подивитися на проблему в контексті, чим РАУ може допомогти тим, хто опинився у подібній ситуації. Адвокати, які пройшли конкурс та були включені до реєстру, отримали право на надання БПД. І це право, в разі коли воно порушується, підлягає захисту. Хоча сам по собі конкурс також має сумнівну правову основу. Адже особа, яка отримала право на зайняття адвокатською діяльністю, очевидно може надавати також правничу допомогу в системі БПД. Втім, ці міркування інституту адвокатури навряд будуть сприйняті державним органом. У доцільності конкурсу сумнівається і керівник Секретаріату НААУ, РАУ **Вадим Красник**. Він припустив, що цей випадок не єдиний серед тих дев'яти тисяч адвокатів, які присутні в реєстрі, і, насправді, багато з ким можуть бути не укладені контракти.

За підсумками обговорення питання учасники засідання дійшли висновку, що в держави (в особі

центрів з надання БПД) виникає обов'язок укласти контракти з адвокатами, які пройшли конкурс і були включені до реєстру адвокатів, які надають БПД. Аби захистити адвокатів, відповідну норму варто закріпити у Порядку і умовах укладення договорів з адвокатами, які надають безоплатну вторинну правничу допомогу (постанова Кабміну від 11.02.2012 № 8). З відповідними пропозиціями Рада адвокатів України звернеться до Уряду та Уповноваженого ВР з прав людини.

МЕТОДИКУ ОБРАХУНКУ ЕПІЗОДІВ ПРИ ОПЛАТІ ПОСЛУГ АДВОКАТА БПД СЛІД УТОЧНИТИ, — РАУ

Рада адвокатів України ініціює зміни до постанови Кабінету Міністрів про оплату послуг та відшкодування витрат адвокатів, які надають безоплатну вторинну правничу допомогу.

Відповідне рішення було ухвалене на останньому засіданні РАУ за підсумками обговорення звернення адвоката, яка поскаржилася на несправедливість формули оплати послуг, що застосовують регіональні центри БПД (постанова Кабміну від 17.09.2014 № 465).

Адвокат подала до центру акт наданих послуг та розрахунок розміру винагороди у кримінальному провадженні на стадії досудового розслідування з урахуванням десяти епізодів правопорушень. Але чиновники визначили, що розрахунок має здійснюватися виходячи лише з двох епізодів.

За постановою при визначенні суми оплати враховується ступінь тяжкості інкримінованого злочину за кожним епізодом. Одним із злочинів, у вчиненні яких підозрювалася особа, був незаконний збут психотропних речовин. Кожен з епізодів порушення був внесений до ЄРДР, адже факти збуту характеризувалися окремим часом, місцем, способом вчинення та мали власний предмет доказування. Крім цього, кожен факт був окремою достатньою підставою для притягнення особи до відповідальності. Але у центрі вирішили, що це було продовжуване правопорушення. І згідно з правилами, якщо в матеріалах провадження правопорушення трактується як продовжуване, то під час розрахунку винагороди воно приймається як один епізод.

«Така позиція на обґрунтоване переконання Комітету, є несправедливою, — зауважила під час засідання член РАУ, голова Комітету НААУ з питань БПД **Оксана Каденко**. — Адже вона не враховує обсягу роботи адвоката по захисту особи... Це, відповідно, зовсім інший обсяг

дослідження доказів, роботи з клієнтом, дослідження матеріалів, формування позиції тощо. Оцінка такої ситуації явно не відповідає меті реалізації диференціації оплати послуг адвоката в залежності від обсягу наданих послуг».

Вона звернула увагу на те, що якби адвокат погордилася на кваліфікацію з ознакою повторності, то питання було б вирішено, але така формалізація обвинувального акта прямо суперечить інтересам підзахисного, бо ця ознака повторності обтяжує кримінальну відповідальність.

Учасники засідання погодилися, що проблема дійсно існує. А член РАУ **Барбара Калюжна** додатково

звернула увагу, що схожа за своєю суттю ситуація пов'язана із представництвом кількох потерпілих, коли попри значний обсяг, оплата здійснюється як за роботу з одним потерпілим.

Зрештою у РАУ констатували необхідність внесення змін до методики розрахунків і в контексті оплати роботи адвокатів запропонували впровадити три критерії: кількість епізодів згідно з витягами з ЄРДР, кількість епізодів згідно з обвинувальним актом і кількість епізодів згідно з вироком суду першої інстанції. При цьому для оплати роботи адвоката має застосовуватися найбільший із трьох показників.

МОЛОДІ АДВОКАТИ МАЮТЬ ОСОБЛИВІ УМОВИ ДЛЯ УЧАСТІ У ЛІТНІХ КУРСАХ ERA

Академія європейського права (Academy of European Law: ERA) надає можливість отримати знижку 25 % ексклюзивно для Молодіжного Комітету НААУ — UNBA NextGen як членів EYBA на їхню програму літніх курсів.

Особливі стипендіальні умови для молодих адвокатів запроваджені в результаті партнерства Молодіжного Комітету НААУ з Академією європейського права.

Програма літніх курсів ERA дозволить розширити знання та навички в 15 областях європейського права, а також отримати досвід від провідних європейських юристів та експертів.

З програмами можна ознайомитися за посиланням:
URL: summercourses.era.int/.

Знижка 25 % діє з кодом ваучера SC2024EYBA.

Крім того, ERA оголосила конкурс на отримання стипендії для участі в заході у Трірі (Німеччина) (інформація за посиланням: URL: era-comm.eu/era-scholarship/applicants/).

Стипендія може охоплювати одне або все разом:

- внески за участь;
- внесок на дорожні витрати;
- проживання під час заходу.

Стипендія може бути надана юристам, суддям, прокурорам та офіційним особам із держав-членів ЄС, країн-кандидатів і потенційних кандидатів, які не можуть дозволити собі відвідати заходи, організовані ERA.

Стипендії надаються лише для однієї події, і кандидати, які вже отримували стипендію, не отримують грант повторно.

Кандидати не повинні реєструватися на захід до отримання рішення щодо їх заявки на стипендію.

Кінцевий термін подання заявок:

- за 2 місяці до події (для офлайн-заходів);
- за 1 місяць до події (для онлайн-заходів).

Необхідні документи:

- форма заявки на стипендію;
- резюме;
- мотиваційний лист.

Успішним заявникам буде запропоновано написати звіт про те, як вони використали стипендію у своїй роботі.

ДАЙДЖЕСТ ДІЯЛЬНОСТІ КОМІТЕТІВ ТА СЕКЦІЙ НААУ ЗА КВІТЕНЬ – ТРАВЕНЬ 2024 РОКУ

КОМІТЕТ ЗАХИСТУ ПРАВ АДВОКАТІВ ТА ГАРАНТІЙ АДВОКАТСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НААУ

Із 20 квітня по 20 травня до Комітету надійшло 5 звернень про порушення прав адвокатів і гарантій адвокатської діяльності. Крім розглянутих звернень, Комітетом направлено 3 відповіді. У межах розгляду скарг адвокатів Комітетом було надіслано 7 листів, з яких всі адресовані правоохоронним органам з вимогами припинити порушення прав адвокатів, а щодо порушників провести службові розслідування та притягнути до відповідальності.

Також із 20 квітня по 20 травня Комітетом забезпечено нагляд за дотриманням правоохоронцями професійних прав і гарантій адвокатської діяльності під час проведення 7 слідчих і процесуальних дій.

Адвоката, який виконував свої обов'язки під час надання безоплатної правничої допомоги в рамках кримінального провадження, затримали та силоміць dopravили до територіального центру комплектування та соціальної підтримки. Про факт порушення Конституції та гарантій адвокатської діяльності, передбачених Законом України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», повідомили у Раді адвокатів Одеської області. Адвокат перебував у м. Рені за дорученням Центру з надання безоплатної вторинної правової допомоги, де здійснював захист осіб, яких було затримано правоохоронними органами. Під час обшуку в одному з приміщень працівниками поліції було повідомлено, що за наказом керівництва адвокат начебто повинен терміново прибути до ТЦК. Після відмови протягом 10 хвилин з'явилися озброєні особи, які силою помістили адвоката до мікроавтобуса із прихованими держномерами та відвезли до ТЦК.

У Раді адвокатів Одеської області оцінили такі дії як грубе порушення гарантій адвокатської діяльності. Ідеться про відповідні пп. 1, 6 ч. 1 ст. 23 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність». Заборо-

няються будь-які втручання і перешкоди здійсненню адвокатської діяльності. Життя, здоров'я, честь і гідність адвоката та членів його сім'ї, їх майно перебуває під охороною держави, а посягання на них тягнуть відповідальність, передбачену законом.

Так, у минулому році адвокат, яка надавала професійну правничу допомогу, прибула до ТЦК та СП в Одесі, де клієнт проходив повторну військово-лікарську комісію. Однак працівники центру фізично не допустили адвоката до клієнта. Тоді Комітет із захисту прав адвокатів та гарантій адвокатської діяльності НААУ направив звернення до Міністерства оборони України. Зрештою Одеський обласний територіальний центр комплектування та соціальної підтримки поставив перед начальниками районних ТЦК вимогу виключити у службовій діяльності випадки порушення професійних прав адвокатів.

Детальніше за посиланням: URL: surl.li/tquzu.

Зростання тиску на адвокатуру загрожує погіршенням стану дотримання прав людини в Україні. Статистика порушень гарантій адвокатської діяльності свідчить про загрозливу ситуацію для ефективної і безпечної професійної діяльності захисників. Голова НААУ, РАУ Лідія Ізовітова звернулася до Міністра оборони Рустема Умерова та Омбудсмена Дмитра Лубінця у зв'язку із численними порушеннями працівниками

територіальних центрів комплектування та соціальної підтримки (ТЦК) прав і гарантій адвокатської діяльності під час здійснення професійного захисту громадян України. Ідеться про факти втручання у діяльність, насильство відносно захисників, незаконне позбавлення волі, відібрання особистих речей, у тому числі які містять адвокатську таємницю, — дії, які прямо перешкоджають адвокатській діяльності і порушують права людини на захист та отримання правничої допомоги.

Одне з останніх порушень було вчинено працівниками ТЦК 3 травня. Адвокат отримав п'ять доручень від Південного міжрегіонального центру з надання безоплатної правничої допомоги та надавав правничу допомогу у м. Рені Одеської області.

Слідчий проводив огляд місця події за участю адвоката, а також понятих. Перед початком слідчої дії адвокату повідомили, що у разі здійснення ним активного захисту він матиме проблеми з місцевим територіальним центром комплектування та соціальної підтримки, оскільки його начебто оголошено у розшук. Таке повідомлення адвокат сприйняв як спробу тиску (адже у застосунку «Дія» відомості щодо його розшуку були відсутні) і продовжив виконувати обов'язки, покладені на нього законом.

Але пізніше з'явилися співробітники поліції та озброєні особи у масках, які наказали адвокату невідкладно пройти з ними до місцевого ТЦК. Адвокат повідомив, що готовий з'явитися до центру комплектування та соціальної підтримки в порядку, встановленому законодавством, але в цей момент він здійснює захист осіб відповідно до Кримінального процесуального кодексу. У відповідь озброєні люди схопили адвоката, силоміць посадили до автівки та вивезли до ТЦК.

Усі події були зафіксовані на відео численними свідками.

Детальніше за посиланням: URL: surl.li/tyuf.

У НААУ підготують методичні рекомендації щодо алгоритму дій адвокатів у разі посягання на їхні професійні права з боку представників державних органів, зокрема ТЦК, під час надання правничої допомоги клієнтам. До роботи долучать ради адвокатів регіонів.

Голова НААУ, РАУ **Лідія Ізовітова** підписала розпорядження про утворення з числа членів Ради адвокатів України робочої групи, яка опрацює наявні матеріали, проаналізує законодавство та розробить відповідний алгоритм. Також очільниця НААУ звер-

нулася до голів рад адвокатів регіонів з проханням опрацювати це питання на засіданнях рад і надати відповідні пропозиції.

Нагадаємо, останнім часом набувають поширення випадки затримання співробітниками територіальних центрів комплектування та соціальної підтримки адвокатів, які виконують свої професійні обов'язки в рамках захисту клієнтів і надання їм професійної правничої допомоги. Одне з останніх порушень було вчинено 3 травня в Одеській області, коли адвоката, що брав участь у слідчій дії, після погроз із боку представника правоохоронного органу затримали та силоміць доставили до ТЦК. Адвокати інформують і про інші випадки цинічного та грубого втручання в їхню професійну діяльність безпосередньо під час надання правничої допомоги клієнтам. НААУ відомо про такі випадки на Харківщині, Миколаївщині, Закарпатті, Чернігівщині, Чернівецьчині та Одещині. У зв'язку із цим було підготовлено та направлено суб'єктам законодавчої ініціативи проект Закону «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за перешкоджання праву особи на захист».

Передбачається, що методичні рекомендації для адвокатів уключатимуть поради щодо належної фіксації технічними засобами відеозапису фактів порушень гарантій адвокатської діяльності та алгоритм наступних дій адвокатів, зокрема повідомлення на гарячі лінії, підготовки заяв до правоохоронних органів, а також заходи контролю з боку органів адвокатського самоврядування.

Детальніше за посиланням: URL: surl.li/tqvbz.

Попри відсутність дозволу суду на вилучення ноутбука і смартфона адвоката, слідчий під час обшуку все ж зробив це. Навіть коли слідчий суддя потім не дозволив арештовувати ці гаджети, їх відмовилися повертати власнику. У ситуацію втрутилася НААУ.

15 березня у квартирі столичного адвоката проводився обшук. Його підставою була ухвала слідчого судді, який частково задовольнив клопотання прокурора. Зокрема, суддя дозволив вилучити певні речі, що мали відношення до розслідуваної справи, але відмовив у частині вилучення техніки.

І все ж слідчий вийшов за межі дозволу і попри заперечення самого адвоката та члена Комітету захисту прав адвокатів та гарантій адвокатської діяльності НААУ **Юрія Юрченка** також вилучив мобільний

телефон і ноутбук, які містили адвокатські досьє та інші відомості, що становлять адвокатську таємницю. Факт порушення гарантій адвокатської діяльності був унесений до протоколу слідчої дії. Пізніше, коли вирішувалося питання про накладення арешту на вилучене майно, слідчий суддя залишив відповідне клопотання прокурора без задоволення. Зокрема, суд указав на неможливість порушення адвокатської таємниці та гарантій адвокатської діяльності, а саме те, що вилучення мобільного телефона та ноутбука було проведено без розмежування інформації, що охоплюється адвокатською таємницею, від будь-якої іншої. Однак слідчий відмовився повертати незаконно вилучені речі. Тоді адвокат звернувся до суду зі скаргою на його бездіяльність, яка була задоволена. Але правоохоронці проігнорували і це рішення. Крім того, стало відомо, що слідчий направив гаджети до експертної установи, аби скопіювати інформацію.

Оскільки процесуальні можливості були вичерпані, адвокат звернувся за допомогою до НААУ.

На прохання адвоката, Комітет підготував і направив до прокуратури та Нацполіції листи з вимогами вжиття заходів щодо усунення порушень професійних прав і гарантій адвокатської діяльності.

У відповідь прокуратура повідомила, що суд апеляційної інстанції, який переглядав рішення про відмову в арешті, також став на бік адвоката, і зараз вживаються заходи щодо повернення вилученого майна законному власнику.

Детальніше за посиланням: URL: surl.li/ttzag.

КОМІТЕТ НААУ З ПИТАНЬ МІЖНАРОДНИХ ЗВ'ЯЗКІВ

Українці, які тимчасово перебувають у Великій Британії через війну та офіційно працевлаштовані, можуть заощаджувати кошти за допомогою платформи Tax-Free Childcare. Як це працює, розповіли адвокати під час вебінару.

Про можливість використання урядових схем Великої Британії громадянами України розповіла адвокат **Крістіна Бабіч-Касьяненко** під час вебінару на тему «Tax-Free Childcare — ефективний інструмент заощаджень для працюючих батьків і відшкодування вартості проїзду до медичних закладів Великої Британії», організованого представником НААУ в Шотландії, Сполученому Королівстві Великої Британії і Північній Ірландії **Олександром Черних**.

Суть Tax-Free Childcare полягає у тому, що кожен працюючий українець у Великій Британії може отримувати додаткову фінансову допомогу на особистий онлайн-акаунт у розмірі до £ 500 щомісяця протягом 3 місяців (у загальному розмірі до £ 2000 на рік) на кожную дитину, щоб допомогти з доглядом за дитиною віком від народження до 11 років або 16 років за наявності інвалідності (така допомога збільшується до £ 1000 щомісяця протягом 3 місяців, якщо дитина має інвалідність — до £ 4000 на рік).

Використовувати ці кошти можна для оплати приватних нянь, ясел, дошкільних закладів, позашкільних гуртків та ігрових кімнат. Єдиною умовою є те, що такий постачальник послуг з догляду за дітьми має бути зареєстрований у Tax-Free Childcare.

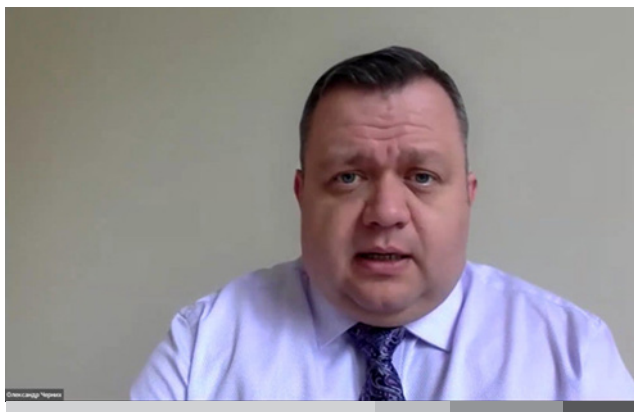
Заява про призначення такої грошової допомоги працюючим батькам подається одним із них в онлайн-режимі шляхом відкриття облікового кабінету за посиланням.

Детальніше за посиланням: URL: surl.li/ttyih.

У Великій Британії існує декілька органів, які можуть здійснювати нотаріальні дії для українських громадян, що тимчасово перебувають у цій країні, у тому числі і представники консульства України.

Про особливості та відмінності нотаріальних дій в Україні та Великій Британії розповіли під час вебінару представник НААУ в Шотландії, Сполученому Королівстві Великої Британії і Північній Ірландії **Олександр Черних**, юрист, координатор проекту 1ST Ukrainian business LTD **Олена Батрина** та адвокат **Валерія Джафарова**.

Окрім звернення до британських нотаріусів, громадяни України мають можливість звернутися за отриманням нотаріальних дій до консульств України

за кордоном. Адреса Консульства України у Великій Британії: UK 8 Windsor St, Edinburgh EH7 5JR, або в Лондоні: 78 Kensington Park Road, London, W11 2PL.

Повноваження консульських установ для вчинення нотаріальних дій встановлюються Законом України «Про нотаріат», Консульським статутом України, затвердженим Указом Президента України від 02.04.94 № 127/94, та іншими нормативно-правовими актами.

Консульські установи України захищають за кордоном права та інтереси України, юридичних осіб і громадян України, сприяють розвитку дружніх відносин України з іншими державами. Консул зобов'язаний вживати заходів для того, щоб громадяни України користувалися в повному обсязі всіма правами.

Детальніше за посиланням: URL: surl.li/ttykb.

Адвокати, які відчувають соціальну відповідальність і мають бажання та змогу надавати правничу допомогу українським біженцям, можуть долучитися до реалізації спільної ініціативи Данської ради з питань біженців та НААУ на цифровій платформі PravoVsim.

Проект передбачає надання кваліфікованої юридичної допомоги громадянам України, які внаслідок збройної агресії вимушено перемістилися, стали біженцями або особами під спеціальним захистом.

Для участі у проєкті необхідно заповнити реєстраційну форму. Після цього вам буде надано методичні матеріали та доступ до платформи.

У разі виникнення запитань можна звертатися до координатора проєкту **Олександра Черних** (ua-sc@mail.unba.org.ua).

Нагадаємо, 24 квітня повірена особа Представництва Данської ради у справах біженців в Україні **Алікс Франсуаза Марі Журну** та голова НААУ, РАУ **Лідія Ізовітова** підписали Меморандум про взаєморозуміння.

Детальніше за посиланням: URL: surl.li/ttyos.

Процедура розірвання шлюбу, якщо один із подружжя перебуває за кордоном, має певні особливості. Поради українцям у разі розлучення дали адвокати на прикладі Великої Британії.

Вебінар на тему «Як розлучитись українцям, які перебувають за кордоном» організували представник НААУ в Шотландії, Сполученому Королівстві Великої Британії і Північній Ірландії **Олександр Черних** та адвокат **Анна Бобровська**.

Так, розірвання шлюбу в позасудовому порядку можливо здійснити через органи ДРАЦС у таких випадках:

- коли подружжя не має спільних дітей;
- відсутність вагітності дружини та дитини до 1-го року;
- коли є взаємна згода подружжя на розірвання шлюбу.

Винятком є те, коли один з подружжя вчинив кримінальне правопорушення, злочин, домашнє насилля, а також батьківство дитини визнано іншим чоловіком або відомості про батька народженої дитини віком до 1-го року виключено з актового запису про народження дитини на підставі судового рішення.

Державна реєстрація розірвання шлюбу під час воєнного стану проводиться будь-яким відділом Державної реєстрації актів цивільного стану (ДРАЦС) за зверненням заявника (п. 14 глави 1 розділу 2 Правил державної реєстрації актів цивільного стану).

Консульська установа або дипломатичне представництво України у країні перебування має право

розірвати шлюб, якщо хоча б один з подружжя постійно проживає за межами України:

- 1) за спільною заявою подружжя;
- 2) за заявою одного з подружжя, якщо:

— другий з подружжя безвісно відсутній або визнаний судом недеєздатним;

— засуджений за злочин з покаранням позбавлення волі до трьох років;

— на підставі рішення суду.

Також можливо звернутися до Центру надання адміністративних послуг (ЦНАП) у разі розірвання шлюбу за спільною заявою подружжя, яке не має дітей.

Детальніше за посиланням: URL: surl.li/ttyyp.

КОМІТЕТ НААУ З ПИТАНЬ АДВОКАТСЬКОЇ ЕТИКИ

3 травня відбулося планове засідання Комітету у змішаному форматі. Учасники розглянули наявні звернення адвокатів і прийняли рішення підготувати напрацювання щодо роз'яснень правил адвокатської етики. Окрім цього, члени Комітету прийняли рішення провести спільну роботу з Комітетом НААУ з питань БПД.

17 травня відбулося планове засідання Комітету у змішаному форматі. Учасники затвердили позиції щодо роз'яснень Правил адвокатської етики. Також було прийнято рішення розробити аналіз порядку укладення договорів між адвокатом і клієнтом. Члени засідання виявили ініціативу провести аналіз укладення договорів про надання правничої допомоги в аспекті дотримання ПАЕ та підготувати напрацювання до наступного засідання.

КОМІТЕТ НААУ З ПИТАНЬ ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА

Говорити про невідповідність Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» статті 36 Конституції (яка гарантує свободу об'єднання у громадській організації) некоректно. Адже НААУ, яка об'єднує усіх адвокатів України, за статусом кардинально відрізняється від громадських об'єднань.

Таку думку у статті «Адвокатура України: європейське майбутнє чи знову у радянщину?!» для видання New Voice обґрунтовує експерт-конституціоналіст **Марина Ставнійчук**, яка брала активну участь у підготовці чинного сьогодні Закону України «Про громадські об'єднання», передає Obozrevatel.

Вона звертає увагу на те, що органи адвокатського самоврядування через закон виконують низку регулятивних, кваліфікаційних і дисциплінарних функцій, що обмежені лише своїми членами.

«Саморегуляція професійної діяльності інституту адвокатури є необхідною складовою її самоврядності. Саме тому за своєю конституційно-правовою природою НААУ кардинально відрізняється від організацій, що діють в Україні згідно із Законом «Про громадські об'єднання», — пише М. Ставнійчук.

Детальніше за посиланням: URL: surl.li/ttym1.

КОМІТЕТ НААУ З ПИТАНЬ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТА ПРИВАТИЗАЦІЇ

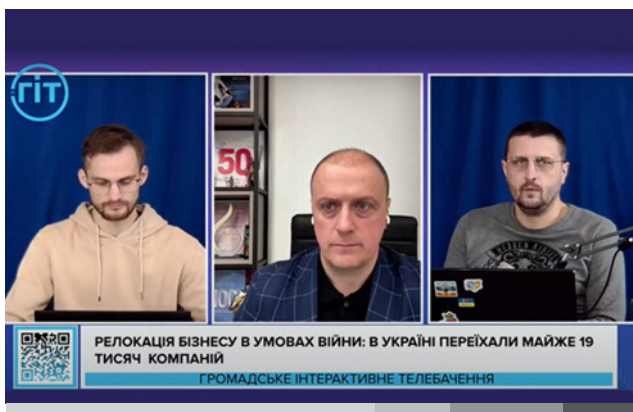
12 квітня вийшла новина на сайті «ЛІГА ЗАКОН» щодо імпорту продукції з Китаю: спосіб заощадити на вартості контракту чи ризик понести непередбачувані податкові витрати? Імпорт продукції з Китаю відкриває для бізнесу безліч можливостей, включаючи доступ до широкого асортименту товарів за конкурентними цінами. Однак це також може призвести до непередбачуваних податкових витрат, які можуть значно вплинути на загальну вартість контракту. Ринкові умови, включаючи валютні курси та тарифи, постійно змінюються. Регулярний перегляд угод та умов співпраці з постачальниками може виявити нові можливості для зниження витрат і покращення умов контракту. Імпорт товарів з Китаю до України супроводжується низкою податкових і митних платежів. Це вимагає ретельного планування та управління, щоб мінімізувати витрати та уникнути непередбачених податкових наслідків. Використання цих стратегій допоможе оптимізувати загальну вартість контракту,

забезпечуючи при цьому дотримання всіх необхідних регулятивних вимог. Окрім того, знання законодавства України в цій сфері дозволить бізнесу ефективно планувати витрати на імпорт, оптимізувати податкове навантаження та уникати зайвих затримок і витрат. Важливо також стежити за змінами в законодавстві, щоб вчасно адаптувати бізнес-процеси до нових правил і вимог.

Детальніше за посиланням: URL: surl.li/trkmr.

2 травня на сайті НААУ опублікована новина, Андрія Шабельнікова про виступ в ефірі Громадського Інтерактивного Телебачення. Найпопулярнішим для релокації підприємств став маршрут із Києва до Київської області. Фактично на цей маршрут припадає 30 % усіх випадків переїзду. На другому та третьому місцях шля-

хи від Львівської до Київської області та з Києва до Закарпаття — 2,7 % та 2,6 % відповідно. Водночас адвокат зазначив, що ще два роки тому для бізнесу, який хотів переїхати на нове місце, діяли державні програми. Зокрема, подаючи заявку через Prozorro, можна було скористатися безкоштовним сервісом із перевезення «Укрзалізниці» та «Укрпошти». Крім того, держава надавала разову допомогу 100 тис. грн для релокованих підприємств, які мають до 12 робочих місць. На сьогодні таких преференцій немає.

Детальніше за посиланням: URL: surl.li/tonlq.

3 травня на сайті НААУ оприлюднили публікацію щодо вдосконалення законодавства про захист економічної конкуренції та діяльність Антимонопольного комітету України. Влада фактично розпочала новий

етап реформи конкурентного середовища в Україні. Про це дискутували під час IX Ukrainian Antitrust Forum, участь у заході взяли голова Комітету НААУ Андрій Шабельніков та його заступник Віталій Жадобін.

Детальніше за посиланням: URL: surl.li/trjxr.

7 травня на сайті НААУ опублікована стаття голови Комітету Андрія Шабельнікова «**Резидентів Дія.City помістили в «теплу ванну».** Чи це надовго?». ІТ-сектор залишається важливою складовою української економіки: торік він приніс \$ 6,7 млрд — це понад 40 % всього українського експорту послуг, або 4 % ВВП. Тож не дивно, що держава робить ставку саме на нього, створюючи максимально комфортні умови навіть під час воєнного стану. За два роки існування спеціального правового режиму для ІТ-індустрії до нього доєдналося понад 860 резидентів. Навіть сама Дія.City презентує себе як унікальний простір, в якому можна

вести бізнес відкрито, вигідно і зручно — як в Естонії, Сінгапурі чи Делавері.

Детальніше за посиланням: [URL: surl.li/tonod](https://surl.li/tonod).

КОМІТЕТ НААУ З ПИТАНЬ СІМЕЙНОГО ПРАВА

23 квітня голова Комітету НААУ **Лариса Гретченко** прокоментувала в ефірі Київ24, як діяти батькам у ситуації цькування дитини в закладі освіти.

Шокуючий випадок побиття учня та його залякування в одній зі столичних шкіл вчоргове збурило суспільство, у соцмережах та ЗМІ поширилися повідомлення про булінг, заходи реагування поліції та Омбудсмана. Батькам важливо вміти розпізнавати:

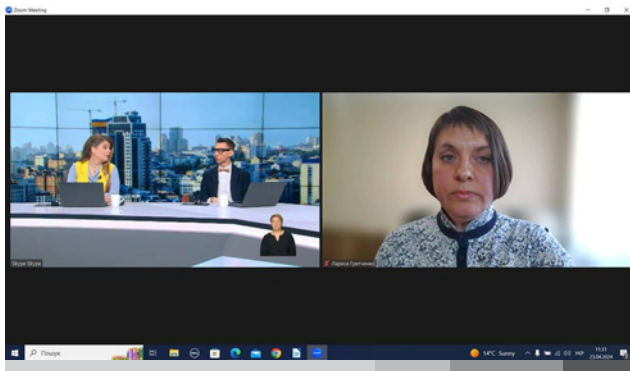

поведінкові зміни дитини й прояви цькування відносно неї; правову конструкцію булінгу, його типові ознаки й відмінності від конфлікту та суміжних правопорушень.

Батьки здобувачів освіти можуть повідомити про випадок булінгу:

сторону / учасником якого стали; підозрюють про його вчинення; про який отримано достовірну інформацію.

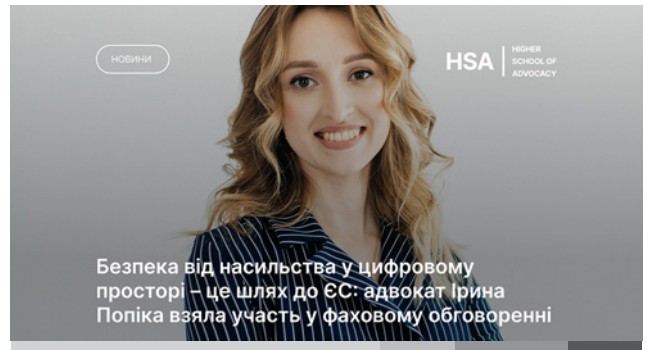
Заява подається керівнику закладу освіти шляхом:

усного повідомлення; письмової заяви; із застосуванням засобів електронних комунікацій.

Детальніше за посиланням: [URL: tinyurl.com/49vvcfd5](https://tinyurl.com/49vvcfd5).

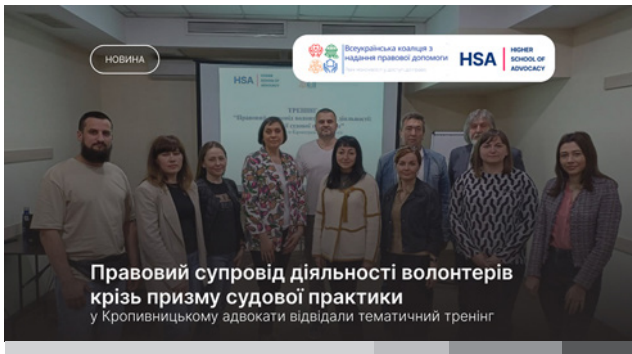
24 квітня секретар Комітету **Ірина Попіка** за запрошенням ГО «Вокс Україна» взяла участь у круглому столі «Безпека від насильства у цифровому просторі — це

шлях до ЄС». **Ірина Попіка** наголосила на недоліках законодавчого регулювання злочинів у сфері кібернасильства. Станом на сьогодні кримінальна відповідальність встановлена загалом за кримінальні правопорушення у сфері використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем і комп'ютерних мереж та мереж електрозв'язку. У разі ж якщо таке насильство трапляється між членами сім'ї або колишніми членами сім'ї, основоположним актом, яким слід керуватися, є Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству». І, безумовно, важливим актом, який націлений саме на захист від насильства стосовно жінок, є Стамбульська конвенція. Проте задля усунення правових прогалин необхідно вносити відповідні зміни до законодавства та передбачати окремі складки кримінальних правопорушень у сфері кібернасильства.

Детальніше за посиланням: [URL: tinyurl.com/yskdas36](https://tinyurl.com/yskdas36).

У травні разом з колегами заходу голова Комітету **Лариса Гретченко** дослідила тенденції судової практики, включаючи особливості правового статусу волонтера та засади діяльності організацій, що залучають до своєї діяльності волонтерів. Під час фахового обговорення акцентовано, що безоплатне виконання робіт або надання послуг особами, що здійснюється на основі сімейних, дружніх чи сусідських відносин, не є волонтерською діяльністю.

Правовий супровід діяльності волонтерів крізь призму судової практики у Кропивницькому адвокати відвідали тематичний тренінг

У професійному діалозі адвокати дійшли висновку, що волонтерство не надає права використовувати цей статус в особистих цілях або ж бути засобом уникнення від юридичної відповідальності.

Детальніше за посиланням: URL: tinyurl.com/5av2hn63.

13 травня на сайті ЗіБ була опублікована стаття регіонального представника Комітету у м. Києві **Дмитра Бузанова** на тему «Право на відстрочку: як підтвердити відсутність заборгованості зі сплати аліментів?» Вже незабаром багатодітні батьки, які не виконують фінансових зобов'язань перед своїми неповнолітніми дітьми, втрачатимуть можливість відстрочки від мобілізації. Як ця норма нового закону працюватиме на практиці?

Детальніше за посиланням: URL: tinyurl.com/yr3wjdw.

4 травня на сайті ЗіБ було оприлюднене інтерв'ю з головою Комітету **Ларисою Гретченко** щодо протидії булінгу. Щороку в Україні відкривають близько 100 справ щодо булінгу в українських школах. Що сто-

їть за цією статистикою, як вчасно розпізнати булінг та протидіяти йому?

Детальніше за посиланням: URL: tinyurl.com/4pp7ac72.

7 травня голова Комітету **Лариса Гретченко** взяла участь в ефірі спецпроекту «Країна і держава» на каналі Ukraine World News. Зокрема, вона відзначила

спрощення первинних формальних процедур. «Можна говорити про певну цифровізацію процесів, — зауважила адвокат. — Тобто кандидати на усиновлення, особи, які виявили бажання скористатися правом і можливістю дати дитині реалізувати право на сім'ю, вони мають право через сервіс «Дія» подати заяву, отримати консультацію, подати пакет документів». Також вона відзначила зміни, що неодноразово ухвалювалися Кабміном, у частині покращення фінансової підтримки сімей, які беруть під опіку або на усиновлення дітей.

Окремо **Л. Гретченко** звернула увагу на розширення кола дітей, які сьогодні можуть потрапити під сімейну опіку. «Це не лише діти-сироти або діти, позбавлені батьківського піклування. Ми говоримо і про

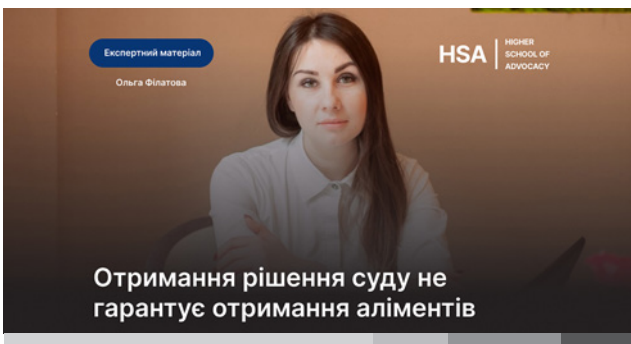

тих дітей, які сьогодні тимчасово (до з'ясування статусу батьків, які перебувають на ТОТ, про яких взагалі відсутня інформація і є ризики, що вони зникли безвісти або можуть бути в подальшому оголошені померлими) отримують право потрапляти у сім'ї до родичів, хрещених батьків», — зазначила адвокат. Це нововведення, на її думку, забезпечує можливість проживання дитини у сім'ї, а не в інтернатах.

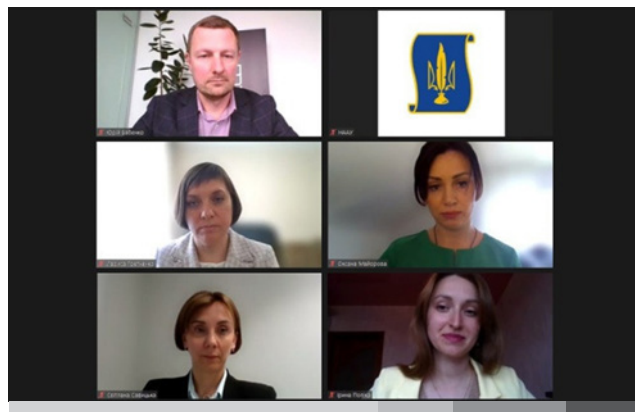
Детальніше за посиланням: [URL: tinyurl.com/mtujzma9](https://tinyurl.com/mtujzma9).

14 травня на сайті ВША НААУ був опублікований експертний матеріал члена Ради Комітету **Ольги Філатової** на тему «Отримання рішення суду не гарантує отримання аліментів». У сучасному правовому середовищі отримання рішення суду щодо аліментів може виявитися лише першим кроком у процесі врегулювання фінансових питань між батьками або колишніми партнерами. Хоча рішення суду може визначити обов'язковість сплати аліментів, важливим є отримання виконавчого листа для ефективного виконання цих рішень через органи державної виконавчої служби або приватних виконавців.

Детальніше за посиланням: [URL: tinyurl.com/y7va2z5k](https://tinyurl.com/y7va2z5k).

14 травня у НААУ за ініціативою Комітету відбулася фахова дискусія на тему «Вирішення сімейного спору судом: (не) обов'язковість висновку органу опіки і піклування». Модератором заходу виступила голова Комітету **Лариса Гретченко**, яка відзначила важливість участі органу опіки та піклування при вирішенні сімейних спорів судом як гаранта захисту прав дитини в ситуації можливого конфлікту інтересів батьків, одним із принципів діяльності якого є саме забезпечення найкращих інтересів дитини. Судову практику з питань подання письмового висновку органом опіки та піклування висвітлив заступник голови комітету **Юрій Бабенко**. Зокрема, він проаналізував позицію ОП КЦС ВС від 11.12.2023 у справі № 523/19706/19, відзначивши переваги і ризики її практичного застосування при вирішенні сімейних спорів. Заступник голови комітету

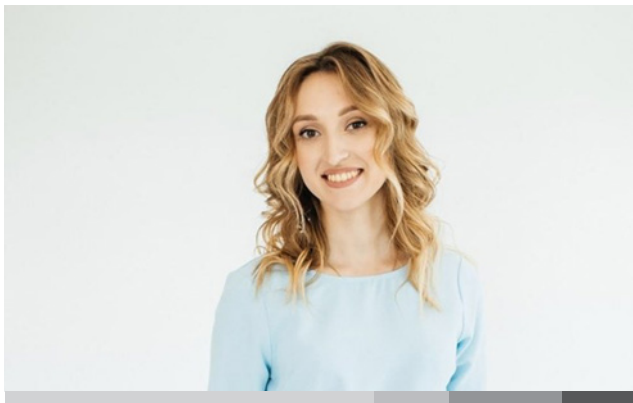
Світлана Савицька акцентувала увагу на зміст ст. 19 Сімейного кодексу, а саме на ч. 4 та 5. Так, у ч. 4 зазначено, що «при розгляді судом спорів щодо участі одного з батьків у вихованні дитини, місця проживання дитини, виселення дитини, зняття дитини з реєстрації місця проживання, визнання дитини такою, що втратила право користування житловим приміщенням, позбавлення та поновлення батьківських прав, побачення з дитиною матері, батька, які позбавлені батьківських прав, відібрання дитини від особи, яка тримає її у себе не на підставі закону або рішення суду, управління батьками майном дитини, скасування усиновлення та визнання його недійсним обов'язковою є участь органу опіки та піклування, представленого належною юридичною особою». Причини, які породжують розгляд справ судами без участі органу опіки та піклування і/або за відсутності висновку, охарактеризувала член Ради комітету **Оксана Майорова**. З її слів,

українські суди стикнулися з проблемою неможливості через об'єктивні причини надання сторонами висновку органу опіки та піклування ще з 2014 року. Після окупації сходу України й АР Крим отримати такий висновок щодо дітей, які перебували на окупованих територіях, стало неможливо. Ситуація значно ускладнилася після повномасштабного вторгнення РФ у лютому 2022 року. Огляд практики вирішення судом сімейних спорів у 2024 році з урахуванням позиції, висловленої у постанові ОП КЦС ВС від 11.12.2023, представила секретар комітету **Ірина Попіка**.

Детальніше за посиланням: [URL: tinyurl.com/2убебсny](https://tinyurl.com/2убебсny).

15 травня на сайті НААУ була оприлюднена стаття секретаря Комітету **Ірини Попіки** на тему «Заборгованість зі сплати аліментів: стягнення неустойки (пені)». Кожна дитина має право на достатній життєвий рівень. Одним із механізмів забезпечення цього права є аліменти. Утім навіть їх стягнення у судовому порядку або укладення нотаріального договору про утримання дітей не завжди гарантує належне виконання батьками своїх обов'язків. У випадку утворення заборгованості зі сплати аліментів, стягнутих на підставі судового рішення, борг стягується в порядку примусового виконання судових рішень відповідно до Закону «Про виконавче

провадження». Звертатися до суду в цьому випадку не потрібно. Адже повторне стягнення з боржника суми, яка має бути ним виплачена у порядку виконання рішення суду про стягнення аліментів, недопустиме. Саме цим шляхом іде судова практика (див., наприклад, постанову ВС від 10.01.2024 у справі № 359/240/21).

Детальніше за посиланням: [URL: tinyurl.com/49sm7c68](https://tinyurl.com/49sm7c68).

КОМІТЕТ НААУ З ПИТАНЬ АДВОКАТСЬКОЇ ПРАКТИКИ

Як і всі інші галузі, судочинство сьогодні зазнає відчутних змін у напрямі цифровізації процесів. Зокрема, стало можливим використання електронних доказів. Як правильно подати електронні докази, щоб їх прийняв суд?

Про це говорили під час вебінару «Електронні докази в цивільному процесі. Судова практика». Його організувала та провела експерт Комітету **Тетяна Богданевич**.

Відповідно до ч. 1 ст. 100 ЦПК електронними доказами є інформація в електронній (цифровій) формі, що містить дані про обставини, які мають значення для справи, зокрема електронні документи (у тому числі текстові документи, графічні зображення, плани, фотографії, відео- та звукозаписи тощо), вебсайти (сторінки), текстові, мультимедійні та голосові повідомлення, метадані, бази даних та інші дані в електронній формі. Такі дані можуть зберігатися, зокрема, на портативних пристроях (картах пам'яті, мобільних телефонах тощо), серверах, системах резервного копіювання, інших місцях збереження даних в електронній формі (у тому числі в мережі Інтернет).

Електронні докази подаються в оригіналі або в електронній копії, засвідченій електронним цифровим підписом, прирівняним до власноручного підпису відповідно до Закону «Про електронний цифровий підпис».

Детальніше за посиланням: [URL: surl.li/ttzbh](https://surl.li/ttzbh).

КОМІТЕТ НААУ З ПИТАНЬ ГЕНДЕРНОЇ ПОЛІТИКИ

27 квітня заступниця голови Комітету **Ольга Поєдинок** зустрілася з учасницями проєкту ГО «Жіноча Ліга» «Girls Diplomatic Academy 2.0/Академія дипломатії для дівчат 2.0».

Під час розкриття теми заходу («Чоловічий клуб, або Чи є місце для жінок у сфері дипломатії») Ольга, серед іншого, розповіла про історичні та соціокультурні фактори, а також стереотипи і перешкоди, що стають на заваді широкому залученню жінок до дипломатичної служби. Крім того, ішлося про чинники, які, навпаки, сприяють дедалі більшим успіхам жінок у цій сфері. Значну частину зустрічі було присвячено відповідям на запитання аудиторії.

КОМІТЕТ НААУ З ПИТАНЬ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ

25 квітня на сайті НААУ була оприлюднена стаття члена Ради Комітету **Ігоря Фоміна** на тему «Антикорупційний блок»: запитань більше, ніж відповідей». Активна багаторічна практика у кримінальних справах, бажаєш ти того чи ні, відправляє адвоката у створену за останні роки в Україні штучну систему у правосудді, що називає себе «антикорупційним блоком». Так звана антикорупційна гілка, «держжава в державі». Здебільшого ми отримали Національне антикорупційне бюро, Спеціалізовану антикорупційну прокуратуру, Вищий та апеляційний антикорупційні суди, які замкнені самі на собі у хворій на відсутність незалежності судовій

владі Україні. От саме до них і виникає багато запитань. Основні з них: чи головна в цій конструкції судова влада, чи є вона незалежна, чи працює вона на народ України, із кого і для чого існує цей «антикорупційний блок»? Якщо проаналізувати це «дев'ятирічне дитя», побудоване на догоду і за кошти наших партнерів, то виникає питання, чи дійсно ця гілка влади є реалізацією системи незалежного правосуддя.

Детальніше за посиланням: URL: surl.li/trksv.

29 квітня у НААУ відбувся круглий стіл на тему «**Заявлення відводу на підготовчому судовому засіданні: механізм та особливості реалізації права**», організованого Комітетом. Сутність відводу полягає в можливості усунення окремих учасників від участі у кримінальному провадженні за наявності обґрунтованих сумнівів у їх неупередженості. Проте практика застосування відводів у кримінальному процесі свідчить про недотримання послідовності, вичерпності

та однозначності тлумачення відповідних норм КПК. Розкриваючи питання щодо заявлення відводу секретарю судового засідання у зв'язку з неналежним виконанням ним посадових обов'язків, Г. Колесник зауважила, що секретар судового засідання має бути неупередженим, не виконувати вказівки судді будь-якою ціною. Відвід секретаря рідко задовольняється. Попри це, відповідний відвід потрібно поєднувати із зауваженнями для досягнення належного результату. Учасники круглого столу дійшли висновку, що за наявності підстав потрібно обов'язково заявляти відводи, намагатися максимально змістовно обґрунтувати наявність підстав, не ігнорувати порушення, що допускаються у процесі кримінального провадження, а навпаки — фіксувати їх та належним чином реагувати,

забезпечуючи реалізацію та захист прав особи, що звернулася за правничою допомогою до адвоката.

Детальніше за посиланням: URL: surl.li/tpxtk.

10 травня відбувся круглий стіл на тему «**Підготовче засідання: залучення захисника БПД на окрему процесуальну дію**». Актуальність проведення заходу пов'язана з тим, що нерідко проводяться підготовчі судові засідання у кримінальних справах, до участі в яких залучаються захисники БПД. Проте чи завжди таке залучення є законним і необхідним та чи є це проявом порушення прав обвинуваченої особи та примушування захисника БПД не дотримуватися законодавства України про адвокатуру та присяги адвоката. Основною метою заходу є поширення практичних навичок, як діяти захиснику за договором, коли його клієнта примушують прийняти правничу допомогу захисника БПД і забороняють відмовитися від захисника БПД у порядку, встановленому законом, а також вирішення питання, як у таких ситуаціях варто діяти захиснику БПД, щоб не порушити норми чинного законодавства та присяги адвоката. Питання, які обговорювалися:

1. Проблема визначення окремої процесуальної дії та встановлення невідкладності ситуації для залучення захисників БПД.

2. Призначення захисника БПД для безперервної участі незалежно від участі надалі захисника, обраного обвинуваченою особою.

3. Можливість оскарження захисником БПД, залученим на окрему процесуальну дію, процесуального рішення.

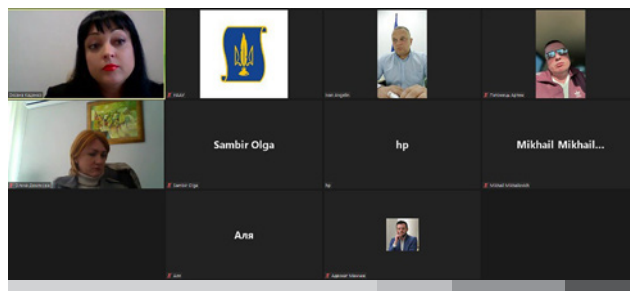
4. Право обвинуваченого на відмову від захисника БПД — реальність чи формальність?

5. Неналежна якість надання правничої допомоги захисниками БПД як позбавлення обвинуваченої особи права на правничу допомогу.

Детальніше за посиланням: URL: surl.li/tuwqd

КОМІТЕТ НААУ З ПИТАНЬ БЕЗОПЛАТНОЇ ПРАВНИЧОЇ ДОПОМОГИ

15 травня відбулося чергове засідання Комітету. На засіданні опрацювали проєкт Положення про Комісію з оцінювання якості, повноти та своєчасності надання адвокатами безоплатної правової допомоги та внесли відповідні зміни до вказаного проєкту.

КОМІТЕТ НААУ З ПИТАНЬ ЗАХИСТУ ПРАВ ОСІБ З ІНВАЛІДНІСТЮ

14 травня на сайті НААУ була оприлюднена стаття члена Ради Комітету **Юлії Орлової** на тему «Дитина з інвалідністю підгрупи А: проблеми встановлення категорії».

Особам віком до 18 років, які мають виключно високу міру втрати здоров'я та надзвичайну залежність від постійного стороннього догляду, допомоги або диспансерного нагляду інших осіб і які фактично не здатні до самообслуговування, лікарсько-консультативні комісії повинні встановлювати категорію «дитина з інвалідністю підгрупи А». На жаль, сама процедура встановлення інвалідності часто пов'язана із судовими спорами.

Основним документом, який регулює ці правовідносини, є Порядок встановлення лікарсько-консультативними комісіями інвалідності дітям, затверджений постановою Кабміну від 21.11.2013 № 917. У ньому визначено, що до числа дітей із виключно високою мірою втрати здоров'я належать діти, які мають будь-які основні види порушень функцій організму III і IV ступеня їх вираження (виражені та значно виражені порушення) і обмеження життєдіяльності будь-якої категорії II, III і IV ступеня їх вираження, які оцінюються відповідно до вікової норми.

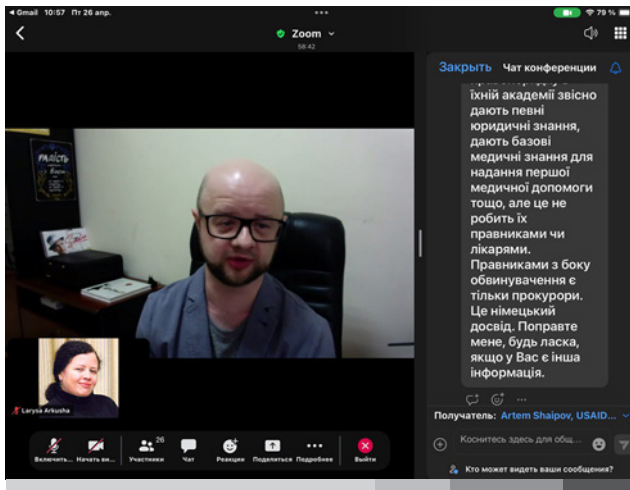

Водночас законодавством не визначено, на підставі якого саме переліку діагнозів, показань, вад або дій лікарсько-консультативними комісіями повинні прийматися рішення.

Детальніше за посиланням: URL: tinyurl.com/yc83caz6.

КОМІТЕТ НААУ З ПИТАНЬ ЮРИДИЧНОЇ ОСВІТИ ТА НАУКИ

26, 29 та 30 квітня голова Комітету **Лариса Аркуша** та члени Ради Комітету **Владлена Волошина, Віктор Завтур, Олександр Торбас та Дмитро Цехан** долучилися до експертних онлайн-обговорень на тему «Реформа юридичної освіти: розмежування підготовки фахівців для правничої професії та підготовки фахівців з охорони правопорядку».

Комітет на обговоренні висловив свою позицію та зазначив, що будь-які освітні послуги, які надаються закладами вищої освіти, надаються відповідно до вимог чинного законодавства, у тому числі відповідно до ЗУ «Про вищу освіту». Власне, розмежування ЗВО, які можуть надавати ті чи інші освітні послуги, а так само розмежування спеціальностей мають відбуватися чітко до вимог чинного законодавства. Якщо ж необдуманно вводити інституційне розмежування підготовки кадрів для правничої професії та кадрів для органів охорони правопорядку, то це може свідчити про наявність ознак дискримінації закладів вищої освіти, які надають відповідні освітні послуги. На цей момент розроблені та прийняті стандарти вищої освіти, у тому числі щодо спеціальностей 081 «Право» та 262 «Правоохоронна діяльність». Саме в цих стандартах після їх ретельно-

го та досить ґрунтовного обговорення (у тому числі зі стейкхолдерами) були закладені основні вимоги до випускників та ЗВО, які можуть готувати таких спеціалістів. Якщо ЗВО отримав ліцензію та надалі пройшов акредитацію, то це є офіційним підтвердженням того, що ЗВО може достатньою мірою підготувати саме того випускника, якого хочуть бачити, у тому числі і роботодавці (які також залучалися до розроблення відповідного Стандарту). Введення штучного інституційного розмежування, крім іншого, також обмежує право здобувача на вільний вибір ЗВО, де він бажає отримувати освіту, що суперечить чинному законодавству і може потенційно стати причиною корупційних ризиків. У зв'язку із цим на цей момент ми не вбачаємо необхідності у проведенні штучного інституційного розмежування, адже така діяльність буде йти врозріз із вже затвердженими Стандартами вищої освіти, що ставить під сумнів саму логіку їх існування.

Надаючи відповідь на друге та третє запитання, представники Комітету зазначили, що основним завданням ЗВО є підготовка випускників, які зможуть конкурувати на ринку праці та які будуть затребувані відповідно до тієї спеціальності, яку вони отримали. У зв'язку із цим у першу чергу вимоги до випускників мають формувати роботодавці. З огляду на їхні потреби можна вже визначити, які ресурси потрібні ЗВО для підготовки саме таких спеціалістів.

КОМІТЕТ МЕДИЧНОГО І ФАРМАЦЕВТИЧНОГО ПРАВА ТА БІОЕТИКИ НААУ

24 квітня голова Комітету **Ірина Сениута** виступила спікером V Всеукраїнської школи медичного права, яку було організовано Полтавським осередком Ліги студентів АПУ, із темою «Лікарська помилка: як довести та оспорити».

25 квітня член Ради Комітету **Зінаїда Чуприна** виступила спікером V Всеукраїнської школи медичного права, яку було організовано Полтавським осередком Ліги студентів АПУ, із темою «Захист медичного працівника у кримінальному провадженні».

25 квітня член Ради Комітету **Зінаїда Чуприна** виступила спікером для OLS на тему «Зберігання та використання біоматеріалів загиблих військових. Проблеми практичного втілення».

30 квітня голова Комітету **Ірина Сенюта** провела відкриту лекцію для студентів UMCA-Lviv на тему «Правничі інструменти як запорука безпечної лікарської практики».

7 травня член Ради Комітету **Юлія Миколаєць** виступила лектором на «Національному медсестринському форумі — 2024» на тему «БПР медичних сестер».

10 травня член Ради Комітету **Оксана Міськів** взяла участь як експерт у передачі «На часі» на тему «Про зміни при проходженні ВЛК, відміна статусу «обмежено придатний».

Детальніше за посиланням: URL: tinyurl.com/45ddn4bw.

15 травня голова Комітету **Ірина Сенюта** провела лекцію для суддів і помічників суддів місцевих судів Західного регіону у межах Календарного плану підготовки суддів на 2024 рік. Тема виступу «Основні принципи захисту прав людини у сфері біомедицини».

17 травня член Ради Комітету **Оксана Вітязь** виступила як лектор вебінару «Військово-лікарські комісії та їх робота під час військового стану. Оскарження рішень та судова практика».

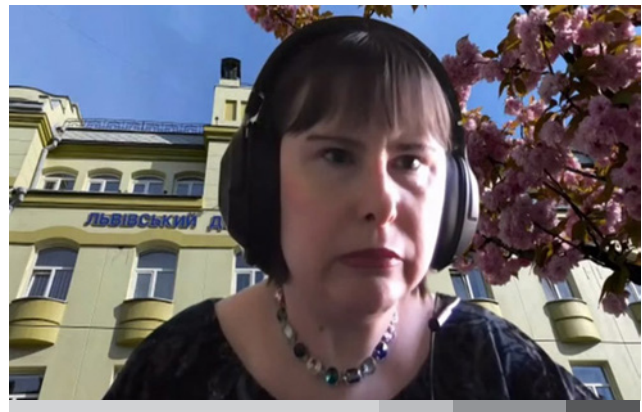
Голова Комітету **Ірина Сенюта** була обрана експертом проєкту Ради Європи «Підтримка впровадження європейських стандартів прав людини в Україні» та готуватиме аналітичний звіт для РЄ та Офісу Уповноваженого ВРУ з прав людини щодо обробки персональних даних у сфері охорони здоров'я.

Тематична стаття члена Ради Комітету **Юлії Миколаєць**:

«Безперервний професійний розвиток лікарів: порядок, облік, перевірка». Журнал «Головний Бухгалтер Медичного Закладу». № 05 / 2024, травень.

КОМІТЕТ НААУ З ПИТАНЬ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА І ПРОЦЕСУ

«Буває складно пояснити, що таке імунітет комбатанта, чому його вбивство не є війсьним злочином, чому у злочині за ст. 438 (Порушення законів і звичаїв війни) Кримінального кодексу є загальний суб'єкт». На аспекти співвідношення міжнародного гумані-

тарного права та міжнародного права прав людини звернула увагу член Ради Комітету НААУ з питань кримінального права та процесу, д. ю. н. **Ірина Гловюк** під час презентації навчального курсу програми HELP Ради Європи «Міжнародне гуманітарне право та права людини».

«Найголовніше — мені дуже складно пояснити, чому Україна має дотримуватись і дотримується міжнародного гуманітарного права у цьому збройному конфлікті, а Російська Федерація його абсолютно ніяк не дотримується і чому нічого з цим зробити не можна», — відзначила І. Гловюк.

Вона висловила сподівання, що саме курс HELP дозволить правникам прикрити білі плями в розумінні міжнародного гуманітарного права та міжнародного права людини і їх співвідношення.

Курс програми HELP Ради Європи «Міжнародне гуманітарне право та права людини» досліджує правову базу, яка застосовується в ситуаціях збройних конфліктів і спрямована на обмеження їх наслідків, запобігання порушенням прав людини. Особливістю курсу є взаємозв'язок двох галузей права: міжнародного гуманітарного права та міжнародного права прав людини.

Детальніше за посиланням: URL: surl.li/ttylr.

На адресу НААУ надійшов лист Міністерства юстиції України із проханням висловити свою позицію щодо проблеми визначеності юрисдикції в частині апеляційного розгляду справи судом, до юрисдикції якого вона належить за Законом.

Зокрема, стейкхолдером було зауважено, що на практиці зафіксовано непоодинокі випадки, коли в окремих кримінальних провадженнях, досудове розслідування у яких здійснюється Державним бюро

розслідувань за процесуального керівництва Офісу Генерального прокурора, ухвали слідчих суддів районних судів міста Києва штучно оскаржуються сторонами кримінального провадження не до належного суду апеляційної інстанції загальної юрисдикції — Київського апеляційного суду, а до Апеляційної палати Вищого антикорупційного суду, що суперечить п. 20 ч. 1 ст. 3, 33-1, п. 20-2 Перехідних положень КПК України.

Зважаючи на необхідність оптимізації законодавства, Комітетом було здійснено аналіз правового питання.

Натомість Національна асоціація адвокатів України дійшла висновку, що описана проблема визначеності юрисдикції в частині апеляційного розгляду справи судом відсутня, а внесення змін до ст. 422 КПК України є недоцільним.

Останнім часом в Україні почастишали випадки перешкоджання громадянам в реалізації їх конституційного права на захист. Такі протиправні діяння вчиняються службовими особами, зокрема військовослужбовцями ТЦК та СП. Їхня суспільна небезпечність істотно підвищується в умовах воєнного або надзвичайного стану, під час якого право людини на захист не може бути обмежено.

Зважаючи на це, у Національній асоціації адвокатів України підготували проєкт Закону «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за перешкоджання праву особи на захист».

У НААУ наголошують, що зростання тиску на адвокатуру загрожує погіршенням стану дотримання прав людини в Україні. А статистика порушень прав адвокатів свідчить про загрозову ситуацію для ефективної і безпечної професійної діяльності захисників.

Проєктом Закону пропонується доповнити ч. 1 ст. 374 КК вказівкою на спеціального суб'єкта кримінального правопорушення — військовослужбовця.

Також вчинення протиправних дій в умовах воєнного або надзвичайного стану слід зробити особливо кваліфікованими складами злочинів (ст. 374 та 397 КК) та кваліфікуючою ознакою (ст. 398, 399 КК).

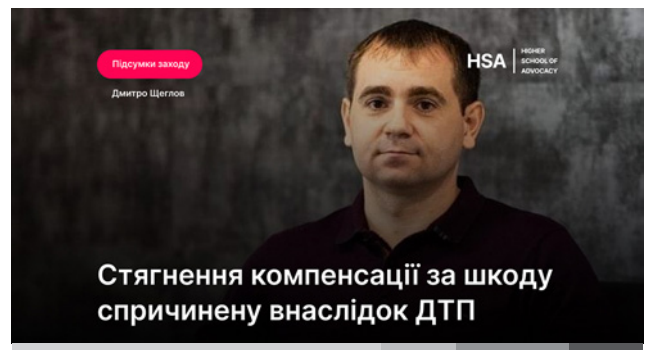
Так, за порушення права на захист в умовах воєнного або надзвичайного стану пропонується карати позбавленням волі на строк від семи до дванадцяти років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років. А за втручання в діяльність захисника чи представника особи в аналогічних умовах — позбавленням волі на строк від трьох до п'яти років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років.

НААУ вкотре виражає занепокоєння непоодинокими випадками перешкоджання праву особи на захист, вчиненими службовими особами, зокрема військовослужбовцями ТЦК та СП. Адвокати інформують про випадки цинічного та грубого втручання в їхню професійну діяльність безпосередньо під час надання правничої допомоги клієнтам. Відомо про такі випадки на Харківщині, Миколаївщині, Закарпатті, Чернігівщині, Чернівецьчині та Одещині.

Детальніше за посиланням: [URL: surl.li/ttywc](https://surl.li/ttywc).

КОМІТЕТ НААУ З ПИТАНЬ ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА ТА ПРОЦЕСУ

18 квітня у ВША НААУ відбувся захід з підвищення кваліфікації адвокатів на тему «Стягнення компенсації за шкоду, спричинену внаслідок ДТП», який провів для колег член Ради Комітету **Дмитро Щеглов**. Говорячи про предмет доказування у справах щодо стягнення компенсації за шкоду, спричинену внаслідок

ДТП, лектор зосередив увагу слухачів на п. 26 постанови Пленуму ВСУ від 12.06.2009 № 2 «Про застосування норм цивільного процесуального законодавства при розгляді справ у суді першої інстанції», а також абз. 3 п. 4 постанови Пленуму ВССУ від 01.03.2013 № 4 у частині розподілення обов'язку доказування між сторонами.

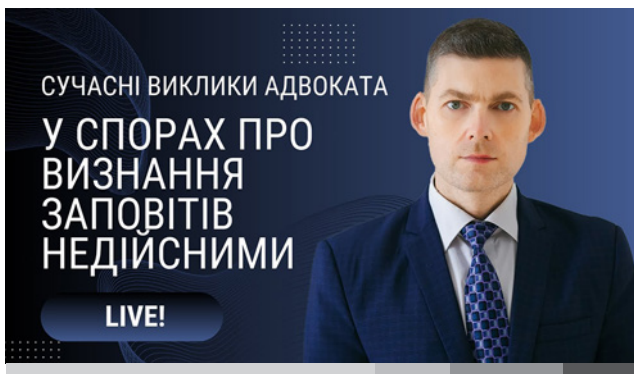
Лектор нагадав загальні положення про відшкодування шкоди, завданої внаслідок взаємодії кількох джерел підвищеної небезпеки:

1) шкода, завдана внаслідок взаємодії кількох джерел підвищеної небезпеки, відшкодовується на загальних підставах (ч. 1 ст. 1188 ЦК України);

2) якщо внаслідок взаємодії джерел підвищеної небезпеки було завдано шкоди іншим особам, особи, які спільно завдали шкоди, зобов'язані її відшкодувати незалежно від їхньої вини (ч. 2 ст. 1188 ЦК України).

Детальніше за посиланням: URL: tinyurl.com/упх5у4пw.

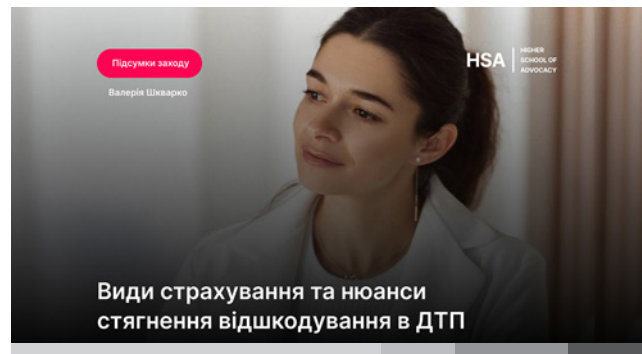
26 квітня радник Комітету **Олександр Кухарев** провів вебінар на тему «Сучасні виклики адвоката у спорах про визнання заповітів недійсними».

Детальніше за посиланням: URL: tinyurl.com/45snva6m.

2 травня про види страхування та нюанси стягнення відшкодування в ДТП розповіла під час вебінару, що відбувся у Вищій школі адвокатури НААУ, секретар Комітету **Валерія Шкварко**.

На початку заходу лектор розкрила поняття страхування та договору страхування на основі приписів Закону України «Про страхування». Далі адвокат перейшла до питання вибору страховика, відзначивши, що згідно зі ст. 2 Законом України «Про страхування» страховиками, які мають право здійснювати страхову

діяльність на території України, є фінансові установи, які створені у формі акціонерних, повних, командитних товариств або товариств із додатковою відповідальністю згідно із Законом України «Про господарські товариства», з урахуванням того, що учасників кожної з таких фінансових установ повинно бути не менше трьох, та інших особливостей, передбачених цим Законом, а також які одержали у встановленому порядку ліцензію на здійснення страхової діяльності.

Детальніше за посиланням: URL: tinyurl.com/5nuzpww.

6 травня на сайті НААУ була оприлюднена стаття секретаря Комітету **Валерії Шкварко** на тему «Коли направлення на електронну адресу судового рішення є належним його врученням?».

Направлення копій судового рішення особі, яка не має офіційної електронної адреси, свідчить про обов'язок суду направлення копії судового рішення рекомендованим листом із повідомленням про вручення. Днем вручення є день проставлення у поштово-повідомленні відмітки про вручення судового рішення. Велика Палата Верховного Суду (рішення від 10.04.2024 у справі № 454/1883/22) поставила крапку в питанні щодо того, яке рішення суду слід вважати належно врученим.

Апеляційний суд відмовив у відкритті провадження, мотивуючи своє рішення тим, що вказані заявником підстави для поновлення строку на апеляційне оскарження не можуть бути визнані поважними, оскільки оскаржуване рішення суду було надіслане на електронну адресу. Не погоджуючись із таким підходом, особа звернулася до касаційної інстанції.

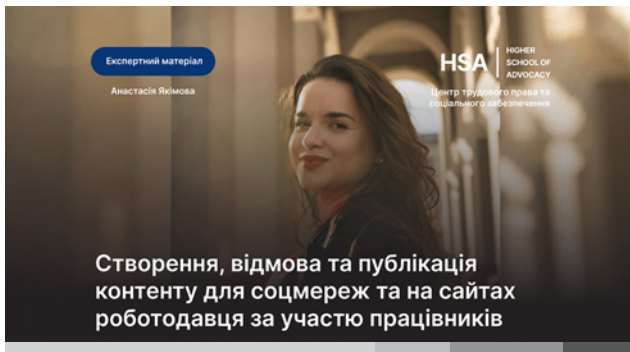
Адже право на доступ до суду має бути ефективним. І воно передбачає право на отримання належного повідомлення про судові рішення, особливо у випадках,

коли апеляційна скарга може бути подана у конкретно встановлений строк (рішення ЄСПЛ від 06.12.2005 у справі «Мікулова проти Словаччини»).

Детальніше за посиланням: URL: [/tinyurl.com/nhzcsjf5](https://tinyurl.com/nhzcsjf5).

8 травня на сайті ВША НААУ був опублікований експертний матеріал члена Ради Комітету **Анастасії Якімової** на тему «Створення, відмова та публікація контенту для соцмереж та на сайтах роботодавця за участю працівників».

Із сучасним розвитком цифрових технологій чимало роботодавців все більше перейшли у роботу в мережі Інтернет. Нині існує така думка, що якщо вашого бізнесу немає у соцмережах, то його немає взагалі. Багато приватних бізнес-структур використовують соцмережі для висвітлення інформації про компанію, послуги і, головним чином, для привернення уваги потенційних клієнтів.

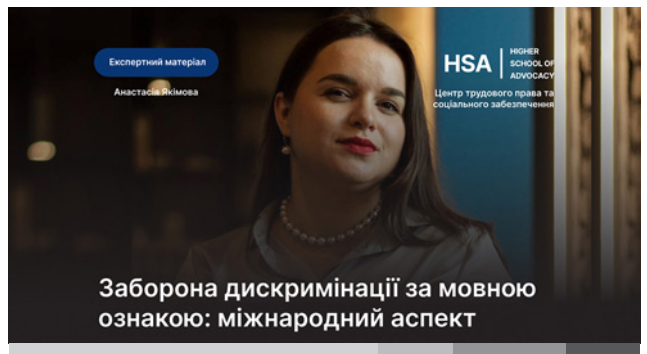
Звісно, контент роботодавця неможливо уявити без розповіді про процеси, які відбуваються всередині компанії, зокрема за участю найманих працівників.

Уявімо, що фотографа, відеографа запросили відзняти виробничий процес (на підприємстві приватної форми власності), а працівник відмовляється брати участь у зйомці або ж просить не публікувати світлини, відео за його участю у соцмережах компанії.

Детальніше за посиланням: URL: tinyurl.com/22m96ncv.

10 травня на сайті ВША НААУ був опублікований експертний матеріал члена Ради Комітету **Анастасії Якімової** на тему «Заборона дискримінації за мовною ознакою: міжнародний аспект».

Мовні права людини та їх захист є важливою складовою системи прав людини в цілому. У деяких

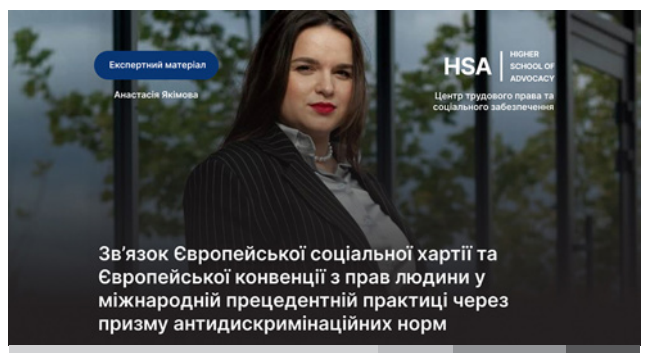

джерелах мовні права також називають «лінгвістичними правами», а дискримінацію за мовною ознакою — лінгвіцизмом або лінгвістичною дискримінацією.

Детальніше за посиланням: URL: tinyurl.com/5ewrk3ur.

10 травня на сайті ВША НААУ був опублікований експертний матеріал члена Ради Комітету **Анастасії Якімової** на тему «Зв'язок Європейської соціальної хартії та Європейської конвенції з прав людини у міжнародній прецедентній практиці».

Європейська соціальна хартія (переглянута) — це соціальна конституція Європи. Саме вона (Європейська соціальна хартія (переглянута) (далі — Хартія) була створена з метою доповнення Європейської конвенції з прав людини, гарантуючи економічні та соціальні права людей.

Органом моніторингу виконання ратифікованих норм Хартії є Європейський комітет з соціальних прав (надалі по тексту — «Комітет»).

Держави-учасниці зобов'язані співпрацювати з Комітетом та його практикою (як «рішення» у скаргах, так і «висновки» на основі національних звітів). Це зобов'язання впливає із застосування принципу добросовісності до дотримання всіх договірних

зобов'язань. Для держав-учасниць ігнорувати або не брати до уваги рішення та висновки Комітету означатиме невиконання добросовісності у виконанні своїх зобов'язань за Хартією.

Детальніше за посиланням: URL: tinyurl.com/9t2ku6nc.

Тематичні статті радника Комітету **Олександра Кухарева**:

1. Формування складу спадщини після смерті автора: на перетині спадкового та авторського права // *Актуальні проблеми держави і права*. 2024. Вип. 101. С. 72-80. URL: tinyurl.com/3jtfvwdn.

2. До питання щодо спадкування прав на винаходи в контексті рекодифікації цивільного законодавства України // *Нове українське право*. 2024. № 1. С. 24 — 30. URL: tinyurl.com/ec2zbrk6.

КОМІТЕТ НААУ З ПИТАНЬ ТРАНСПОРТНОГО ПРАВА

17 травня на сайті НААУ опублікована новина щодо законотворчої роботи Комітету. Сьогодні в державі відсутні дієві інструменти для контролю за ринком автомобільних пасажирських перевезень. Чимало послуг надаються з порушенням закону в частині оплати. Задokumentувати рух грошей або регулярність надання послуг на маршруті досить складно. Аби виправити ситуацію, у Комітеті підготували та направили Державній службі України з безпеки на транспорті проєкт Закону «Про внесення змін до деяких Законів України у сфері автомобільного пасажирського транспорту». Зокрема, документом

пропонується у Законі «Про автомобільний транспорт» закріпити контрольну закупівлю послуг на автотранспорті, яку мають здійснювати працівники центрального органу виконавчої влади, що забезпечує реалізацію державної політики з питань безпеки на наземному транспорті. Зміст контрольної закупівлі полягає у придбанні або споживанні послуг, які надаються автомобільними пасажирськими перевізниками, іншими особами, що здійснюють перевезення пасажирів автомобільним транспортом, автостанціями, суб'єктами господарювання, що надають послуги комерційного посередництва з продажу квитків, для перевірки дотримання переліченими суб'єктами вимог законодавства про автомобільний транспорт. Передбачається, що Порядок контрольної закупівлі послуг на автомобільному транспорті має визначити Кабмін після ухвалення закону.

Детальніше за посиланням: URL: surl.li/tsogq.

КОМІТЕТ НААУ З ПИТАНЬ ЗАХИСТУ БІЗНЕСУ ТА ІНВЕТОРІВ

У травні на сайті НААУ було опубліковане оголошення, у якому Комітет запрошує адвокатів долучитися до збору крові для потреб Національної дитячої спеціалізованої лікарні «Охматдит».

Детальніше за посиланням: URL: tinyurl.com/4hxktjy5.

6 травня на сайті НААУ була оприлюднена стаття секретаря Комітету **Кирила Кузнецова** на тему «Арешт рахунків підприємства в рамках кримінального провадження: алгоритм скасування».

Якщо арештовують рахунки підприємства, його господарська діяльність блокується на невизначений

строк. Такий механізм правоохоронні органи застосовують, у тому числі, для тиску на бізнес. Що необхідно зробити, аби максимально швидко скасувати арешт і відновити роботу?

Блокування банківського рахунку можливе у трьох основних випадках:

1) судове провадження. Наприклад, вжиття судом заходів забезпечення позову шляхом накладення арешту на банківський рахунок. Наявність такої підстави (а це ухвала суду) може бути перевірена на порталі «Судова влада»;

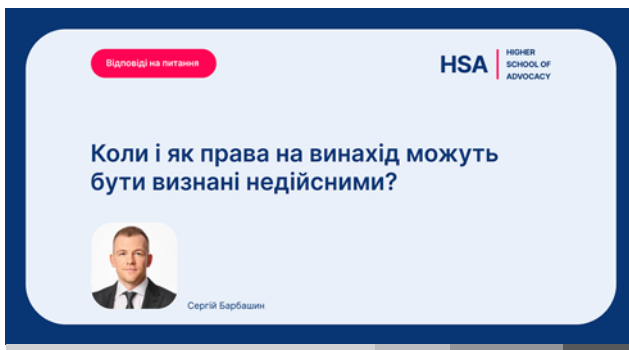
2) виконавче провадження — винесення органом державної виконавчої служби постанови про накладення арешту на майно боржника, у тому числі банківські рахунки. Наявність виконавчого провадження може перевірити у реєстрі боржників;

3) арешт у рамках кримінального провадження. Тут «Судова влада» не завжди приносить результат. Про підстави блокування рахунку можна дізнатися через письмовий запит до банку. Якщо ж відомо про відкриття кримінального провадження, також варто звернутися до слідчого. У рамках статті розглянемо саме цей випадок.

Детальніше за посиланням: URL: tinyurl.com/54rzkhav.

КОМІТЕТ НААУ З ПИТАНЬ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

13 травня в межах рубрики ВША НААУ #Відповіді на питання, заступник голови Комітету **Сергій Барбашин** відповідає на запитання адвокатів «Коли і як права на винахід можуть бути визнані недійсними?»

Відповідь лектора за посиланням: URL: tinyurl.com/uev24uen.

КОМІТЕТ НААУ З ПИТАНЬ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ ТА ВЗАЄМОДІЇ ІЗ ЗАСОБАМИ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ

2 травня відбулося чергове засідання Комітету у змішаному форматі. Так, члени Комітету запросили на засідання адвокатів, яких публічно ототожнювали представники ЗМІ та журналісти з клієнтами. Під час засідання члени Комітету поспілкувалися із запрошеними адвокатами, отримали від них детальні роз'яснення та згоду на представлення їхніх кейсів перед Національною радою України з питань телебачення та радіомовлення. Зі свого боку Комітет прийняв рішення напрацювати відповідне звернення та розпочати плідну взаємодію із Нацрадою для припинення ототожнення адвокатів з клієнтами представниками ЗМІ.

Однією з гарантій адвокатської діяльності, закріплених профільним законом, є заборона ототожнення адвоката з клієнтом. Сьогодні фіксуються численні випадки порушення цієї гарантії, що несе загрози функціонуванню інституту адвокатури та розвитку України як правової держави.

Зважаючи на це, у Комітеті НААУ з питань інформаційної політики та взаємодії із засобами масової інформації підготували проєкт Закону «Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення щодо встановлення відповідальності за порушення гарантій адвокатської діяльності».

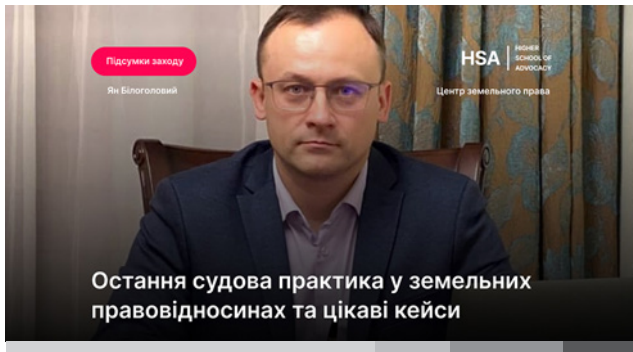
Відзначається, що проблема ототожнення адвоката з клієнтом набула особливого розмаху із різким зростанням кількості кримінальних проваджень, пов'язаних зі збройною агресією РФ, а також розглядом справ, фігурантами у яких виступають представники держави-агресора, а також їхні посібники.

Документом пропонується запровадити у КУпАП новий склад адміністративного правопорушення, що посягає на встановлений порядок управління, і встановити покарання за його вчинення.

Детальніше за посиланням: URL: surl.li/ttygq.

КОМІТЕТ НААУ З ПИТАНЬ АГРАРНОГО, ЗЕМЕЛЬНОГО ТА ДОВКІЛЕВОГО ПРАВА

У квітні на продовження практики проведення щомісячних вебінарів оглядів судової практики та законодавства у сфері земельного права у Вищій школі адвокатури НААУ відбувся тематичний захід, присвячений

ключовим правовим новелам, яких зазнала сфера земельного права з початку 2024 року. Вебінар провів для колег член Ради Комітету **Ян Білоголовий**.

В огляді судової практики лектор звернув увагу слухачів на правові позиції Верховного Суду з таких питань:

- державний акт на право постійного володіння землею — постанова ВС КГС від 17 січня 2024 року у справі № 904/9070/21;

- строк дії договору оренди землі — постанова ВП ВС від 06 березня 2024 року у справі № 902/1207/22;

- оренда землі: дійсність правовідносин — постанова ВС КЦС від 10 січня 2024 року у справі № 390/964/21;

- належний спосіб захисту при поновленні договору оренди землі — постанова ВС КЦС від 29 березня 2024 року у справі № 538/378/23;

- формування ділянки та сплата земельного податку — постанова ВС КАС від 18 січня 2024 року у справі № 260/3056/20;

- спадкування фермерського господарства іноземцем — постанова ВС КЦС від 24 січня 2024 у справі № 532/1013/22;

- подвійні кадастрові номери при спадкуванні — постанова ВС КЦС від 10 квітня 2024 року у справі № 583/4876/20.

Детальніше за посиланням: URL: tinyurl.com/3nnc7f9m.

3 травня відбувся черговий круглий стіл з актуальних питань земельного законодавства, у якому взяв участь голова Комітету **Віктор Кобилянський**.

Захід, організований Федерацією роботодавців України, був присвячений обговоренню низки законопроектів, напрацьованих ученими-практиками, а також тих, що готуються у Державній службі України

з питань геодезії, картографії та кадастру та будуть презентовані найближчим часом.

Предметом їхнього регулювання буде передання повноважень саморегульним організаціям у сфері землеустрою та геодезії, монополізація — надання повноважень сертифікованим інженерам, землевпорядникам і представникам органів місцевого самоврядування щодо здійснення реєстраційних дій для земельних ділянок, а також порядок проведення перевірок земельних ділянок, щодо яких були надані податкові пільги.

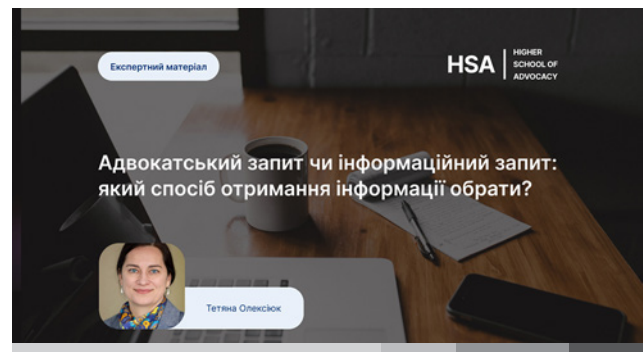

На думку **В. Кобилянського**, варто переглянути обмеження у використанні земельних ділянок, аспекти захисту права постійного користування землею, зокрема в процедурі викупу таких ділянок землекористувачами.

Детальніше за посиланням: URL: tinyurl.com/3kj7vxjx.

КОМІТЕТ НААУ З ПИТАНЬ МЕДІА ТА РЕКЛАМНОГО ПРАВА

У квітні на сайті ВША НААУ був опублікований експертний матеріал члена Ради Комітету **Тетяни Олексюк** на тему «Адвокатський запит чи інформаційний запит?».

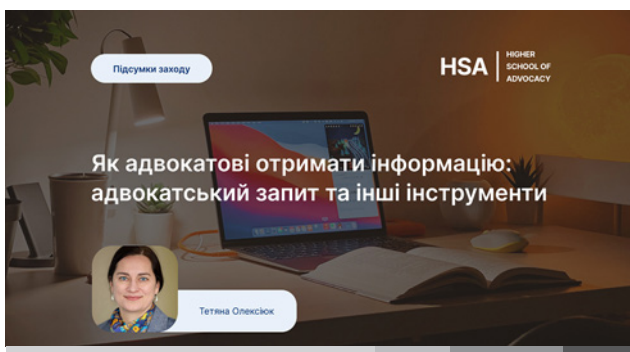

Національне законодавство України, окрім інших видів запитів, передбачає можливість отримання інформації, користуючись інструментом, передбаченим статтею 24 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» — адвокатським запитом (очевидно для тих запитувачів, які мають статус адвоката та планують використати таку інформацію для захисту клієнта), та інструментом, передбаченим статтею 19 Закону України «Про доступ до публічної інформації» — інформаційним запитом (для запитувачів загалом, безвідносно їх статусу та мети отримання інформації).

Судова практика із цього приводу ще формується, і почасти правові позиції та підходи до вирішення цього питання відрізняються. Переважно суди притримуються позиції, висловленої у пункті 3.3 постанови Пленуму Вищого адміністративного суду № 10 від 29 вересня 2016 року «Про практику застосування адміністративними судами законодавства про доступ до публічної інформації», згідно з яким відносини щодо внесення і розгляду адвокатського запиту врегульовано статтею 24 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», а отже, відповідні положення Закону України «Про доступ до публічної інформації» не поширюються на відносини між адвокатом і розпорядником інформації.

Детальніше за посиланням: [URL: tinyurl.com/trxey3m2](https://tinyurl.com/trxey3m2).

29 квітня у ВША НААУ відбувся вебінар на тему «Як адвокату отримати інформацію? Адвокатський запит та інші інструменти». Лектором виступила член Ради Комітету **Тетяна Олексіюк**, яка розповіла про особливості інструментів отримання інформації, якими може скористатися адвокат.

На початку вебінару лектор окреслила відмінності запиту на доступ до публічної інформації, адвокатського запиту, звернення громадян та запиту на персональні дані, звернувши увагу на особливості правового регулювання, запитувачів інформації та предмет запиту.

Лектор докладно розповіла про специфіку адвокатського запиту, відзначивши, що адвокатський запит є письмовим зверненням адвоката до органу державної влади, органу місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб, підприємств, установ і організацій незалежно від форми власності та підпорядкування, громадських об'єднань про надання інформації, копій документів, необхідних адвокату для надання правової допомоги клієнту. Орган, якому направлено адвокатський запит, зобов'язаний не пізніше п'яти робочих днів з дня отримання запиту надати адвокату відповідну інформацію, копії документів, крім інформації з обмеженим доступом і копій документів, у яких міститься інформація з обмеженим доступом.

Детальніше за посиланням: [URL: tinyurl.com/4n2twzke](https://tinyurl.com/4n2twzke).

КОМІТЕТ НААУ З ПИТАНЬ ТРУДОВОГО ПРАВА

З 22 по 28 квітня 2024 року у НААУ за ініціативи Комітету відбувся четвертий щорічний тиждень трудового права.

Протягом тижня на сайті НААУ публікувалися тематичні статті членів ради Комітету:

— Поновлення на посаді та стягнення середнього заробітку: що слід ураховувати, автор — Алла Андрушко;

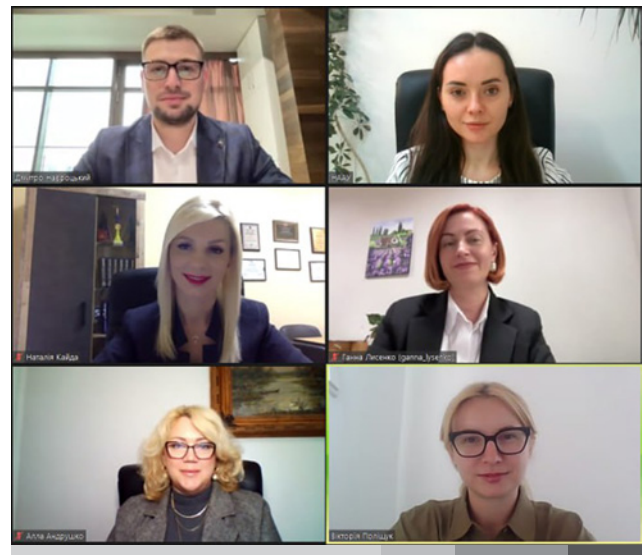

- Особливості захисту гарантій викривача корупції у ЄСПЛ, автор — Максим Панченко;
- Доказування негативного впливу роботодавця на працівника: 5 порад адвокатам, автор — Ярослав Мельник;
- Наявність іноземного громадянства як підстава припинення державної служби, автор — Наталія Кайда;
- Звільнення через відсутність на роботі понад чотири місяці поспіль: судова практика, автор — Вікторія Поліщук;
- Штатний розпис як доказ у суді: 4 категорії трудових спорів, автор — Ганна Лисенко;
- Дискримінація на роботі: аналіз основних рішень ЄСПЛ (ст. 40), автор — Вікторія Поліщук;
- Як електронний формат трудової книжки спротив та ускладнив водночас оформлення трудових відносин (ст. 43), автор — Оксана Зайцева.

А на YouTube-каналі НААУ щодня публікувалися відеозаписи «Поради Комітету НААУ з питань трудового права» таких адвокатів, як: Ярослав Мельник, Наталія Кайда, Дмитро Навроцький, Алла Андрушко, Тетяна Матова, Людмила Зверева, Ганна Лисенко.

24 квітня відбулася фахова дискусія на тему «Трудові спори в умовах воєнного стану». Під час заходу фахівці проаналізували судову практику та надали рекомендації й узагальнення для адвокатів, зокрема у питаннях: звільнення директора без згоди засновника, проходження публічної служби під час дії воєнного стану, доказування негативних заходів впливу на працівника у цивільному процесі, порушення трудових обов'язків під час воєнного стану: практика звільнення, поновлення на посаді, а також

щодо правильності пропонувати посади при скороченні працівника.

Посилання на відеозапис заходу: URL: youtu.be/Fz5MBPbHkLw.

Опубліковано дайджест судової практики з питань встановлення фактів мобінгу в Україні.

У дайджесті відображені правові позиції Верховного Суду щодо питань:

- встановлення факту мобінгу;
- встановлення факту вчинення мобінгу відносно державного службовця;
- визнання дій мобінгом і наказів незаконними;
- вчинення мобінгу під час звільнення;
- розміщення інформації в телеграм-каналі та вплив цього факту на звільнення;
- відмови у відкритті провадження в частині позовних вимог;

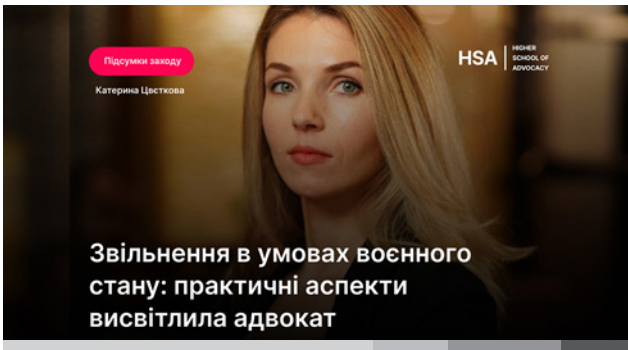

- визнання протиправним і скасування наказу про оголошення догани;
- визнання протиправним і скасування наказу про звільнення та поновлення на роботі;
- стягнення середнього заробітку за час вимушеного прогулу;
- визнання факту вчинення відповідачем мобінгу щодо позивача;
- зобов'язання відповідача вирішити питання про нарахування й виплату позивачу винагороди за підсумками роботи за рік (тринадцятої зарплати) тощо.

Публікації та вебінари членів Ради Комітету:

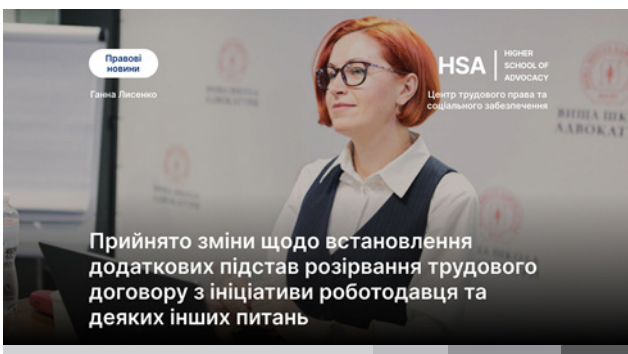
Катерина Цвєткова:

- Які особливості звільнення в умовах воєнного стану? — практичні аспекти висвітлила під час заходу з підвищення кваліфікації адвокатів;
- 17.04 вебінар на тему «Звільнення в умовах воєнного стану: практичні аспекти»;

Ганна Лисенко:

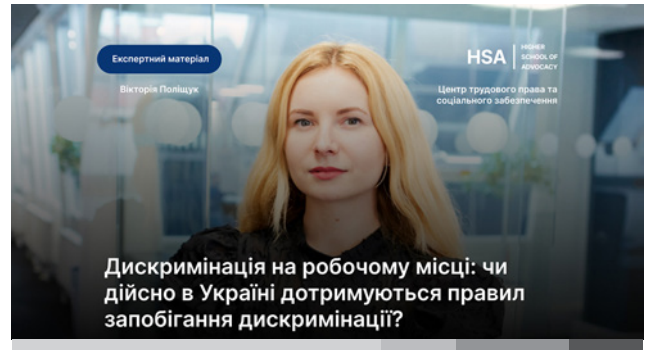
- основні зміни за Законом України «Про внесення змін до Кодексу законів про працю України щодо встановлення додаткових підстав розірвання трудового договору з ініціативи роботодавця та деяких інших питань» (законопроект за реєстр. № 7731);

- 16.05 вебінар на тему «Трудові цивільно-правові договори: що обрати?»;

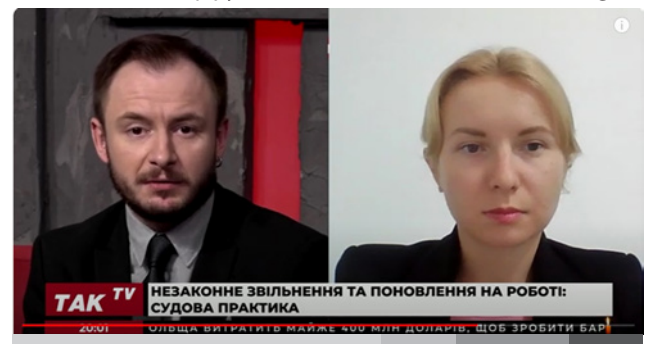
Вікторія Поліщук:

- Дискримінація на робочому місці: чи дійсно в Україні дотримуються правил запобігання дискримінації?;
- Судова практика з питань ведення військового обліку та бронювання за квітень 2024.

14 травня голова Комітету Вікторія Поліщук взяла участь в ефір каналу Ukraine World News на тему «Трудові відносини в умовах війни. Мобінг. Захист працівника». Під час обговорення в студії було розкрито питання щодо рекомендацій ВРУ прийняти законопроект про перевірки Держпраці щодо мобінгу під час воєнного стану, орієнтирів стосовно розпізнавання мобінгу (цькування) на роботі та незаконних звільнень працівників в умовах війни.

Відеозапис ефіру на YouTube каналі: [URL: url.li/tugkx](https://url.li/tugkx).

КОМІТЕТ З ПИТАНЬ ЕЛЕКТРОННОГО СУДОЧИНСТВА ТА КІБЕРБЕЗПЕКИ АДВОКАТСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У квітні Комітет звернув увагу Верховної Ради України на недосконалість Закону № 3604-ІХ від 23.02.2024

«Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо забезпечення поетапного впровадження Єдиної судової інформаційно-комунікаційної системи», що набрав чинності 16 березня.

Цим Законом, зокрема, було внесено зміни та доповнення до ст. 336 КПК, що визначає порядок проведення процесуальних дій у режимі відеоконференції під час судового провадження.

За правилами цієї статті якщо особа, яка братиме участь у судовому провадженні дистанційно, перебуває у приміщенні, розташованому на території, яка перебуває під юрисдикцією суду, або на території міста, в якому розташований суд, судовий розпорядник або секретар судового засідання цього суду зобов'язаний вручити такій особі пам'ятку про її процесуальні права, перевірити її документи, що посвідчують особу, та перебувати поряд з нею до закінчення судового засідання (частина четверта у старій редакції; після змін — абзац другий частини сьомої).

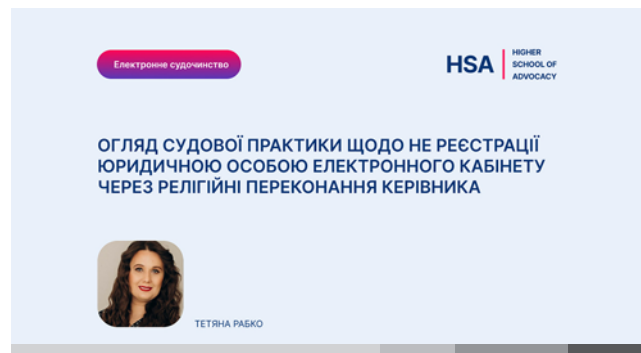
Коли ж йдеться про осіб, що тримаються в установах попереднього ув'язнення або виконання покарань, то такі дії має здійснювати службова особа такої установи (частина дев'ята нової редакції). Причому у цій нормі застосовується відсильна форма: «дії, передбачені частиною четвертою цієї статті».

Хоча ці правила по суті мали залишитися такими ж, законодавець, змінивши нумерацію частин ст. 336 КПК, забув оновити посилання на них! Відтак чинний КПК більше не зобов'язує службових осіб установ попереднього ув'язнення або виконання покарань вручати особам, які братимуть дистанційну участь у судових засіданнях, пам'ятки про їхні процесуальні права, перевіряти документи та перебувати з ними до закінчення судового засідання.

Натомість, якщо читати норму частини дев'ятої ст. 336 КПК, виходить, що тепер працівники місць не-свободи зобов'язані замість учасників кримінального провадження (sic!) подавати клопотання про участь у судовому засіданні в режимі відеоконференції, а також надсилати копії клопотання іншим учасникам кримінального провадження. Бо саме ці процесуальні обов'язки містить чинна сьогодні частина четверта.

У травні заступниця голови Комітету Тетяна Рабко підготувала:

— Огляд судової практики щодо nereєстрації юридичною особою електронного кабінету через релігійні переконання керівника;

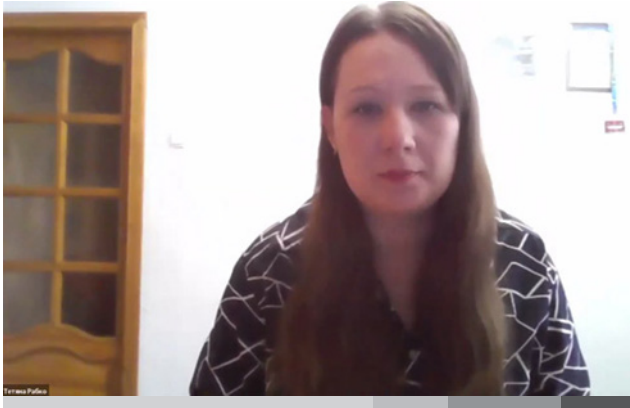

— Огляд судової практики щодо формування та подання через «Електронний суд» процесуальних документів;

- Ненадання директором юридичної особи своїм працівникам доступу до Електронного кабінету;
- Поновлення строку на подання доказів на підтвердження витрат на професійну правничу допомогу;
- Диджиталізація виконавчого провадження.

1 травня за ініціативи **Тетяни Рабко** у НААУ відбувся вебінар на тему «**Судові виклики та повідомлення через призму електронного судочинства**». Під час заходу лектор розповіла про вплив диджиталізації на судову систему.

Адвокатка звернула увагу, що додатковим способом інформування про суд, який розглядає справу, сторони спору та предмет позову, місце, дату і час судового засідання може бути надання інформації з використанням мобільного застосунку порталу Дія. При цьому отримання судових документів через мобільний застосунок Дія не впливає на перебіг процесуальних строків у справі.

Також вона звернула увагу, що надсилання судових повісток, повідомлень і викликів учасникам судового процесу шляхом направлення в месенджері за допомогою програмного додатка або SMS-повідомлення через автоматизовану систему документообігу суду можливо виключно на підставі заяви учасника справи, який не має зареєстрованого електронного кабінету у підсистемі «Електронний суд».

МОЛОДІЖНИЙ КОМІТЕТ НААУ — UNBA NEXTGEN

19 квітня регіональний представник Молодіжного Комітету у Волинській області **Тарас Манькут** очолив журі X Обласного конкурсу учнівської молоді «Ерудити правознавства Волинського краю», співorganizаторами якого виступили Фаховий коледж технологій, бізнесу та права Волинського національного університету імені Лесі Українки, Управління освіти і науки Волинської обласної державної адміністрації та Волинський національний університет імені Лесі Українки.

Цьогоріч у конкурсі взяли участь 35 учасників із семи закладів загальної середньої освіти Волинської області.

Усі конкурсанти продемонстрували високий рівень знань, ерудованість і креативність.

Кубок переможця здобула команда Луцького ліцею № 11 Луцької міської ради «Варта справедливості».

23 квітня регіональний представник Молодіжного Комітету у Полтавській області **Владислав Кормушин** провів онлайн-захід зі студентами-правниками ELSA (European Law Students' Association) — міжнародної незалежної неприбуткової організації, що об'єднує

Владислав Кормушин
адвокат,
регіональний представник
Молодіжного Комітету НААУ —
UNBA NextGen у Полтавській області

General partner of ELSA Ukraine: **СІДІГА КОЛІСЯКОВ & PARTNERS**

Platinum partner of ELSA Ukraine: **EVERLEGAL**

Gold partner of ELSA Ukraine: **CMS**

Expert partner of ELSA Ukraine: **AEQVO**

Silver partner of ELSA Ukraine: **ARZINGER**

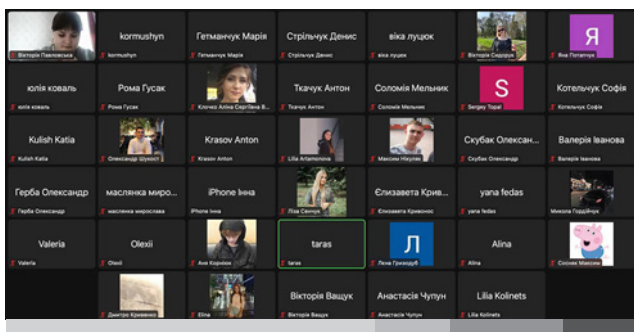
Partner of ELSA Ukraine: **KPMG**

General media partner of ELSA Ukraine: **Юридична Газета**

Exclusive media partner of ELSA Ukraine: **ЮРИДИЧНА ПРАКТИКА**

General partner of ELSA Link: **GLG**

Academy partner of ELSA Link: **ELSA Link**

студентів-правників і молодих юристів, зацікавлених у науковому та особистому вдосконаленні.

Тема, яку презентував студентам Владислав Кормушин у рамках правового курсу з написання процесуальних документів, «Ораторське мистецтво, харизматичність та персональний бренд у сфері юриспруденції».

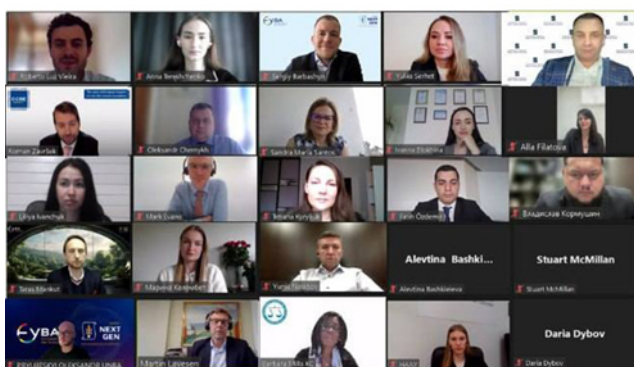
Під час зустрічі студенти дізналися про тонкощі красномовства, риторики, прокачування емоційного інтелекту, ораторські навички та отримали дієві поради з їх застосування у професійній діяльності адвоката.

На заході студенти-правники також дізналися про напрями діяльності Молодіжного Комітету, його особливості та переваги.

25 квітня Європейська асоціація молодих адвокатів (EYBA) та Молодіжний Комітет провели другий Акселератор визнання під назвою «Ідеї та рекомендації лідерів адвокатур та юридичних асоціацій».

Оцінюючи значення організованого акселератора, президент EYBA та голова UNBA NextGen **Сергій Барбашин** зробив акцент на важливості збагачення практики, встановленні зв'язків та зміцненні професійної юридичної спільноти.

«Єдність — це не просто концепція, це практика, яку ми маємо прийняти. Завдяки співпраці та обміну

досвідом ми відкриваємо силу направляти молодих адвокатів на шляху до успіху, — зазначив він. — Сьогодні, коли видатні лідери нашої спільноти збираються разом, давайте визнаємо важливість об'єднання зусиль та обміну досвідом. Разом ми надихаємо, розширюємо можливості та прокладаємо шлях до світлого майбутнього в правничій професії».

Детальніше за посиланням: [URL: v.gd/TzrSp0](https://v.gd/TzrSp0).

14 травня регіональний представник Молодіжного Комітету у Донецькій області **Сергій Берзін** у межах напряму «In young we trust» провів офлайн-зустріч з учнями старших класів Одеського ліцею № 56 (м. Одеса) на тему «Юридичний чеклист для школярів».

Під час відкритого уроку адвокат ознайомив випускників з особливостями професійної діяльності адвокатів, нотаріусів і суддів, розповів деякі юридичні аспекти щодо природи шлюбу, поняття аліментів, спадкових справ, крім того, надав життєві поради щодо поведінки з документами та алгоритмом дій у випадку нештатних ситуацій (збирання доказів, дії при ДТП тощо).

СПІВПРАЦЯ КОМІТЕТІВ

10 травня у НААУ відбувся круглий стіл на тему «Обговорення проблемних питань захисту права власності за позовами прокурорів про повернення земельних ділянок у державну власність». Ініціаторами став Комітет НААУ з питань захисту бізнесу та інвесторів спільно з Комітетом НААУ з питань аграрного, земельного та довкілевого права.

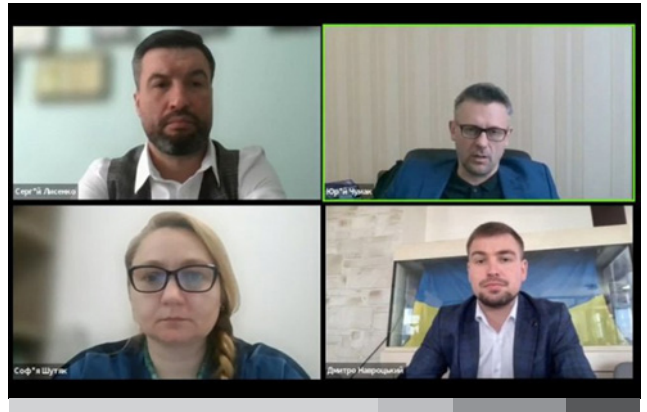

Заступник голови Комітету НААУ з питань захисту бізнесу та інвесторів **Сергій Лисенко** навів приклади порушень прав власників землі. Зокрема, коли набувач земельної ділянки належним чином із доступних джерел перевіряв земельну ділянку, яку намагався придбати як сільськогосподарську без будь-яких ознак заліснення. Проте через кілька років виявилось, що ця земля належить до лісового фонду і прокуратура подає позов щодо її повернення у власність держави. Також, за словами адвоката, існують непоодинокі випадки, коли з використанням корупційної складової виділялися землі водного, лісового, природно-заповідного фондів у приватну власність з обмеженням доступу до них громади.

Суддя палати для розгляду справ щодо земельних відносин та права власності Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду **Юрій Чумак** наголосив, що, звертаючись до суду з позовами такої категорії спорів, прокурори повинні чітко дотримуватися вимог статті 23 Закону України «Про прокуратуру» та подавати позови від імені держави тільки в тих випадках, коли відповідний орган державної влади, до компетенції якого належить захист майнових прав держави, об'єктивно не може здійснити свої повноваження. Якщо порушення прав держави виявлено у процесі прокурорської перевірки, то прокурор спочатку повинен звернутися до органу влади, до компетенції якого належать погодження та розпорядження землями держави або територіальної громади, щоб цей орган усунув виявлені порушення, а в разі неможливості виконання цієї вимоги прокурор може звернутися до суду. Суди зі свого боку під час розгляду цієї категорії спорів не повинні надавати перевагу прокурору, який захищає інтереси держави, та дотримуватися принципу рівності сторін.

Заступник голови Комітету НААУ з питань аграрного, земельного та довікелевого права **Дмитро Нав-**

роцький звернув увагу на неоднозначну практику судів першої та апеляційної інстанцій під час вирішення питання про наявність у прокурора підстав на подання позову. Досить часто свої обов'язки, передбачені статтею 23 Закону України «Про прокуратури», щодо повідомлення особи, в інтересах якої подається позов, органами прокуратури не виконуються або виконуються одночасно із поданням позову.

Заступниця голови Комітету НААУ з питань аграрного, земельного та довікелевого права **Софія Шутяк** наголосила на тому, що складність справ щодо захисту прав на землю обумовлена тим, що земля є територіальною основою для реалізації різноманітних екосистемних функцій, а не лише об'єктом нерухомості. Вона нагадала, що Директива 2007/2/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 14 березня 2007 року про створення інфраструктури просторової інформації в Європейському Співтоваристві (INSPIRE) встановлює загальні правила, спрямовані на створення Інфраструктури просторової інформації в Європейському Співтоваристві для цілей екологічної політики Співтовариства, а також політики або діяльності, яка може мати вплив на навколишнє середовище.

Детальніше за посиланням: URL: tinyurl.com/mr22w7b8.

ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ СПРАВ ОКРЕМОГО ПРОВАДЖЕННЯ ПРО ОГОЛОШЕННЯ ФІЗИЧНОЇ ОСОБИ ПОМЕРЛОЮ

Олег Печений, доцент кафедри цивільного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, член науково-консультативної ради Верховного Суду, к. ю. н.

Під тиском обставин тривалої агресивної війни, значних людських втрат зростає кількість людей, зниклих безвісти. В Україні майже 37 тисяч людей вважаються зниклими безвісти, включаючи цивільних і військових, повідомляє Уповноважений з прав людини Дмитро Лубінець, реальна кількість може бути більшою. За інформацією органів Національної поліції, з початком російського вторгнення кількість зниклих зростає в 4 рази, на сьогодні нерозшуканими залишаються 50 150 осіб. За оцінками міжнародних організацій, в Україні зниклих безвісти від 30 000 до 40 000 осіб, багато

з них загинули, але не ідентифіковані, інші були викрадені, полонені, депортовані до Росії, розлучені зі своїми родинами або стали жертвами торгівлі людьми¹.

Така динаміка впливає на необхідність впорядкування соціальних і правових зв'язків за участю осіб, зниклих безвісти, що зумовлює розширення використання відповідних цивільно-правових конструкцій, якими є визнання особи безвісно відсутньою та оголошення її померлою.

Відповідно під впливом цих обставин кількість справ про оголошення особи померлою зростає, ця юридична конструкція користується все більшим попитом у судовій і нотаріальній практиці, одночасно породжує низку новітніх проблем. Слід відмітити, що сучасна законодавча модель безвісної відсутності особи і оголошення особи померлою, практика застосування коріняться на потребах вирішення проблем, що склалася у віддаленій історичній перспективі, під впливом наслідків подій Другої світової війни 1939 — 1945 р.р. Але потреби сьогодення, зміни напрямків розвитку суспільства, динаміка наукових та соціальних технологій вимагають переформатування цієї моделі в різних аспектах, коригування судової практики, відповідних змін також і в нотаріальній практиці стосовно оформлення спадкових прав після осіб, оголошених померлими.

ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ ТА ПІДСТАВИ ОГОЛОШЕННЯ ОСІБ ПОМЕРЛИМИ

Оголошення померлим представляє собою судове визнання померлою фізичної особи, про яку за місцем постійного проживання відсутні будь-які відомості про місце її перебування протягом установленого законодавством строку.

Аналіз наведеного визначення свідчить, що за відсутності достовірних даних про особу суд завжди буде виходити з певних припущень, звертаючись при цьому до непрямих доказів.

Враховуючи, що конструкція безвісної відсутності ґрунтується на припущеннях, при її застосуванні, особливо у сфері спадкування, виникають питання підтвердження або спростування цих припущень, достовірності чи недостовірності фактичних обставин і доказів, що стали підставою для оголошення особи померлою.

При оголошенні особи померлою суд виходить з презумпції смерті особи, тобто припущення, що на момент розгляду справи особи немає в живих, однак встановити це достеменно неможливо. Оголошення

¹ Norway to support efforts to locate missing persons in Ukraine. URL: reliefweb.int/report/ukraine/norway-support-efforts-locate-missing-persons-ukraine#:~:text=It%20is%20estimated%20that%20there, become%20victims%20of%20 human%20trafficking.

особи померлою здійснюється судом на підставі непрямих доказів або у зв'язку з тривалою безвісною відсутністю. Оголошення особи померлою є юридичною фікцією, певним юридико-технічним прийомом, коли визнаються дійсними юридичні факти і обставини, які відсутні у реальному житті.

Свого часу Верховний Суд України роз'яснив судам, що оголошення фізичної особи померлою — це ствердження судовим рішенням припущення про смерть даної особи, тобто констатація високого ступеня ймовірності смерті (п. 13 постанови Пленуму Верховного Суду України від 31.03.1995 № 5 «Про судову практику в справах про встановлення фактів, що мають юридичне значення»).

У ст. 46 Цивільного кодексу України² визначені як підстави оголошення фізичної особи померлою, так і встановлені строки, сплив яких є необхідним для ухвалення судом відповідного рішення. При застосуванні цієї статті слід ураховувати, що кожна з наведених у ній підстав є самостійною для визнання особи такою, що померла, і залежно від підстав визнання особи такою, що померла, визначається строк, протягом якого мають бути відсутні відомості про особу у місті її постійного проживання³. Дотримання наведених строків є обов'язковою умовою, у випадку якщо на момент звернення до суду визначений ст. 46 ЦК строк не сплив, суд ухвалює рішення про відмову у задоволенні заяви про оголошення особи померлою.

Підстави оголошення особи померлою (ст. 46 ЦК)

	Підстави оголошення особи померлою	Строк, після спливу якого можливе оголошення особи померлою
1	у місці постійного проживання фізичної особи немає відомостей про місце її перебування	протягом трьох років
2	особа пропала безвісти за обставин, що загрожували їй смертю або дають підставу припускати її загибель від певного нещасного випадку	протягом шести місяців
3	за можливості вважати фізичну особу загиблою від певного нещасного випадку або інших обставин внаслідок надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру	протягом одного місяця після завершення роботи спеціальної комісії, утвореної внаслідок надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру
4	фізична особа, яка пропала безвісти у зв'язку з воєнними діями, збройним конфліктом	після спливу двох років від дня закінчення воєнних дій
5	з урахуванням конкретних обставин справи суд може оголосити фізичну особу померлою і до спливу цього строку	але не раніше спливу шести місяців, незалежно від закінчення / незакінчення воєнних дій

Юридична конструкція оголошення фізичної особи померлою, визначена ст. 46 ЦК України, містить два кола підстав:

— *загальні* підстави, коли фізична особа може бути оголошена судом померлою, і відповідні їм строки (три роки, шість місяців та один місяць);

— *особливі* підстави, коли фізична особа пропала безвісти у зв'язку з воєнними діями, збройним конфліктом.

При цьому особа може бути оголошена померлою лише з однієї підстави, поєднання у заяві про оголошення особи померлою, і відповідно у судовому рішенні, декількох підстав є неприпустимим.

² Далі за текстом — ЦК.

³ Постанова КЛС ВС від 06.09. 2018. Справа № 494/601/16-ц. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/77068209.

ОГОЛОШЕННЯ ОСОБИ ПОМЕРЛОЮ У ЗВ'ЯЗКУ З ВОЄННИМИ ДІЯМИ

Особлива підстава визначена у ч. 2 ст. 46 ЦК, за якою фізична особа, яка пропала безвісти у зв'язку з воєнними діями, збройним конфліктом, може бути оголошена судом померлою після спливу двох років від дня закінчення воєнних дій. З урахуванням конкретних обставин справи суд може оголосити фізичну особу померлою і до спливу цього строку, але не раніше спливу шести місяців.

При цьому ч. 2 ст. 46 ЦК є спеціальною по відношенню до ч. 1 цієї статті, оскільки передбачає оголошення померлою саме у зв'язку з воєнними діями, збройним конфліктом. Частина 2 ст. 46 ЦК передбачає оголошення померлою у зв'язку з воєнними діями, збройним конфліктом, не містить при цьому посилання на воєнний стан. Тому відсутні будь-які підстави пов'язувати вирішення питання про оголошення особи померлою, початок перебігу відповідного строку із припиненням (скасуванням) воєнного стану.

З цього приводу слід навести позицію Верховного Суду, який визнав помилковим висновок апеляційного суду, що заявникові слід звертатися до суду з заявою про оголошення його матері померлою, в порядку ч. 2 ст. 46 ЦК, як на підставу для відмови в задоволенні заяви про встановлення факту смерті матері, погодитись неможливо. Суд не врахував, що законом оголошення фізичної особи померлою пов'язується із тим, що особа пропала безвісти у зв'язку з воєнними діями, в цьому випадку заявник зазначає, що його матір загинула за наведених ним обставин, а її смерть сталась на території, яка є тимчасово окупованою⁴.

Верховний Суд наголосив на необхідності відмежування оголошення особи померлою і встановлення факту смерті, перш за все з огляду на сутнісну відмінність підстав. Складність відмежування цих конструкцій зумовлена досить близьким текстуальним викладом змісту відповідних правових норм, зокрема ч. 1 та ч. 2 ст. 46 ЦК та п. 9 ч. 1 ст. 315 Цивільного процесуального кодексу України⁵.

З цього питання була висловлена окрема думка судді, доводи якої заслуговують на увагу.

Особливістю цієї категорії справ є те, що висновок суду про оголошення фізичної особи померлою ґрунтується на юридичному припущенні смерті особи (правова презумпція).

Тобто, на відміну від підстави для встановлення факту смерті особи (наявність достовірних доказів, що свідчать про її загибель), підставою для оголошення особи померлою є не факти, які напевне свідчать про її загибель, а обставини, що дають підставу припускати смерть такої особи.

З огляду на викладене, враховуючи те, що суди першої та апеляційної інстанцій, які дослідили всі наявні в справі докази, вважали, що наведені заявником обставини дають можливість обґрунтовано припускати загибель його матері, проте достовірно не свідчать про її смерть, а Верховний Суд відповідно до статті 400 ЦПК не може вирішувати питання про достовірність доказів, обґрунтованим є висновок судів про відсутність підстав для встановлення факту смерті матері заявника, оскільки відповідно до закону наведені обставини можуть бути підставою для оголошення її померлою.

До того ж особливістю визнання фізичної особи померлою (фактично припущення про смерть цієї особи) є передбачені законом правові наслідки появи такої особи (ст. 48 ЦК), тоді як встановлення факту смерті фізичної особи таких наслідків не передбачає⁶.

Іноді питання оголошення особи померлою є дотичним до встановлення факту смерті або іншого юридичного факту.

Верховний Суд вважає, що суди, розглядаючи заяву ОСОБА_1, не звернули уваги на суть та мету цієї заяви — встановлення причинно-наслідкового зв'язку між смертю військовослужбовця та військовою агресією російської федерації проти України.

Суди попередніх інстанцій розділили вимогу заявника на встановлення факту смерті військовослужбовця та факту військової агресії російської федерації, зробивши висновок про те, що у першому випадку такі факти судами не встановлюються, а в другому — про загальновідомість факту через закріплення його на державному рівні на підставі нормативно-правових актів.

⁴ Постанова КЦС ВС від 24.04.2024 у справі № 334/7625/23. URL: reestr.court.gov.ua/Review/118892923.

⁵ Далі за текстом — ЦПК.

⁶ Окрема думка судді Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду Тітова М. Ю. на постанову Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду від 24.04.2024 у справі № 334/7625/23 (провадження № 61-18274св23). URL: reestr.court.gov.ua/Review/118893260.

Фактичною ж підставою звернення до суду заявника стала необхідність встановлення причинно-наслідкового зв'язку між смертю та збройною агресією російської федерації проти України з метою подальшого отримання допомоги від гуманітарних організацій.

Причому таким юридичним фактом може бути і причинно-наслідковий зв'язок між смертю військовослужбовця та військовою агресією. Верховний Суд вказав, що відповідний юридичний факт є індивідуальним, оскільки має правові наслідки лише для заявниці та її малолітньої дитини. Фактичною підставою звернення до суду стала необхідність встановлення причинно-наслідкового зв'язку між смертю чоловіка заявниці та збройною агресією РФ проти України з метою подальшого отримання допомоги від гуманітарних організацій. Ураховуючи викладене, суди першої та апеляційної інстанцій дійшли помилкового висновку про закриття провадження у цій справі, не врахувавши, що встановлення факту, що має юридичне значення, щодо загибелі ОСОБА_3 під час захисту Батьківщини у лютому 2015 року на території Донецької та Луганської областей України внаслідок збройної агресії РФ проти України можливе лише у судовому порядку, оскільки законодавець не визначив іншого, позасудового способу встановлення причинно-наслідкового зв'язку між смертю військовослужбовця та військовою агресією РФ⁷.

Юридична мета запровадження спеціальних строків у зв'язку з воєнними діями, збройним конфліктом пов'язана із тим, що визначені цією нормою два роки від дня закінчення воєнних дій необхідні були для розшуку фізичної особи, вжиття заходів до її повернення із воюючої країни або з інших країн. Встановлення строку у два роки саме від дня закінчення воєнних дій пов'язане із тим, що у багатьох випадках під час воєнних дій і збройного конфлікту загибель особи або зникнення її безвісти має місце в умовах неочевидності, на території, де ведуться (або велися) активні бойові дії, тимчасово окупованою або з інших схожих обставин, які не є очевидними для вирішення цього питання. Може статися так, що і зі впливом цього строку (у два роки) очевидність зникнення безвісти або загибелі особи не стане відомою, але саме для вирішення такої проблеми і використовуються юридичні фікції;

Складністю практичного застосування ч. 2 ст. 46 ЦК слід визнати те, що у ній не розкривається навіть приблизно зміст конкретних обставин, наявність яких надає суду підстави для застосування не дворічного, а шестимісячного строку. Конкретні обставини підлягають оцінці судом під кутом зору їх впливу на можливість оголошення особи померлою за спливом менш тривалого строку.

Слід ураховувати, що законодавець при формулюванні другого речення ч. 2 ст. 46 ЦК України не вказав, що суд може оголосити фізичну особу померлою і до спливу цього строку, але не раніше спливу шести місяців саме з моменту закінчення воєнних дій. Вважаємо таке формулювання не випадковим. Тому варто підтримати позицію науковців, які не прив'язують початок перебігу строку до моменту закінчення воєнних дій. Це може бути обґрунтовано тим, що невизначений строк закінчення воєнних дій створює ситуацію правової невизначеності для широкого кола осіб, і держави в цілому, які перебували у правовідносинах із особою, яка зникла безвісти. Тому пов'язувати можливість оголошення особи померлою лише із закінченням воєнних дій значить створити підставу до порушення принципу *res judicata*.

Який же день є початком перебігу шестимісячного строку, про який йдеться у другому реченні ч. 2 ст. 46 ЦК України? Видається, що початком перебігу строку є день настання конкретних обставин, які стали підставою для застосування судом саме шестимісячного, а не дворічного строку. Наприклад, початком перебігу такого строку є день, коли сталася ймовірна загибель особи внаслідок ракетного обстрілу території торговельно-розважального центру — 20.03.2022⁸.

Початок перебігу шестимісячного строку, визначеного ч. 2 ст. 46 ЦК, для оголошення фізичної особи померлою пов'язується не з днем закінчення воєнних дій, а з днем настання конкретних обставин, які стали підставою для застосування судом шестимісячного строку.

Підставою для оголошення фізичної особи, яка пропала безвісти у зв'язку з воєнними діями, збройним конфліктом, померлою до спливу дворічного строку, визначеного ч. 2 ст. 46 ЦК, можуть бути конкретні обставини, до яких слід віднести неможливість припущення про будь-яке інше зникнення особи безвісти

⁷ Постанова ОП КЦС ВС від 05.12.2022 у справі № 490/6057/19-ц. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/107963201#.

⁸ Постанова Київського апеляційного суду від 10.04.2023 у справі № 755/11021/22. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/110189460.

за наведених обставин, ніж загибель, зокрема, під час ракетного обстрілу.

ПРОЦЕСУАЛЬНІ ПИТАННЯ ОГОЛОШЕННЯ ОСОБИ ПОМЕРЛОЮ

Питання про оголошення особи померлою вирішується судом за заявою зацікавленої особи в порядку окремого провадження (ст. 305 — 309 ЦПК) за місцем проживання заявника, або за останнім відомим місцем проживання (перебування) фізичної особи, місце перебування якої невідоме, або за місцезнаходженням її майна. Як бачимо, підсудність цієї категорії цивільних справ визначена альтернативно.

Верховний Суд сформулював правову позицію, за якою обов'язок щодо доказування обставин, що підтверджують відсутність відомостей про місце перебування особи, яку заявники просять оголосити померлою у місці її постійного проживання протягом трьох років, покладається чинним законодавством України саме на заявників.

Відповідно відсутність інформації лише щодо місця проживання особи, які не вказують безпосередньо на наявність підстав вважати її померлою чи такою, що пропала безвісти за обставин, що загрожували їй смертю або дають підставу припускати її загибель від певного нещасного випадку, тому суди дійшли правильного висновку про відмову у задоволенні заяви про оголошення фізичної особи померлою⁹.

ОГОЛОШЕННЯ ОСОБИ ПОМЕРЛОЮ І СПІР ПРО ПРАВО

У нормах процесуального законодавства і практики його застосування укорінився підхід, що наявність спору про право виключає вирішення питання в окремому провадженні, у тому числі заяви про оголошення особи померлою.

Так, при розгляді справи про встановлення факту родинних відносин у зв'язку із тим, що у свідоцтві про народження спадкодавиці та її сестри записи про прізвища та по батькові є різними, з'ясувалося, що за умов відсутності спадкоємців за законом або за заповітом спадщина може перейти до держави в особі відповідного органу, що вимагає звернення до суду із позовом на загальних підставах¹⁰.

Заява про оголошення особи померлою і спір про спадщину повинні розглядатися в різних судових провадженнях, що підтверджується практикою Верховного Суду України.

У січні 1994 р. П. звернулася в суд із заявою про оголошення померлою її матері А. Д. Заявниця посилалась на те, що мати перебувала в зареєстрованому шлюбі з А. В., який у 1937 р. був репресований і розстріляний. Після цього мати захворіла на психічну хворобу, і її було вміщено на лікування в Ізренську психіатричну лікарню. У 1941 р. під час окупації фашисти розстріляли всіх психічно хворих, у тому числі матір, але факт її загибелі ніде не зареєстровано. Зазначаючи, що після арешту батька було конфісковано належну матері на праві особистої власності частину будинку і що після реабілітації батька вона, П., має намір порушити питання про повернення цього майна, заявниця просила задовольнити її вимоги.

Рішенням Індустріального районного суду м. Дніпропетровська від 26.02.1990 А. Д., 5 березня 1908 р. народження, було оголошено померлою.

Постановою президії Дніпропетровського обласного суду від 22.03.1995 це рішення скасовано, а справу направлено на новий розгляд із зазначенням необхідності об'єднати її в одне провадження зі справою про визнання права власності на спадкове майно й розглянути заяву в порядку позовного, а не окремого провадження.

Заступник Голови Верховного Суду України порушив у протесті питання про виключення з мотивувальної частини постанови президії вказівки про об'єднання справ у одне провадження з таких підстав.

Згідно зі ст. 21 ЦК (ЦК УРСР 1963 року) днем смерті громадянина, оголошеного померлим, вважається день набрання законної сили рішенням суду про оголошення його померлим. У разі оголошення померлим громадянина, який пропав безвісти за обставин, що загрожували смертю або дають підстави припускати його загибель від певного нещасного випадку, суд може визнати днем смерті цього громадянина день його гаданої загибелі. Оскільки оголошення громадянина померлим породжує ті ж правові наслідки, що й фізична смерть, зазначена норма закону встановлює правило, згідно з яким визначається день смерті особи, оголошеної померлою, а відповідно й час відкриття спадщини.

⁹ Постанова КЛС ВС від 19.03.2018. Справа № 638/18251/16-ц. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/73437781.

¹⁰ Комаров В. В. Цивільне процесуальне право України : практика застосування. Х.: Основа, 1993. С. 216-217.

Суд визнав установленим, що мати заявниці була розстріляна в 1941 р. у період окупації Дніпропетровської області фашистами, не з'ясувавши, чи є відомості про день гаданої загибелі А. Д.

Скасовуючи постановлене у справі рішення, президія обласного суду зазначила в постанові, що оскільки з питання витребування заявницею спадкового майна виник спір, то цю справу треба було розглядати разом з цим спором у порядку позовного, а не окремого провадження. Проте до оголошення особи померлою і набрання цим рішенням законної сили спадщина не може відкритися, а отже, не може й виникнути спір з приводу спадкового майна.

Виходячи з наведеного, судова колегія в цивільних справах Верховного Суду України протест задовольнила, виключивши з мотивувальної частини постанови президії обласного суду міркування про необхідність об'єднати справи в одне провадження і з резолютивної частини цієї постанови — відповідну вказівку¹¹.

Чинний ЦПК (ч. 6 ст. 293) встановлює, що у випадку, коли під час розгляду справи у порядку окремого провадження виникає спір про право, який вирішується в порядку позовного провадження, суд залишає заяву без розгляду і роз'яснює заінтересованим особам, що вони мають право подати позов на загальних підставах.

Привертає увагу, що аналізована норма вказує на те, що спір виникає під час розгляду справи у порядку окремого провадження, тому суд не вправі на цій підставі залишити заяву без розгляду, коли спір про право (зокрема, спір про спадщину) ще не виник, але є ознаки такого спору або ймовірність його виникнення.

Верховний Суд у постанові від 18.07.2022 у справі № 755/9100/18 (за заявою про встановлення факту проживання однією сім'єю без реєстрації шлюбу) зробив висновок про те, що справи про спадкування розглядаються судами за правилами позовного провадження, якщо особа звертається до суду з вимогою про встановлення фактів, що мають юридичне значення, які можуть вплинути на спадкові права й обов'язки інших осіб та (або) за наявності інших спадкоємців і спору між ними. Якщо виникнення права на спадкування залежить від доведення певних фактів, особа може звернутися в суд із заявою про встановлення

цих фактів, яка, у разі відсутності спору, розглядається за правилами окремого провадження. Вважаємо, що такий підхід може бути застосовано і до інших справ окремого провадження, зокрема про оголошення особи померлою.

В іншій справі ухвалою Овруцького районного суду Житомирської області від 06.12.2019, залишеною без змін постановою Житомирського апеляційного суду від 08.01.2020, у відкритті провадження у справі відмовлено. Судові рішення мотивовано тим, що оскільки існує спір про право (щодо спадщини), справа підлягає розгляду за правилами позовного провадження.

Висновки судів є помилковими, адже відмовляючи у відкритті провадження, суд першої інстанції, з висновками якого погодився суд апеляційної інстанції, вимог закону не врахував, належним чином не з'ясував мету, для якої необхідно встановлення вказаного факту, також не врахував того, що спадщина відкривається тільки після смерті фізичної особи, та дійшов помилкового висновку про те, що вказана справа повинна вирішуватися у порядку позовного провадження, тому що у цій справі не вбачається спору про право та такі заяви розглядаються в порядку окремого провадження, що прямо передбачено нормами чинного законодавства.

Нормами цивільного процесуального закону визначено обов'язковість установлення судом під час вирішення спору обставин, що мають значення для справи, надання їм юридичної оцінки, а також оцінки всіх доводів сторін по справі та доказів, з яких суд виходить при вирішенні спору.

Таким чином, судові рішення судів першої та апеляційної інстанції підлягають скасуванню з направленням справи на новий розгляд до суду першої інстанції відповідно до вимог ст. 411 ЦПК¹².

І. ЗАЯВА ПРО ОГОЛОШЕННЯ ОСОБИ ПОМЕРЛОЮ. ДОКАЗИ

Заява про оголошення особи померлою повинна відповідати як загальним вимогам, визначеним ЦПК, так спеціальним вимогам до заяв в окремому провадженні. Так, відповідно до ст. 306 ЦПК у заяві про визнання фізичної особи безвісно відсутньою або оголошення її померлою повинно бути зазначено: **(1)** правову мету, задля якої заявникові необхідно

¹¹ Ухвала Судової колегії у цивільних справах Верховного Суду України від 14.02.1996 // *Вісник Верховного Суду України*. 1996. № 2.

¹² Постанова КЦС ВС від 21.10.2020. Справа № 286/3818/19-ц. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/92624682#.

визнати фізичну особу безвісно відсутньою або оголосити її померлою; **(2)** обставини, що підтверджують безвісну відсутність фізичної особи, або обставини, що загрожували смертю фізичній особі, яка пропала безвісти, або обставини, що дають підставу припускати її загибель від певного нещасного випадку.

Метою, яка наводиться у заяві, може бути зазначено:

- отримання передбачених законодавством виплат та оформлення спадщини¹³.
- вирішення соціально-побутових питань;
- необхідність оформлення спадкових прав;
- вжиття заходів щодо охорони спадкового майна згідно зі ст. 308 ЦПК¹⁴.

У заяві вказується конкретний термін (календарна дата), з якої особа оголошується померлою. Якщо заявник не може вказати такої дати у зв'язку із тим, що йому невідомо конкретні часові межі зникнення безвісти особи, і під час судового розгляду не вдалося отримати відомості про конкретну дату, особа оголошується померлою з дня набрання рішенням суду законної сили.

Заява про оголошення особи померлою повинна бути належним чином обґрунтована, з посиланням на відповідні докази. При цьому слід враховувати особливості розгляду справ окремого провадження, які розглядаються судом з додержанням загальних правил, установлених ЦПК, за винятком положень щодо змагальності та меж судового розгляду. Інші особливості розгляду цих справ установлені розд. 4 ЦПК України, зокрема суд з метою з'ясування обставин справи може за власною ініціативою витребувати необхідні докази.

Але встановлені особливості справ окремого провадження не означають, що заявник взагалі не подає суду доказів в обґрунтування викладених у заяві вимог, такі докази заявник за їх наявності повинен подати суду, оскільки останній повинен мати достатні належні та допустимі докази для встановлення обставин, на підставі яких можливо зробити вірогідне припущення про смерть громадянина¹⁵.

Верховний Суд вказав, що *сама по собі відсутність відомостей про місце перебування фізичної особи протягом трьох років у місці її постійного проживання*

не може бути підставою для оголошення цієї фізичної особи померлою. Суд повинен мати достатні належні та допустимі докази для встановлення обставин, на підставі яких можливо зробити вірогідне припущення про смерть громадянина.

Відсутність безумовних доказів або суперечність у доказах на підтвердження обставин, що надаються заявником та/або заінтересованими особами, унеможлиблює оголошення особи померлою¹⁶.

Якщо особа, щодо якої вирішується питання про оголошення померлою, була визнана безвісно відсутньою на підставі рішення суду, яке набуло законної сили, то сама по собі наявність такого рішення не звільняє від доказування обставин, які є підставою для оголошення особи померлою.

Судами встановлено, що подані заявником та витребуванні письмові докази, які були досліджені в судовому засіданні і які відповідають вимогам закону про їх належність та допустимість, свідчать про те, що заявнику відомо про місце перебування її колишнього чоловіка, а встановлені обставини у рішенні Бориспільського міськрайонного суду від 29.04.2015, яким її колишній чоловік був визнаний безвісно відсутнім, не можуть бути достатніми підставами для оголошення його померлим.

Доводи заявника про те, що встановлені у рішенні Бориспільського міськрайонного суду Київської області від 29.04.2015 у справі №359/2938/15-ц, яким ОСОБА_5 визнано безвісно відсутнім, обставини не підлягають доказуванню, не ґрунтуються на вимогах закону. Згідно з ч. 4 ст. 82 ЦПК обставини, встановлені рішенням суду у господарській, цивільній або адміністративній справі, що набрало законної сили, не доказуються при розгляді іншої справи, у якій беруть участь ті самі особи або особа, щодо якої встановлено ці обставини, якщо інше не встановлено законом. При цьому обставини, встановлені рішенням суду та які не потребують доказування, слід вважати обставинами, щодо яких мав місце спір і які були предметом судового розгляду. Предметом судового розгляду в справі № 359/2938/15-ц були обставини щодо визнання ОСОБА_5 безвісно відсутнім, а тому висновок суду ґрунтувався на юридичному припущенні знаходження особи в живих. Тоді як предметом

¹³ Постанова КЦС ВС від 26.02.2024. Справа № 686/9938/23. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/117277289.

¹⁴ Постанова КЦС ВС від 21.10.2020. Справа № 286/3818/19-ц. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/92624682#.

¹⁵ Постанова КЦС ВС від 07.02.2021. Справа № 390/1443/19-ц. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/98235631>.

¹⁶ Постанова КЦС ВС від 08.02.2024. Справа № 148/1207/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/116862534>.

розгляду у цій справі є оголошення ОСОБА_5 померлим, в якій, на відміну від справи про визнання фізичної особи безвісно відсутньою, підлягають встановленню обставини, що дають підставу припускати смерть такої особи.

Отже, встановлені фактичні обставини у справі свідчать про те, що ОСОБА_5 виїхав до РФ та його останнім місцем проживання є АДРЕСА_3, про що достовірно відомо заявнику.

Відмовляючи в задоволенні позовних вимог ОСОБА_5, суд першої інстанції, з висновками якого погодився суд апеляційної інстанції, дійшов висновку про відсутність доказів, які є достатніми підставами для оголошення його померлим.

Ураховуючи наведене, колегія суддів вважає за необхідне касаційну скаргу залишити без задоволення, рішення Бориспільського міськрайонного суду Київської області від 02.05.2018 та постанову Київського апеляційного суду від 10.12.2018 — без змін¹⁷.

ПРАВОВІ НАСЛІДКИ ОГолошення ОСОБИ ПОМЕРЛОЮ

Оголошення особи померлою за рішенням суду породжує правові наслідки, ідентичні із смертю особи. Зокрема, припиняються правовідносини особистого характеру, припиняють дію довіреності, видані такою особою та на її ім'я (ч. 1 ст. 248 ЦК). Але слід врахувати, що довіреність припиняється не миттєво, у разі смерті особи, яка видала довіреність, представник зберігає своє повноваження за довіреністю для ведення невідкладних справ або таких дій, невиконання яких може призвести до виникнення збитків.

Припиняють дію і засоби забезпечення виконання зобов'язань, які носять особистий, а не майновий характер, зокрема порука. Видається, що фідуціарний (особисто довірчий) характер відносин у договорі поруки переважає майновий і здійснює вплив на весь спектр динаміки відносин поруки, у тому числі при порушенні боржником основного зобов'язання або ж при пред'явленні позову до поручителя про стягнення заборгованості. За змістом ст. 523 ЦК у разі смерті позичальника, оголошення його померлим, порука припиняється навіть і тоді, коли факт смерті позичальника настав після звернення кредитора до суду із позовом про стягнення заборгованості за основним зобов'язанням, яке забезпечене саме цією порукою.

Ключовим серед наслідків є відкриття спадщини, оскільки внаслідок оголошення особи померлою відкривається спадщина (ч. 1 ст. 1220 ЦК України, п.п. 1.7 п. 1 гл. 10 розд. II Порядку вчинення нотаріальних дій нотаріусами України, затвердженого наказом Міністерства юстиції України від 22.02.2012 № 296/5).

Певні особливості має визначення часу відкриття спадщини фізичної особи, оголошеної померлою.

Оскільки днем смерті особи визнається день набрання законної сили рішенням суду, цей же день вважається часом відкриття спадщини. Однак суд відповідно до ч. 3 ст. 46 ЦК може визначити в рішенні іншу дату вірогідної смерті особи.

Рішення суду про оголошення особи померлою є підставою для державної реєстрації смерті, з видачею відповідного свідоцтва. Державна реєстрація смерті особи, оголошеної судом померлою, проводиться за рішенням суду, надісланим судом відділу державної реєстрації актів цивільного стану, після набрання ним законної сили або за заявою осіб, що були заявниками при розгляді судом справи, чи спадкоємців померлого (п. п. «г» п. 1, абз. 1 п. 9 глави 5 розділу III Правил державної реєстрації актів цивільного стану в Україні, затверджених наказом Міністерства юстиції України від 18.10.2000 № 52/5 (у редакції наказу Міністерства юстиції України від 24.12.2010 № 3307/5).

При видачі спадкоємцям особи, оголошеної померлою, свідоцтва про право на спадщину на нерухоме майно нотаріус накладає на нього заборону відчуження (ч. 2 ст. 47 ЦК) строком на п'ять років.

Відповідно до абз. 7 п.п. 5.1 п. 5 глави 15 розділу II Порядку підставою для зняття заборони є скасування рішення суду про оголошення фізичної особи померлою або закінчення п'ятирічного строку з часу відкриття спадщини на майно особи, оголошеної померлою.

З огляду на це п'ятирічний строк обчислюється не з моменту видачі свідоцтва про право на спадщину, а з часу відкриття спадщини, незалежно від того, коли буде видане свідоцтво. Тому строк обчислюється не з моменту видачі такого свідоцтва, а з моменту оголошення особи померлою, оскільки на момент оформлення спадкових прав п'ятирічний строк може закінчитись, і обмежувати в такій ситуації право спадкоємців на розпорядження нерухомим майном, що одержане ними у спадщину, ще на п'ять років немає достатніх підстав.

¹⁷ Постанова КЦС ВС від 30.05.2019. Справа № 359/4864/17. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/82246755>.

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗУПИНЕННЯ ПРОДАЖУ АРЕШТОВАНОГО МАЙНА, ЯКЩО ПОДАНО ПОЗОВ ПРО ВИЗНАННЯ ПРАВА ВЛАСНОСТІ НА ЦЕ МАЙНО І ПРО ЗНЯТТЯ З НЬОГО АРЕШТУ

Ольга Розгон, доц., к. ю. н.

Статтю присвячено аналізу позовних вимог про визнання житлового будинку зі спорудами спільною сумісною власністю подружжя та визнання за одним із подружжя права власності на частину цього будинку і земельної ділянки, на якій він розташований. Важливе значення у розглянутій справі є забезпечення зупинення продажу арештованого майна, оскільки подано позов про визнання права власності на це майно і зняття з нього арешту.

Забезпечення позову як процесуальне явище не може залишатися незмінним, воно набуває з часом нові риси, втрачає архаїчні елементи, але при цьому поки що не втрачає, а, швидше, навпаки, нарощує своє значення у сучасному цивільному процесі. Зараз *забезпечення позову* є складовою частиною інституту забезпечувальних заходів (разом із забезпеченням доказів), що відповідає охоронюваній функції.

Забезпечення позову — це діяльність суду щодо застосування забезпечувальних заходів у позовному провадженні. Під *забезпечувальними заходами* розуміються владні обмеження як майнового (накладення арешту на майно), так і немайнового (зобов'язання вчинити певні дії) характеру, спрямовані на тимчасове обмеження прав відповідної сторони, і водночас такі, що забезпечують баланс інтересів сторін судо-

вого процесу шляхом наділення заявника обов'язком надання зустрічного забезпечення, що не порушує реалізацію принципу рівності процесуальних прав зацікавлених осіб¹.

Постановою Пленуму Верховного Суду України «Про практику застосування судами цивільного законодавства при розгляді заяв про забезпечення позову» від 22.12.2006 *забезпечення позову* визначається як сукупність процесуальних дій, які гарантують виконання рішення суду в разі задоволення позовних вимог².

Велика Палата Верховного Суду у своєму рішенні у справі № 381/4019/18³ зазначила, що під *забезпеченням позову* слід також розуміти вжиття судом заходів щодо охорони матеріально-правових інтересів позивача, які гарантують реальне виконання судового рішення, прийнятого за його позовом.

¹ Заборовський В. В. Забезпечувальні заходи в системі гарантування права на справедливий суд. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2021. Вип. 66. С. 251-256. URL: /nbuv.gov.ua/UJRN/nvuzhpr_2021_66_44.

² Постанова Пленуму Верховного Суду України «Про практику застосування судами цивільного процесуального законодавства при розгляді заяв про забезпечення позову» від 22.12.2006 № 9. URL: zakon.rada.gov.ua/laws/show/va009700-06#Text.

³ Постанова Верховного Суду від 12.02.2020 у справі № 381/4019/18. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/87640690.

Таким чином, *забезпечення позову по суті* — це обмеження суб'єктивних прав, свобод та інтересів відповідача або пов'язаних із ним інших осіб із метою реалізації в майбутньому актів правосуддя і задоволення вимог позивача (заявника). *Метою забезпечення позову* є вжиття судом, у провадженні якого знаходиться справа, заходів щодо охорони матеріально-правових інтересів позивача від можливих недобросовісних дій відповідача, щоб забезпечити позивачу реальне та ефективне виконання судового рішення, якщо воно буде ухвалене на його користь, у тому числі для запобігання потенційним труднощам щодо подальшого виконання такого рішення⁴.

Крім того, метою цього інституту є хоча й негайні, проте *тимчасові заходи*, спрямовані на недопущення ускладнення чи неможливості виконання судового акта, а також перешкоджання спричинення значної шкоди позивачу⁵.

Отже, можна констатувати, що *забезпечення позову* як процесуальний механізм може мати дві різні мети: 1) гарантувати дійсну реалізацію матеріально-правової вимоги заявника (наприклад, арешт витребуваної позивачем індивідуально визначеної речі через загрозу її знищення); 2) бути спрямованим на превенції шкоди і збитків (наприклад, забезпечувати тимчасову заборону випускати продукцію у зв'язку з наявністю загрози заподіяння цим самим значної шкоди заявнику)⁶.

Велика Палата Верховного Суду у справі № 753/22860/17⁷ у своєму рішенні зазначила, що, розглядаючи заяву про *забезпечення позову*, суд повинен урахувати, що вжиття відповідних заходів може забезпечити належне виконання рішення про задоволення позову в разі ухвалення цього рішення, а їх невиконання, — навпаки, ускладнити або навіть унеможливити таке виконання.

Конкретний захід забезпечення позову буде домірним позовній вимозі, якщо при його застосуванні забезпечується:

— збалансованість інтересів сторін та інших учасників судового процесу під час вирішення спору;

— можливість ефективного захисту або поновлення порушених чи оспорюваних прав або інтересів позивача без порушення або безпідставного обмеження прав та охоронюваних інтересів інших учасників справи чи осіб, що не є її учасниками;

— можливість виконання судового рішення у разі задоволення вимог, які є ефективними способами захисту порушених чи оспорюваних прав або інтересів позивача.

Істотно *ускладнити чи унеможливити* виконання рішення суду може ризик (загроза) відчуження боржником (відповідачем) свого майна, вартість якого може задовольнити вимоги кредитора (позивача) за вже простроченими з боку боржника основними зобов'язаннями⁸.

Зупинення продажу арештованого майна, якщо подано позов про визнання права власності на це майно і зняття з нього арешту, є спеціальним способом забезпечення позову, який застосовується лише у справах за позовом про визнання права власності на це майно. Більше того, зазначений вид забезпечення позову є ефективним і унеможлиблює відкриття нових судових проваджень щодо оспорювання результатів торгів у разі, якщо позов про визнання права власності на спірне майно буде задоволено.

Заходи забезпечення позову застосовуються для того, щоб гарантувати виконання можливого рішення суду, і повинні застосовуватися лише в разі необхідності, оскільки безпідставне звернення до таких дій може спричинити порушення прав і законних інтересів інших осіб або учасників процесу⁹.

Розглянемо приклад судової практики щодо *позовних вимог* про визнання житлового будинку зі спорудами спільною сумісною власністю подружжя та про визнання за одним із подружжя права власності на частину цього будинку і земельної ділянки, на якій він розташований.

У жовтні 2023 році ОСОБА_1 звернулася з позовом до ОСОБА_2, третя особа — ОСОБА_3, про визнання майна спільною сумісною власністю подружжя, поділ сумісного майна подружжя. Позивачка, звертаючись

⁴ Постанова Верховного Суду від 05.06.2018 у справі № 543/730/14-ц. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/74777545.

⁵ Постанова Запорізького апеляційного суду від 08.09.2020 у справі № 336/561/14. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/91432809.

⁶ Заборовський В. В. *Там само*.

⁷ Постанова Верховного Суду від 15.09.2020 у справі № 753/22860/17. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/92270719.

⁸ Постанова Київського апеляційного суду від 05.11.2020 у справі № 752/8848/20. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/92690138.

⁹ Постанова Верховного Суду від 05.12.2022 у справі № 757/22558/20. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/107994355.

до суду, просить визнати житловий будинок зі спорудами загальною площею 109,8 кв. м спільною сумісною власністю та в порядку поділу цього майна визнати за нею право власності на частину цього будинку і земельної ділянки, на якій він розташований. Позивачкою подана заява про забезпечення позову, відповідно до якої вона просить зупинити продаж майна, арештованого в межах виконавчого провадження № __, яке перебуває на виконанні у приватного виконавця виконавчого округу Вінницької області та виставлене на реалізацію на електронних торгах Державного підприємства «Сетам» (лот № __), а саме об'єктів нерухомості (далі — будинковолодіння): 1) житлового будинку зі спорудами, реєстраційний номер ОНМ __, загальною площею 109,8 кв. м; 2) земельної ділянки, кадастровий номер __, загальною площею 0,0280 га.

Хоча право власності на будинковолодіння зареєстроване одноосібно за ОСОБА_2, зазначена вище обставина є підставою для визнання цього спірного майна спільною сумісною власністю подружжя, адже фактично відбулось істотне збільшення його вартості за рахунок спільних трудових і грошових витрат подружжя. Водночас на зазначене будинковолодіння *накладено арешт* на підставі постанови приватного виконавця виконавчого округу Вінницької області та спірне нерухоме майно виставлено на реалізацію на електронних торгах. Вчинення приватним виконавцем примусових дій щодо звернення стягнення на майно боржника ОСОБА_2 в межах ВП НОМЕР_1 шляхом реалізації на електронних торгах усього будинковолодіння без урахування розміру частки в такому майні ОСОБА_1 є втручанням у власність останньої. Таким чином, продовження реалізації спірного майна на електронних торгах порушує майнові права позивачки.

Ураховуючи те, що *предметом позову* є визнання права власності, а нежиття заходів забезпечення позову може призвести до реалізації спірного будинковолодіння, істотно ускладнити чи унеможливити ефективний захист прав позивача та виконання рішення суду в разі задоволення позову, позивачка *звернулася із заявою про забезпечення позову*.

Заява мотивована тими обставинами, що під час перебування у шлюбі ОСОБА_1 та ОСОБА_2 у період часу з 2009 по 2017 рік за спільні кошти подружжя здійсни-

ли капітальні ремонти і поліпшення будинковолодіння (будинку зі спорудами, реєстраційний номер ОНМ __, та земельної ділянки для його обслуговування, кадастровий номер __). Хоча право власності на будинковолодіння зареєстроване одноосібно за ОСОБА_2.

Ухвалою Вінницького міського суду Вінницької області від 30.11.2023¹⁰ заяву про забезпечення позову ОСОБА_1 задоволено.

Зупинено продаж арештованого нерухомого майна, що проводився у виконавчому провадженні № НОМЕР_1, відкритому приватним виконавцем виконавчого округу Вінницької області (лот № __ у системі електронних торгів арештованого майна державного підприємства «Сетам»).

Не погодившись із такою ухвалою суду *першої інстанції*, третя особа, яка не заявляє самостійних вимог на предмет спору, на стороні відповідача, ОСОБА_1, подав *апеляційну скаргу*, в якій просив оскаржувану ухвалу суду скасувати й ухвалити нове рішення, яким відмовити у задоволенні заяви позивачки.

Апеляційну скаргу мотивує тим, що 30.09.2022 рішенням Вінницького міського суду, залишеним без змін постановою Вінницького апеляційного суду від 15.12.2022 у справі 127/18316/20¹¹, задоволено позов ОСОБА_1 до ОСОБА_3 *про стягнення заборгованості за договором позики* та вирішено стягнути з нього 115000 дол. США.

Скаржник вказує на те, що ОСОБА_2 звернулася до суду з позовними вимогами про *визнання зазначеного майна спільною сумісною власністю подружжя та поділ спільного сумісного майна подружжя* лише після того, як 30.10.2023 р. на ресурсі системи електронних торгів ДП «Сетам» було опубліковано лот № __ із продажу належного ОСОБА_3 нерухомого майна: будинку зі спорудами, реєстраційний номер ОНМ __2, загальною площею 109,8 кв. м, і земельної ділянки, кадастровий номер __, загальною площею 0,0280 га, та призначено проведення аукціону на 29.11.2023, а не з моменту їх розлучення, яке відбулося ще у березні 2018 р.

При цьому зазначає, що *продаж зазначеного майна здійснюється у межах виконавчого провадження* № __, де боржником є ОСОБА_3, з метою виконання рішення Вінницького міського суду Вінницької області від 30.09.2022 у справі № 127/18316/20¹². Скаржник

¹⁰ Ухвала Вінницького міського суду Вінницької області від 30.11.2023 р. Справа 127/32578/23. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/115332353>.

¹¹ Постанова Вінницького апеляційного суду від 15.12.2022 р. Справа № 127/18316/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/107946571>.

¹² Рішення Вінницького міського суду Вінницької області від 30.09.2022 р. Справа № 127/18316/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/106674043>.

переконаний, що *обраний позивачкою спосіб захисту*, який передбачає визнання за нею права власності та скасування арешту майна, є одним зі шляхів ухилення боржника від виконання ним рішення суду. Також зазначає, що подання позовної заяви ОСОБА_2 про визнання майна спільною сумісною власністю подружжя, поділ сумісного майна подружжя є зловживанням процесуальними правами та використанням права звернення до суду з корисливих мотивів, із метою створення штучних перешкод у виконанні рішення суду в межах виконавчого провадження № ___.

Відзив на апеляційну скаргу не надходив.

Колегія суддів, перевіrivши законність і обґрунтованість оскаржуваної ухвали суду першої інстанції в межах доводів апеляційної скарги, дослідивши матеріали справи, дійшла висновку, що *апеляційна скарга підлягає задоволенню з таких підстав*.

Згідно з ч. 1 — 3, 5 ст. 263 Цивільного процесуального кодексу України¹³ судові рішення повинно ґрунтуватися на засадах верховенства права, бути законним і обґрунтованими.

Законним є рішення, ухвалене судом відповідно до норм матеріального права з дотриманням норм процесуального права. Судове рішення має відповідати завданню цивільного судочинства, визначеному цим Кодексом. Обґрунтованим є рішення, ухвалене на підставі повно і всебічно з'ясованих обставин, на які сторони посилаються як на підставу своїх вимог і заперечень, підтверджених тими доказами, які були досліджені в судовому засіданні.

Зазначеним вимогам ухвала суду першої інстанції не відповідає.

Задовольняючи заяву позивачки про забезпечення позову, суд першої інстанції, враховуючи, що невиконання заходів забезпечення позову може ускладнити чи зробити неможливим виконання рішення суду, а також принципи здійснення цивільного судочинства, співмірність заходів забезпечення позову з позовними вимогами, з якими заявниця звернулася до суду, вважав за необхідне задовольнити заяву про забезпечення позову та зупинити продаж арештованого майна.

При цьому суд зазначив, що у цьому випадку такий спосіб забезпечення позову, як *зупинення продажу на торгах арештованого майна, враховуючи сам предмет позову*, як-от визнання права власності виставленого на продаж арештованого майна, фактично

не зупиняє реалізацію права осіб на виконання судового рішення, оскільки стосується лише конкретного, а не всього майна боржника, тому не перешкоджає виконавцю у примусовому порядку вчиняти інші дії щодо майнового стягнення з боржника.

Апеляційний суд не погоджується з такими висновками суду першої інстанції з огляду на таке.

Відповідно до ч. 1 і 2 ст. 149 ЦПК суд за заявою учасника справи має право вжити передбачені ст. 150 цього Кодексу заходи забезпечення позову.

Згідно з п. 5 ч. 1 і ч. 3 ст. 150 ЦПК позов може бути забезпечено зупиненням продажу арештованого майна, якщо подано позов про визнання права власності на це майно і зняття з нього арешту. Заходи забезпечення позову, крім арешту морського судна, що здійснюється для забезпечення морської вимоги, мають бути співмірними із заявленими позивачем вимогами.

Розглядаючи заяву про забезпечення позову, суд (суддя) з урахуванням доказів, наданих стороною для підтвердження своїх вимог, має пересвідчитися, зокрема, у тому, що між сторонами дійсно виник спір, існує реальна загроза невиконання чи ускладнення виконання можливого рішення суду про задоволення позовних вимог, з'ясувати обсяг позовних вимог, дані про особу відповідача, а також співмірність виду забезпечення позову, який просить застосувати особа, що звернулася з таким клопотанням, заявленим позовним вимогам.

Обґрунтованою підставою для забезпечення позову має бути *існування очевидної загрози* порушення законних прав та інтересів позивача у справі в разі невиконання заходів забезпечення позову. Відповідно, звертаючись із заявою про забезпечення позову, особа має довести належність їй таких прав і те, що невиконання заходів забезпечення позову призведе до ускладнення чи неможливості виконання майбутнього рішення суду. При цьому існування загрози порушення прав позивача повинно мати очевидний та об'єктивний характер.

Під час оцінки такої співмірності суду необхідно враховувати безпосередній зв'язок заяви про забезпечення позову із предметом позову, співвідношення заявленої вимози, необхідність вжиття забезпечувальних заходів.

При цьому при вирішенні питання про забезпечення позову суд має здійснити оцінку обґрунтованості

¹³ Далі за текстом — ЦПК.

доводів заявника щодо необхідності вжиття відповідних заходів з урахуванням такого: розумності, обґрунтованості й адекватності вимог заявника щодо забезпечення позову; забезпечення збалансованості інтересів сторін, а також інших учасників судового процесу; наявності зв'язку між конкретним заходом забезпечення позову і предметом позовної вимоги, зокрема чи спроможний такий захід забезпечити фактичне виконання судового рішення в разі задоволення позову; імовірності ускладнення виконання або невиконання рішення суду в разі невжиття таких заходів; запобігання порушенню у зв'язку із вжиттям таких заходів прав та охоронюваних законом інтересів осіб, які не є учасниками цього судового процесу.

Вирішуючи питання про забезпечення позову, суд має брати до уваги інтереси не тільки позивача, а й інших осіб, права яких можуть бути порушені у зв'язку із застосуванням відповідних заходів.

Неприпустимо забезпечувати позов шляхом зупинення виконання судових рішень, що набрали законної сили (п. 2 постанови Пленуму Верховного Суду України від 22.12.2006 № 9 «Про практику застосування судами цивільного процесуального законодавства при розгляді заяв про забезпечення позову»).

Суд першої інстанції послався на відповідну правову позицію, висловлену Верховним Судом у постанові від 05.12.2022 у справі № 757/22558/20¹⁴.

Проте з таким висновком апеляційний суд не може погодитися виходячи з такого.

Для врахування висновків Верховного Суду недостатньо самого лише зазначення постанов Верховного Суду, в яких викладені висновки про застосування норм права. Обов'язковою умовою є те, що правовідносини у справах подібні. Подібність правовідносин означає подібність суб'єктного складу учасників відносин, об'єкта і предмета правового регулювання, а також умов застосування правових норм (часу, місця, підстав виникнення, припинення та зміни відповідних правовідносин).

Отже, не підлягають урахуванню при вирішенні цієї справи висновки Верховного Суду, сформовані в постанові від 05.12.2022 у справі № 757/22558/20¹⁵, оскільки обставини справ (подібність) відрізняються,

бо у справі, яка розглядається, позов було заявлено про визнання права власності на частину майна подружжя до боржника у виконавчому провадженні та власника спірного майна, на відміну від справи № 757/22558/20, в якій позивач подав до суду позов про визнання за ним права власності на земельну ділянку, зняття з неї арешту, посилаючись на те, що спірна земельна ділянка вибула з його власності на підставі підробленого договору дарування, який він оспорує у судовому порядку.

При цьому із заявою про забезпечення позову ОСОБА_2 звернулася до суду лише після того, як 30.10.2023 р. на ресурсі системи електронних торгів ДП «Сетам» було опубліковано лот № ___ із продажу належного ОСОБА_3 нерухомого майна: будинку зі спорудами, реєстраційний номер ОНМ ___, загальною площею 109,8 кв. м, і земельної ділянки, кадастровий номер ___, загальною площею 0,0280 га, у межах виконавчого провадження № ___, де боржником є ОСОБА_3, з метою виконання рішення Вінницького міського суду Вінницької області від 30.09.2022 у справі № 127/18316/20¹⁶.

Водночас місцевий суд не взяв до уваги інтереси інших осіб, а саме стягувача за виконавчим провадженням № ___, незважаючи на те, що у заяві про застосування заходів забезпечення позову заявник посилається на зазначені обставини і факт призначення публічних торгів із продажу спірного майна з посиланням на інформацію з офіційного вебсайту ДП «СЕТАМ», роздруковка з якого додана до заяви про забезпечення позову.

До аналогічних висновків дійшов Верховний Суд у постанові від 05.10.2022 у справі № 705/3587/21-ц¹⁷.

Перевіряючи правильність застосування судом першої інстанції норм матеріального та процесуального права під час вирішення питання щодо наявності підстав для задоволення заяви ОСОБА_2 про забезпечення позову, апеляційний суд, ураховуючи викладене, вважає, що задоволення заяви ОСОБА_2 про забезпечення позову шляхом зупинення продажу арештованого майна призведе до зупинення виконання рішення суду, що є неприпустимим, оскільки, як установлено з пояснень представника ОСОБА_1 —

¹⁴ Постанова Верховного Суду від 05.12.2022 р. у справі № 757/22558/20. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/107994355.

¹⁵ Постанова Верховного Суду від 05.12.2022 р. у справі № 757/22558/20. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/107994355.

¹⁶ Рішення Вінницького міського суду Вінницької області від 30.09.2022 у справі № 127/18316/20. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/106674043.

¹⁷ Постанова Верховного Суду від 05.10.2022 у справі № 705/3587/21-ц. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/106815295.

адвоката, житловий будинок і земельна ділянка є єдиним майном боржника, від продажу якого можливо погасити боргові зобов'язання. Зазначене також підтверджується довідкою про стан виконавчого провадження №, наданою приватним виконавцем на звернення ОСОБА_1 від 14.12.2023, відповідно до якої встановлено, що в ході здійснення виконавчих дій знайдено єдине майно боржника, а саме житловий будинок зі спорудами, реєстраційний номер ОНМ __, загальною площею 109,8 кв. м, і земельна ділянка, кадастровий номер ____, загальною площею 0,0280 га.

Установлено, що позивачка претендує на частину майна, а саме будинку зі спорудами, реєстраційний номер ОНМ __, загальною площею 109,8 кв. м, і земельної ділянки, кадастровий номер ____, загальною площею 0,0280 га, яке належить відповідачу на праві власності, при цьому зазначає, що докази на підтвердження збільшення вартості перерахованого майна шляхом спільних трудових або грошових витрат у неї відсутні.

При цьому в разі зупинення продажу арештованого нерухомого майна, що проводиться у виконавчому провадженні № __, неможливо буде реалізувати іншу частину майна, на яку позивачка не претендує.

У такому разі суд першої інстанції, розглядаючи заяву про забезпечення позову, повинен був дослідити баланс інтересів між позивачкою у цій справі, яка просила забезпечити її позов із метою забезпечення виконання можливого рішення суду, і стягувачем в іншій справі, рішення в якій вже набуло законної сили.

Крім того, вирішуючи питання щодо зупинення продажу арештованого майна, колегія суддів ухвалює, що шлюб між сторонами по справі було розірвано у 2018 р. Позивачка звернулася з позовом зі впливом 5-річного строку, лише після того, як приватним виконавцем виконавчого округу Вінницької області було винесено постанову про опис та арешт майна боржника ОСОБА_3.

До того ж нерухоме майно, право власності на яке має на меті визнати за собою позивачка, а саме житловий будинок зі спорудами, реєстраційний номер ОНМ __, загальною площею 109,8 кв. м, і земельна ділянка, кадастровий номер __, загальною площею 0,0280 га, набуто відповідачем ОСОБА_3 на підставі Договору дарування житлового будинку від 15.09.2008, посвідченого приватним нотаріусом Вінницького міського

нотаріального округу та зареєстрованого в реєстрі за № 7830, та Договору дарування частки земельної ділянки від 30.12.2008, посвідченого приватним нотаріусом Вінницького міського нотаріального округу та зареєстрованого в реєстрі за № __, і відповідно до приписів ст. 57 Сімейного кодексу України є його особистою приватною власністю.

Отже, колегія суддів вважає, що *апеляційна скарга є обґрунтованою*, оскільки суд першої інстанції в порушення вищезазначених вимог закону задовольнив заяву про забезпечення позову.

Постановою Вінницького апеляційного суду від 24.01.2024¹⁸, з урахуванням ухвали Вінницького апеляційного суду від 24.01.2024 про виправлення описки, апеляційну скаргу ОСОБА_3 задоволено, ухвалу Вінницького міського суду Вінницької області про забезпечення позову від 30.11.2023 скасовано.

У задоволенні заяви ОСОБА_1 про забезпечення позову відмовлено.

Постанова суду апеляційної інстанції мотивована тим, що при задоволенні заяви позивача про забезпечення позову *суд першої інстанції*, враховуючи, що невжиття заходів забезпечення позову може ускладнити чи зробити неможливим виконання рішення суду, а також принципи здійснення цивільного судочинства, співмірність заходів забезпечення позову з позовними вимогами, з якими заявниця звернулася до суду, вважав за необхідне задовольнити заяву про забезпечення позову і зупинити продаж арештованого майна. При цьому суд зазначив, що у цьому випадку такий спосіб забезпечення позову, як зупинення продажу на торгах арештованого майна, урахуовуючи сам предмет позову, як-от визнання права власності виставленого на продаж арештованого майна, фактично не зупиняє реалізацію права осіб на виконання судового рішення, оскільки стосується лише конкретного, а не всього майна боржника, тому не перешкоджає виконавцю у примусовому порядку вчиняти інші дії щодо майнового стягнення з боржника. Апеляційний суд не погодився з такими висновками суду першої інстанції з огляду на таке:

— метою забезпечення позову є вжиття судом, у провадженні якого знаходиться справа, заходів щодо охорони матеріально-правових інтересів позивача від можливих недобросовісних дій із боку відповідача з тим, щоб забезпечити позивачу реальне

¹⁸ Постанова Вінницького апеляційного суду від 24.01.2024. Справа № 127/32578/23. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/116539753.

та ефективно виконання судового рішення, якщо воно буде ухвалене на користь позивача, в тому числі задля попередження потенційних труднощів у подальшому виконанні такого рішення. Забезпечення позову є обмеженням суб'єктивних прав, свобод та інтересів відповідача або пов'язаних із ним інших осіб в інтересах забезпечення реалізації в майбутньому актів правосуддя і задоволених вимог позивача (заявника);

— неприпустимо забезпечувати позов шляхом зупинення виконання судових рішень, які набрали законної сили.

Задовольняючи заяву про забезпечення позову, суд першої інстанції виходив із того, що у цьому випадку такий спосіб забезпечення позову, як зупинення продажу на торгах арештованого майна, урахуваючи сам предмет позову, як-то визнання права власності виставленого на продаж арештованого майна, фактично не зупиняє реалізацію права осіб на виконання судового рішення, оскільки стосується лише конкретного, а не всього майна боржника, і тому не перешкоджає виконавцю у примусовому порядку вчиняти інші дії щодо майнового стягнення з боржника. Суд першої інстанції послався на відповідну правову позицію, висловлену Верховним Судом у постанові від 05.12.2022 у справі № 757/22558/20¹⁹.

Проте з таким висновком апеляційний суд не погодився;

— із заявою про забезпечення позову ОСОБА_1 звернулася до суду лише після того, як 30.10.2023 на ресурсі системи електронних торгів ДП «Сетам» було опубліковано лот № __ із продажу належного ОСОБА_2 нерухомого майна: будинку зі спорудами, реєстраційний номер ОНМ __, загальною площею 109,8 кв. м, і земельної ділянки, кадастровий номер __, загальною площею 0,0280 га, в межах виконавчого провадження № НОМЕР_1, де боржником є ОСОБА_2, з метою виконання рішення Вінницького міського суду Вінницької області від 30.09.2022 у справі № 127/18316/20²⁰. Разом з тим *місцевий суд не взяв до уваги* інтереси інших осіб, а саме стягувача за виконавчим провадженням № НОМЕР_1, незважаючи на те, що у заяві про застосування заходів забезпечення позову заявник посилається на зазначені обставини і факт призначення публічних торгів із продажу спірного майна з посиланням на інформа-

цію з офіційного вебсайту ДП «СЕТАМ», роздруківка з якого додана до заяви про забезпечення позову. До аналогічних висновків дійшов Верховний Суд у постанові від 05.10.2022 у справі № 705/3587/21-ц;

— задоволення заяви ОСОБА_1 про забезпечення позову шляхом зупинення продажу арештованого майна призведе до зупинення виконання рішення суду, що є неприпустимим. Оскільки, як встановлено з пояснень представника ОСОБА_3 — адвоката, житловий будинок і земельна ділянка є єдиним майном боржника, від продажу якого можливо погасити боргові зобов'язання. Зазначене також підтверджується довідкою про стан виконавчого провадження № НОМЕР_1, наданою приватним виконавцем на звернення ОСОБА_3 від 14.12.2023, відповідно до якої встановлено, що в ході здійснення виконавчих дій знайдене єдине майно боржника, а саме житловий будинок зі спорудами, реєстраційний номер ОНМ __, загальною площею 109,8 кв. м, і земельна ділянка, кадастровий номер __, загальною площею 0,0280 га;

— позивачка претендує на частину майна, а саме будинку зі спорудами, реєстраційний номер ОНМ __, загальною площею 109,8 кв. м, і земельної ділянки, кадастровий номер __, загальною площею 0,0280 га, що розташовані за адресою: АДРЕСА_1, яке належить відповідачу на праві власності. Водночас зазначає, що докази на підтвердження збільшення вартості перерахованого майна шляхом спільних трудових або грошових витрат у неї відсутні. При цьому в разі зупинення продажу арештованого нерухомого майна, що проводиться у виконавчому провадженні № НОМЕР_1, неможливо буде реалізувати іншу частину майна, на яку позивачка не претендує.

Суд першої інстанції, розглядаючи заяву про забезпечення позову, повинен був дослідити *баланс інтересів між позивачкою в цій справі*, яка просила забезпечити її позов із метою забезпечення виконання можливого рішення суду, і стягувачем в іншій справі, рішення в якій вже набуло законної сили.

Шлюб між сторонами у справі було розірвано у 2018 р. Позивачка звернулася з позовом зі спливом 5-річного строку лише після того, як приватним виконавцем виконавчого округу Вінницької області винесено постанову про опис та арешт майна боржника ОСОБА_2.

¹⁹ Постанова Верховного Суду від 05.12.2022 у справі № 757/22558/20. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/107994355.

²⁰ Рішення Вінницького міського суду Вінницької області від 30.09.2022 у справі № 127/18316/20. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/106674043.

При вирішенні питання про забезпечення позову суд має здійснити оцінку обґрунтованості доводів заявника щодо необхідності вжиття відповідних заходів з урахуванням: розумності, обґрунтованості й адекватності вимог заявника щодо забезпечення позову; забезпечення збалансованості інтересів сторін, а також інших учасників судового процесу; наявності зв'язку між конкретним заходом щодо забезпечення позову і предметом позовної вимоги, зокрема, чи спроможний такий захід забезпечити фактичне виконання судового рішення в разі задоволення позову; імовірності ускладнення виконання або невиконання рішення суду в разі невжиття таких заходів; запобігання порушенню у зв'язку із вжиттям таких заходів прав та охоронюваних законом інтересів осіб, які не є учасниками цього судового процесу. Заходи щодо забезпечення позову повинні бути співмірними із заявленими позивачем вимогами. Співмірність передбачає співвідношення судом негативних наслідків від вжиття заходів до забезпечення позову з тими негативними наслідками, які можуть настати в результаті невжиття цих заходів, з урахуванням відповідності права чи законного інтересу, за захистом яких заявник звертається до суду, та майнових наслідків заборони відповідачу здійснювати певні дії. Тому колегія суддів вважала, що апеляційна скарга є обґрунтованою, оскільки суд першої інстанції на порушення вищезазначених вимог закону задовольнив заяву про забезпечення позову.

Постановою апеляційного суду від 11.04.2024²¹ апеляційну скаргу третьої особи, яка не заявляє самостійних вимог на предмет спору, на стороні відповідача, ОСОБА_1, в інтересах якого діє адвокат, задоволено. Ухвалу Вінницького міського суду Вінницької області про забезпечення позову від 30.11.2023²² скасовано. У задоволенні заяви ОСОБА_2 про забезпечення позову відмовлено.

22.02.2024 ОСОБА_1 через підсистему Електронний суд подала касаційну скаргу на постанову Вінницького апеляційного суду від 24.01.2024.

У березні 2024 р. ОСОБА_3 через Електронний суд подав відзив на касаційну скаргу, що підписаний адвокатом, в якому просив залишити постанову апеляційного суду без змін, а касаційну скаргу без задоволення.

ПОЗИЦІЯ ВЕРХОВНОГО СУДУ²³

Для приватного права апіорі є притаманною така засада, як розумність.

Розумність характерна і властива як для оцінки/врахування поведінки учасників цивільного обороту, тлумачення матеріальних приватноправових норм, що здійснюється при вирішенні спорів, так і тлумачення процесуальних норм (див: постанову Верховного Суду у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду від 16.06.2021 у справі № 554/4741/19²⁴, постанову Верховного Суду у складі Об'єднаної палати Касаційного цивільного суду від 18.04.2022 у справі № 520/1185/16-ц²⁵, постанову Великої Палати Верховного Суду від 08.02.2022 у справі № 209/3085/20²⁶, постанову Верховного Суду у складі Об'єднаної палати Касаційного цивільного суду від 05.09.2022 у справі № 519/2-5034/11²⁷).

Позов забезпечується, зокрема, зупиненням продажу арештованого майна, якщо подано позов про визнання права власності на це майно і зняття з нього арешту (п. 5 ч. 1 ст. 150 ЦПК).

Тлумачення п. 5 ч. 1 ст. 150 ЦПК з урахуванням принципу розумності та «методу чесного читання» свідчить, що позов забезпечується зупиненням продажу арештованого майна, якщо особою на час звернення із заявою про забезпечення позову подано позов про визнання права власності на це майно і зняття з нього арешту (в тому числі й у випадку, коли заяву про забезпечення позову подано разом із позовною заявою) (див. постанову Верховного Суду у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду від 12.01.2023 у справі № 334/9179/21²⁸ (провадження № 61-7643св22)).

При виборі та застосуванні норми права до спірних правовідносин суд ураховує висновки щодо

²¹ Постанова апеляційного суду від 24.01.2024 у справі № 127/32578/23. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/116539752.

²² Ухвала Вінницького міського суду Вінницької області від 30.11.2023 у справі 127/32578/23. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/115332353.

²³ Постанова Верховного Суду від 11.04.2024 у справі № 127/32578/23. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/118325412.

²⁴ Постанова Верховного Суду від 16.06.2021 у справі № 554/4741/19. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/97903488.

²⁵ Постанова Верховного Суду від 18.04.2022 у справі № 520/1185/16-ц. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/104308921.

²⁶ Постанова Верховного Суду від 08.02.2022 у справі № 209/3085/20. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/105325146.

²⁷ Постанова Верховного Суду від 05.09.2022 у справі № 519/2-5034/11. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/106404256.

²⁸ Постанова Верховного Суду від 12.01.2023 у справі № 334/9179/21. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/108515936.

застосування відповідних норм права, викладені в постановках Верховного Суду (ч. 4 ст. 263 ЦПК).

У постанові Верховного Суду у складі Об'єднаної палати Касаційного цивільного суду від 05.12.2022 у справі № 757/22558/20²⁹ (провадження № 61-158сво21) зазначено, що «у ст. 149, 150 ЦПК зазначені положення щодо порядку вирішення питання про забезпечення позову і способи забезпечення позову. Відповідно до ч. 1, 2 ст. 149 ЦПК суд, за заявою учасника справи, має право вжити передбачених ст. 150 цього Кодексу заходів забезпечення позову. У п. 5 ч. 1 ст. 150 ЦПК визначено, що позов забезпечується зупиненням продажу арештованого майна, якщо подано позов про визнання права власності на це майно і про зняття з нього арешту.

Зупинення продажу арештованого майна, якщо подано позов про визнання права власності на це майно і про зняття з нього арешту, є спеціальним способом забезпечення позову, який застосовується лише у справах за позовом про визнання права власності на це майно. [...] суди попередніх інстанцій обґрунтовано, застосовуючи п. 5 ч. 1 ст. 150 ЦПК, задовольнили заяву ОСОБА_1 про забезпечення позову у спосіб зупинення продажу арештованого майна (земельної ділянки), оскільки позивач подав позов про визнання права власності на виставлене на продаж арештоване майно. Саме для такого випадку законодавець передбачив можливість забезпечення позову шляхом зупинення продажу арештованого майна. Дія наведеної норми процесуального права насамперед направлена на те, щоб запобігти відчуженню майна у порядку виконання судового рішення, яке належить не боржнику, а іншій особі».

У справі, що переглядається:

— позивачка звернулася з позовом про визнання житлового будинку зі спорудами спільною сумісною власністю подружжя і визнання за нею права власності на частину цього будинку та земельної ділянки, на якій він розташований;

— позивачка просила забезпечити її позов шляхом зупинення продажу майна, арештованого в межах виконавчого провадження, яке перебуває на виконанні у приватного виконавця виконавчого округу і виставлене на реалізацію на електронних торгах;

— при відмові у задоволенні заяви про забезпечення апеляційний суд вважав, що забезпечення по-

зову шляхом зупинення продажу арештованого майна призведе до зупинення виконання рішення суду, що є неприпустимим. Суд першої інстанції, розглядаючи заяву про забезпечення позову, повинен був дослідити баланс інтересів між позивачкою в цій справі, яка просила забезпечити її позов із метою забезпечення виконання можливого рішення суду, і стягувачем у іншій справі, рішення в якій вже набуло законної сили;

— апеляційний суд не врахував, що позов забезпечується зупиненням продажу арештованого майна, якщо особою на час звернення із заявою про забезпечення позову подано позов про визнання права власності на це майно і зняття з нього арешту (в тому числі й у разі, коли заяву про забезпечення позову подано разом із позовною заявою). У задоволенні заяви про забезпечення позову належало відмовити з тієї підстави, що позивачка позовних вимог про зняття арешту зі спірного майна не заявляла. Тому постанову апеляційного суду належить змінити в мотивувальній частині. Проте апеляційний суд зробив обґрунтований висновок про відмову в задоволенні заяви про забезпечення позову.

Доводи касаційної скарги дають підстави для висновку, що оскаржене судове рішення частково ухвалене без дотримання норм процесуального права. У зв'язку з наведеним касаційний суд вважає, що касаційну скаргу необхідно задовольнити частково; оскаржену постанову апеляційного суду змінити, виклавши її мотивувальну частину у редакції цієї постанови; в іншій частині оскаржену постанову апеляційного суду залишити без змін.

Таким чином, робимо висновки:

— забезпечення позову допускається як до пред'явлення позову, так і на будь-якій стадії розгляду справи, якщо невжиття таких заходів *може істотно ускладнити чи унеможливити* виконання рішення суду або ефективний захист, або поновлення порушених чи оспорюваних прав або інтересів позивача, за захистом яких він звернувся або має намір звернутися до суду;

— заходи забезпечення позову застосовуються для того, щоб гарантувати виконання можливого рішення суду і повинні застосовуватися *лише у разі необхідності*, оскільки безпідставне звернення до цих дій може спричинити порушення прав і законних інтересів інших осіб або учасників процесу;

²⁹ Постанова Верховного Суду від 05.12.2022 у справі № 757/22558/20. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/107994355.

— позов забезпечується зупиненням продажу арештованого майна, якщо особою на час звернення із заявою про забезпечення позову подано позов про визнання права власності на це майно і зняття з нього арешту (в тому числі й у разі, коли заяву про забезпечення позову подано разом із позовною заявою);

— суд має брати до уваги інтереси не тільки позивача, а й інших осіб, права яких можуть бути порушені у зв'язку із застосуванням відповідних заходів, тобто дослідити *баланс інтересів між позивачем-дружиною у цій справі*, яка просила забезпечити її позов із метою забезпечення виконання можливого рішення суду, і стягувачем в іншій справі, рішення в якій вже набуло законної сили;

— обґрунтованою підставою для забезпечення позову має бути існування *очевидної загрози* порушення законних прав та інтересів позивача у справі в разі нежиття заходів забезпечення позову. Під час оцінки такої співмірності суду необхідно враховувати *безпосередній зв'язок* заяви про забезпечення позову із предметом позову, співвідношення заявленій вимозі, необхідність вжиття забезпечувальних заходів. Вирішуючи питання про забезпечення позову, суд має брати до уваги інтереси не тільки позивача, а й інших осіб, права яких можуть бути порушені у зв'язку із застосуванням відповідних заходів;

— у вирішенні питання про забезпечення позову *суд має здійснити оцінку* обґрунтованості доводів заявника щодо необхідності вжиття відповідних заходів з урахуванням: розумності, обґрунтованості й адекватності вимог заявника щодо забезпечення позову; забезпечення збалансованості інтересів сторін, а також інших учасників судового процесу; наявності зв'язку між конкретним заходом до забезпечення позову і предметом позовної вимоги, зокрема, чи спроможний такий захід забезпечити фактичне виконання судового рішення в разі задоволення позову; імовірності ускладнення виконання або невиконання рішення суду в разі нежиття таких заходів; запобігання порушенню у зв'язку із вжиттям таких заходів прав та охоронюваних законом інтересів осіб, які не є учасниками цього судового процесу;

— заходи щодо забезпечення позову повинні бути *співмірними* із заявленими позивачем вимогами. Співмірність передбачає співвідношення судом негативних наслідків від вжиття заходів до забезпечення позову з тими негативними наслідками, які можуть настати в результаті нежиття цих заходів, з урахуванням відповідності права чи законного інтересу, за захистом яких заявник звертається до суду, та майнових наслідків заборони відповідачу здійснювати певні дії.

ПОРУШУЮТЬ ТВОЇ ПРАВА?

КОМІТЕТ ЗАХИСТУ
ПРАВ АДВОКАТІВ НААУ

телефонуй

(067) 692-44-43*

*гаряча лінія працює цілодобово

ПРАВОВА ПОЗИЦІЯ

Верховного Суду щодо права доповнення апеляційної скарги виключно суб'єктом подання — обвинуваченим

Велика Палата Верховного Суду 24.04.2024 у справі № 304/1035/20, провадження № 13-58кц23, розглянула у відкритому судовому засіданні касаційну скаргу засудженого ОСОБА_21 на вирок Перечинського районного суду Закарпатської області від 17.03.2021 та ухвалу Закарпатського апеляційного суду від 08.11.2022 у кримінальному провадженні, внесеному до Єдиного реєстру досудових розслідувань за № 12020070130000201.

Велика Палата Верховного Суду зробила такий висновок:

«У розумінні ч. 3 ст. 403 КПК України «особою, яка подала апеляційну скаргу» є лише учасник судового провадження, який реалізував право на апеляційне оскарження від свого імені. Право змінити та/або доповнити апеляційну скаргу обвинуваченого належить виключно суб'єкту її подання, тобто обвинуваченому.»

У справі, яка розглядалася, вирок суду першої інстанції, залишеним без зміни ухвалою апеляційного суду, скаржника було засуджено за ч. 1 ст. 115 КК України до покарання у виді позбавлення волі на строк 8 років.

Натомість у касаційній скарзі засуджений указував на неправильне застосування судами попередніх інстанцій закону України про кримінальну відповідальність та істотне порушення вимог кримінального процесуального закону. Зокрема, він вважав істотним порушенням вимог кримінального процесуального закону нездійснення апеляційним судом перевірки доводів, викладених його захисником у змінах до апеляційної скарги, та не погодився з висновком колегії суддів про відсутність процесуального права вносити захисником відповідні зміни до апеляційної скарги обвинуваченого.

Велика Палата ВС зауважила, що відповідно до ч. 4 ст. 46 КПК України захисник користується процесуальними правами підозрюваного, обвинуваченого, захист якого він здійснює, крім процесуальних прав, реалізація яких здійснюється безпосередньо підозрюваним, обвинуваченим і не може бути доручена захиснику. Переважна більшість процесуальних прав

підозрюваного, обвинуваченого, засудженого, виправданого й захисника є аналогічними (крім тих, які захисник не може здійснювати самостійно), і їх зміст дублюється законодавцем у відповідних положеннях КПК України.

Водночас окремі процесуальні права за змістом нерозривно пов'язані з особами незамінних учасників провадження, реалізуються виключно ними особисто й не можуть бути нікому делеговані, у тому числі захиснику або представнику.

Отже, хоча захисник і діє в інтересах підзахисного, він, однак, є самостійним учасником кримінального провадження із власною правосуб'єктністю, а його юридичне становище не тотожне становищу особи, захист якої він здійснює.

На переконання ВП ВС, трактування терміна «особа, яка подала скаргу» як такого, що охоплює не лише безпосереднього ініціатора апеляційного провадження, але й уповноважену ним особу, яка діє на його стороні, означало б, що захисник користується значно ширшими повноваженнями, ніж сам підзахисний. Тобто в такому випадку захисник (на відміну від обвинуваченого, котрий може змінити чи доповнити тільки власну апеляційну скаргу) був би наділений відповідним правом щодо скарги, поданої як ним самим, так і його підзахисним.

Окрім цього, як зазначила ВП ВС, відсутність у захисника процесуальних повноважень змінити та/або доповнити апеляційну скаргу, подану обвинуваченим, не створюватиме перешкод у реалізації права особи на захист. Адже навіть за умови наявності суттєвих недоліків апеляційної скарги, раніше поданої обвинуваченим чи іншим захисником, процесуальні інструменти здійснення адвокатом ефективного захисту на відповідній стадії процесу не вичерпуються особистим внесенням до такої скарги змін та/або доповнень. Наприклад, захисник не позбавлений можливості надати кваліфіковану юридичну допомогу в підготовці змін чи доповнень до скарги підзахисного, які останній вправі внести особисто; звернутися до апеляційного суду із власною скаргою; висловити в судовому

засіданні позицію щодо раніше поданої скарги, навести додаткові доводи й аргументи, які суд має перевірити в межах повноважень, наданих законом.

З огляду на вказане Велика Палата ВС дійшла висновку, що в розумінні ч. 3 ст. 403 КПК України «особою, яка подала апеляційну скаргу» є лише учасник судового провадження, який реалізував право на апеляційне

оскарження від свого імені. Право змінити та/або доповнити апеляційну скаргу обвинуваченого належить виключно суб'єкту її подання, тобто обвинуваченому.

Повний текст постанови Верховного Суду від 24 квітня 2024 року у справі № 304/1035/20 (провадження № 13-58кц23) розміщено в ЄДРСР за посиланням: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/119045334>.

ПРАВОВА ПОЗИЦІЯ

Верховного Суду щодо нововиявлених обставин для перегляду судового наказу про стягнення аліментів

Верховний Суд у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду 02.05.2024 у справі № 337/2451/23, провадження № 61-493св24, розглянув у порядку письмового провадження справу за участю скаржника — ОСОБА_1 (далі — скаржник), інтереси якого представляє адвокат Л., боржниці — ОСОБА_2 (далі — боржниця), інтереси якої представляє адвокат Ш., про перегляд за нововиявленими обставинами за заявою боржниці судового наказу Хортицького районного суду міста Запоріжжя від 31.05.2023, виданого за заявою скаржника про стягнення з боржниці аліментів на утримання неповнолітньої дитини за касаційною скаргою скаржника на постанову Запорізького апеляційного суду від 06.12.2023.

Верховний Суд у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду зробив такий висновок:

«Вказана в листі служби у справах дітей обставина перебування дитини в батьків колишнього чоловіка не є нововиявленою і не може бути підставою для перегляду судового наказу про стягнення з матері аліментів, якщо мати ще до видачі судового наказу погодила в розписці проживання дитини з батьками колишнього чоловіка й така розписка була предметом дослідження судом при видачі судового наказу».

У цій справі після розірвання шлюбу між сторонами відповідачка склала розписку про те, що вона передає доньку батькам свого колишнього чоловіка на постійне місце проживання. На підставі заяви позивача суд видав судовий наказ про стягнення з відповідачки аліментів на утримання доньки.

У разі видачі судового наказу відповідно до пунктів 4 і 5 ч. 1 ст. 161 ЦПК України судовий наказ може

бути переглянуто за нововиявленими обставинами в порядку, встановленому гл. 3 розд. V цього Кодексу (ч. 8 ст. 170 ЦПК України).

Рішення, постанова або ухвала суду, якими закінчено розгляд справи, що набрали законної сили, можуть бути переглянуті за нововиявленими обставинами. Підставами для такого перегляду є, зокрема, істотні для справи обставини, що не були встановлені судом та не були і не могли бути відомі особі, яка звертається із заявою, на час розгляду справи (ч. 1 та п. 1 ч. 2 ст. 423 ЦПК України).

У серпні 2023 року боржниця звернулася до суду із заявою про перегляд за нововиявленими обставинами судового наказу про стягнення з неї аліментів на утримання неповнолітньої доньки, виданого в травні 2023 року. Вона вказувала, що в заяві про стягнення аліментів скаржник стверджував, що дитина перебуває на його утриманні. Проте в письмових поясненнях щодо обстеження умов проживання він зазначив, що донька з ним не проживає з лютого 2022 року, а перебуває в бабусі та дідуся. Це підтверджує лист відділу служби у справах дітей від липня 2023 року.

Суд першої інстанції відмовив у задоволенні заяви, оскільки зазначені боржницею обставини не є нововиявленими, а стосуються переоцінки доказів. Апеляційний суд скасував ухвалу районного суду й задовольнив заяву, зазначивши, що на час видачі судового наказу обставини щодо місця проживання дитини не були відомі боржниці. Оскільки право на стягнення аліментів має виключно той із батьків, із ким фактично проживає дитина, колишній чоловік не має права на отримання аліментів.

КЦС ВС скасував постанову апеляційного суду й залишив у силі ухвалу суду першої інстанції, зробивши такі правові висновки.

Для перегляду за нововиявленими обставинами судового наказу про стягнення аліментів такими обставинами є юридичні факти, які існували на час видачі цього наказу та є істотними для розгляду заяви про його видачу, тобто могли вплинути на висновки суду про права та обов'язки заявника й боржника; нововиявленими є також обставини, які виникли після набрання судовим наказом законної сили, але віднесені законом до нововиявлених. Необхідно розрізняти нові докази та докази, які підтверджують нововиявлені обставини. Перші не можуть бути підставою для перегляду судового наказу у зв'язку з нововиявленими обставинами, тоді як другі є даними, що підтверджують саме такі обставини.

Не є нововиявленою обставина, що ґрунтується на переоцінці доказів, які вже оцінив суд у процесі розгляду справи. Крім того, судові рішення не можна переглядати у зв'язку з нововиявленими обставинами в разі, якщо обставини, передбачені ч. 2 ст. 423 ЦПК України, відсутні, а також якщо обставини, визначені

ч. 2 ст. 423 ЦПК України, були або могли бути відомі заявникові на час розгляду справи.

Суди попередніх інстанцій установили, що боржниця склала розписку про те, що вона передає доньку батькам свого колишнього чоловіка для постійного проживання з ними. Цю розписку скаржник додав до заяви про видачу судового наказу про стягнення з боржниці аліментів. Тому цей документ був предметом дослідження під час розгляду судом зазначеної заяви. З огляду на це Верховний Суд погоджується з аргументом скаржника про те, що боржниця в заяві про перегляд за нововиявленими обставинами судового наказу фактично просила переоцінити докази, які були підставою для його видачі. Крім того, з урахуванням зазначеної розписки обставина про те, що дитина проживає з батьками скаржника, була відома боржниці. Отже, вказана в листі служби у справах дітей обставина про перебування дитини в батьків колишнього чоловіка не є нововиявленою.

Повний текст постанови Верховного Суду від 2 травня 2024 року у справі № 337/2451/23 (провадження № 61-493св24) розміщено в ЄДРСР за посиланням: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/118820449>.

ПРАВОВА ПОЗИЦІЯ

Верховного Суду щодо стягнення заборгованості за аліментами, які вже стягуються на підставі судового рішення

Верховний Суд у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду 10.04.2024 у справі № 761/43598/21, провадження № 61-2588св24, розглянув у порядку спрощеного позовного провадження без повідомлення учасників цивільну справу за позовом ОСОБА_1 до ОСОБА_2, третя особа — ОСОБА_3, про визначення розміру заборгованості за аліментами та стягнення заборгованості за аліментами за касаційною скаргою адвоката К. як представника ОСОБА_2 на рішення Шевченківського районного суду м. Києва від 29.11.2023 та постанову Київського апеляційного суду від 30.01.2024.

Верховний Суд у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду у справі про визначення розміру і стягнення заборгованості за аліментами зробив такий висновок.

Стягнення заборгованості за аліментами, які вже стягуються на підставі судового рішення, закон не передбачає. Суд, за наявності спору, може лише визначити розмір такої заборгованості, яка має бути стягнута в межах виконавчого провадження при виконанні судового рішення про стягнення аліментів, і ухвалення окремого (додаткового) рішення суду про стягнення цієї заборгованості не потрібно.

У 2013 році суд стягнув аліменти з відповідача на утримання дітей. Позивачці стало відомо про отриманні відповідачем інші доходи за попередні періоди, і в травні 2020 року державний виконавець здійснив перерахунок заборгованості за аліментами та встановив заборгованість з їх сплати. Відповідач пояснив, що він здійснював підприємницьку діяльність як ФОП на спрощеній системі оподаткування, йому

нараховані доходи як самозайнятій особі, що є оборотними коштами і не можуть враховуватися при нарахуванні аліментів. З огляду на це державний виконавець здійснив перерахунок боргу за аліментами та дійшов висновку, що заборгованості зі сплати аліментів у відповідача немає.

Позивачка вважала такі висновки державного виконавця помилковими, оскільки отриманий відповідачем як ФОП дохід до 2017 року має бути врахований при розрахунку заборгованості за аліментами.

Суд першої інстанції, рішення якого залишив без змін апеляційний суд, задовольнив позов.

КЦС ВС скасував попередні рішення в частині стягнення заборгованості за аліментами, відмовив у задоволенні позову в цій частині; залишив без змін попередні рішення в частині визначення розміру заборгованості за аліментами, зробивши такі правові висновки.

Відповідно до частин 1, 3 ст. 194 СК України (у редакції, чинній на час звернення до суду з цим позовом) аліменти можуть бути стягнуті за виконавчим листом за минулий час, але не більш як за десять років, що передували пред'явленню виконавчого листа до виконання. Заборгованість за аліментами, які стягуються відповідно до ст. 187 цього Кодексу, погашається за заявою платника шляхом відрахувань з його заробітної плати, пенсії, стипендії за місцем їх одержання або стягується за рішенням суду.

Згідно із ч. 1 ст. 187 СК України один із батьків може подати заяву за місцем роботи, місцем виплати пенсії,

стипендії про відрахування аліментів на дитину з його заробітної плати, пенсії, стипендії у розмірі та на строк, які визначені в цій заяві.

Вказані норми матеріального права визначають порядок стягнення аліментів за виконавчим листом за минулий час і заборгованості за аліментами, що утворилася при їх відрахуванні, за заявою платника, поданою відповідно до ст. 187 СК України, і саме в цьому випадку закон передбачає право на звернення до суду та стягнення заборгованості за аліментами.

Стягнення заборгованості за аліментами, які вже стягуються на підставі судового рішення, закон не передбачає. Суд, за наявності спору, може лише визначити розмір такої заборгованості, яка має бути стягнена в межах виконавчого провадження при виконанні судового рішення про стягнення аліментів, і ухвалення окремого (додаткового) рішення суду про стягнення цієї заборгованості не потрібно.

У цій справі суд визначив розмір заборгованості за аліментами, стягнення якої не може бути самостійним предметом позову, оскільки підлягає стягненню державним виконавцем у порядку, передбаченому Законом України «Про виконавче провадження», на виконання рішення суду від 2013 року про стягнення аліментів.

Повний текст постанови Верховного Суду від 10 квітня 2024 року у справі № 761/43598/21 (провадження № 61-2588св24) розміщено в ЄДРСР за посиланням: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/118421121>.

ПРИ РАДІ АДВОКАТІВ ЗАПОРІЗЬКОЇ ОБЛАСТІ СТВОРЕНО РОБОЧУ ГРУПУ З ДОСЛІДЖЕННЯ ІСТОРІЇ АДВОКАТУРИ

Центр досліджень адвокатури і права НААУ продовжує проводити наукові дослідження і популяризує історію української адвокатури та збереження її історичної пам'яті. Провідним напрямком у роботі Центру залишається вивчення регіональної історії адвокатури, адже діяльність адвокатської корпорації протягом історичних періодів чітко залежала від політичного статусу українських земель.

Важливо і надзвичайно приємно відзначити, що ініціативу дослідження локальної історії адвокатури підтримали і продовжують розвивати у тісній співпраці з Центром досліджень адвокатури і права НААУ регіональні Ради адвокатів.

Після проведення 6 лютого 2024 року у Запоріжжі Національною асоціацією адвокатів України, Центром досліджень адвокатури і права НААУ, Радою адвокатів Запорізької області спільно з Національним університетом «Запорізька політехніка», юридичною компанією «Майстро і Беженар» та адвокатським бюро Вадима Лаврівського круглого столу «Адвокатура Запоріжжя: історія та сучасність», відповідно до положень ухваленої за підсумками його роботи резолюції, Рада адвокатів Запорізької області зробила наступний крок і створила робочу групу з дослідження адвокатури Запоріжжя. До її складу увійшли керівники

Ради — голова Людмила Новосьолова та її заступник Максим Семенов, голова КДКА Вадим Кравцов та член КДКА Катерина Котилевська, а також адвокати та науковці — юристи та історики. Зокрема, членами робочої групи стали адвокати Дмитро Майстро, Вадим Лаврівський та Альона Кирилова.

1 травня 2024 року у Запоріжжі відбулось перше засідання робочої групи з дослідження історії адвокатури. Участь у ньому взяли голова Ради адвокатів Людмила Новосьолова, голова КДКА Вадим Кравцов, заступник голови Ради адвокатів Максим Семенов, декан юридичного факультету НУ «Запорізька політехніка» професор Юрій Філей та професор, доктор юридичних наук Вікторія Пальченкова. Також були присутні члени робочої групи: адвокати Дмитро Майстро та Альона Кирилова, історик Валерій Стойчев.

Учасники обговорили плани дослідження історії адвокатури Запоріжжя, ухвалили рішення про створення музею адвокатури при Раді адвокатів Запорізької області та запланували вивчення наявних у архівах матеріалів. Зокрема, постановили здійснити їх копіювання, опрацювання та систематизацію з метою підготовки майбутніх статей та книг з історії адвокатури Запоріжжя та Запорізького краю.

Завдяки присутності у робочій групі представництва Національного університету «Запорізька політехніка», а саме історика Валерія Стойчева, який координує роботу студентів юридичного факультету Запорізької Політехніки разом з деканом Юрієм Філеєм

та професором Вікторією Пальченковою, справа швидко зрушила з місця. І от студенти юридичного факультету Запорізької політехніки вже розпочали опрацьовувати у архіві Ради адвокатів матеріали Колегії адвокатів Запорізької області з 1943 року. Сподіваємося, що знайомство молоді з історичним минулим нашої адвокатури стане їх першим кроком в адвокатське майбутнє.

Центр дослідження адвокатури і права НААУ висловлює щире подяку Раді адвокатів Запорізької області та усім залученим адвокатам і дослідникам за їх активну громадянську позицію та внесок у дослідження історії української адвокатури та закликає адвокатську спільноту усіх областей України підтримати та реалізувати у своєму краї ініціативу з вивчення та популяризації історичного минулого адвокатури.

МАЛОВІДОМІ СТОРІНКИ АДВОКАТСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МИКОЛИ МІХНОВСЬКОГО

Юрій Юзич, історик

Ідеолог державної самостійності України, творець українського війська Микола Міхновський за професією був адвокатом. На початку ХХ століття він успішно вів адвокатську діяльність у Харкові. Адвокатське бюро Міхновського мало чимало клієнтів і це забезпечувало йому популярність як політика і громадського діяча.

Харків'янин Василь Вовк згадував Миколу Міхновського, як людину героїчного вигляду, з великими вусами: «Це — відомий адвокат Микола Міхновський, славетний діяч українського національного руху. У суді в нього завжди суперечки з суддями, бо під час допиту свідків-селян він уперто додержується української мови і скрізь розмовляє рідною йому мовою». Вовк також пригадував, наскільки наполегливим був Міхновський у відстоюванні прав України та українців:

«Якось на вечірці в домі російських інтелігентів молодий адвокат Г., відомий своїми «дотепами», глузливо звернувся до Міхновського з келихом у руці: — *Вип'ємо за відокремлення Деркачів від російської держави!* — *Нехай буде хоч так, почнім хоч із цього!* — відповів Міхновський¹. І такої позиції дотримувався й тоді, коли брати Шемети, його однопартійці із таємної Української Народної Партії, стали співтворцями так званої «Лубенської республіки», а по факту місцевої самооборони за підтримки міського голови, а також за активної участі єврейської громади (включно з тим, що місцеві євреї допомагали українцям нелегально здобувати зброю, щоб, за потреби, спільно захищатись від імперців-погромників).

Під час російської революції 1905 — 1907 років чи не найбільшого успіху досягла українська громада в Лубнах, створивши в тому числі і місцеву самооборону, на чолі якої стояв Андрій Лівіцький — адвокат і майбутній президент УНР в екзилі. Активними учасниками цих подій у Лубнах були і брати Шемети, які саме тут — «при діяльній співпраці Миколи Міхновського» —

¹ Дж.: Вовк В. В старому Харкові // Нова Україна (Харків). 1942. Ч. 35 (52). 22 лютого. С. 4.

почали самочинно у листопаді — грудні 1905 року видавали газету «Хлібороб», яка стала першою цілком українськомовною газетою царської імперії.² Вважається, що співавтором цієї газети був також і Микола Міхновський.

АДВОКАТ М. МІХНОВСЬКИЙ У БОРОТБІ ЗА ВЖИВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ У СУДОЧИНСТВІ

У 1907 році в Російській імперії наступила антиреволюційна реакція і влада вирішила покарати лубенських активістів. Редактора «Хлібороба» Миколу Шемета (рідного брата Володимира і Сергія) за цю видавничу діяльність було притягнуто до відповідальності. Відтак він подав у харківську судову палату прохання «о прекращении производства его дела... на что имеет право, какъ принесшій апелляціонный отзыв»³. Палата проігнорувала це звернення, бо написано воно було на «малоросійскомъ языкѣ». Микола Міхновський, як повірена особа М. Шемета, звернувся на це зі скаргою в сенат, вважаючи такий вчинок судової палати незаконним⁴.

Дописувач щоденної української газети «Рада» відзначав, що ця історія з листом М. Шемета надзвичайно важлива, бо «зроблено спробу допоминатися фактично в житті прав української мови». І далі: «Це перша спроба, що показує свідомим українцям, як їм треба допоминатись права своєї мови по громадських та урядових інституціях на Україні». Автор статті поставив за приклад українців Галичини, які теж йшли таким шляхом: «Хай поки що виступи такі будуть одинокими, але число їх неминуче з часом збільшиться, а перейшовши до мас, вони приведуть до бажаних наслідків»⁵.

Парадоксально, але касація про захист української мови писалась російською. В її тексті М. Міхновський посилався також і на свій попередній успішний досвід, коли у 1903 році в Полтаві міський голова заборонив відкрите засідання місцевої думи, яке відбувалося за участі великої кількості представників різних українських делегацій з нагоди відкриття пам'ятника І Котляревському в Полтаві. І саме М. Міхновський тоді боровся за право використання української мови

в офіційних заходах місцевого самоврядування. Цього разу, захищаючи право М. Шемета на письмове звернення рідною мовою до чиновників російської держави, адвокат використав наступну аргументацію (переклад українською зробила газета «Рада»):

«1. В статуті уголовного ведення суда нема домагання, щоб підсудний знав доконче російську мову, так саме, як нема домагання, щоб підсудний обов'язково вів справу судом — словесно чи на папері тільки російською мовою. Навпаки, 410 й 579 ст. ст. карн. зак. (карного, тобто кримінального, законодавства. — Ю. Ю.), застерігаючи, коли суд не розумів мови підсудного, дозволяють і навіть велять прикликати перекладчика. Таким чином закон показав ту путь, дякуючи якій суд і підсудний, що розмовляють ріжними мовами, можуть зрозуміти один одного. Прикладаючи цю путь до даного випадка, треба признати, що коли судова палата уважила (визнала. — Ю. Ю.) подане підсудним прохання за незрозуміле, але ж могла догадатися, якою мовою воно написано, то, додержуючись закона, вона повинна була прикликати перекладчика з української мови, склавши потім видатки на засудженого або зробивши це коштом казни, якщо б його виправдано.

2. Тим часом судова палата в мотивах зовсім не вважає, що прохання написано незрозумілою їй мовою: тільки глухо говориться, що, мов, прохання не розглянуто, бо написано українським діалектом. Українська мова є не що инше, як діалект російської мови. Коли мати такий погляд, то можна запитати: де і в яким законі показано, аби підсудні об'яснялись чисто русскою мовою, і який саме діалект вважати за найкращий? Судова палата зламала загальний принцип права: «що не заборонено — те дозволено» й взяла на себе ролю пуриста що до мови.

3. Судова палата в справі павловських сектантів, одмовивши обороні викликати перекладчика, покликала, що вона цілком розуміє український діалект, і сенат признав постанову цю справедливою.

4. Питання про український діалект розглядав сенат і по скарзі полтавського город. самоврядування на вчинки городського голови, що, маючи на увазі наказ (керуючись наказом. — Ю. Ю.) [міністра внутрішніх

² Шемет С. Микола Міхновський (Посмертна згадка) // Хліборобська Україна. Відень, 1924 — 1925. Кн. V. С. 12.

³ Вопросъ остался нерешеннымъ // Южный край. 1908. № 9287. 17 января. С. 6.

⁴ Местная жизнь: Интересный вопросъ // Утро. 1907. № 284. 8 ноября. С. 5.

⁵ Мик. 3. Українська мова в державних інституціях // Рада. 1907. Ч. 253. 10 листопада. С. 3.

справ] Плева, заборонив на публічному засіданні думи промовляти по українському. Сенат признав учинки голови несправедливими і скасував його постанову.

5. По всіх урядових актах ніколи українці не зарховувались до инородців і йменувались «исконнымъ русскимъ населеніємъ»⁶.

Через два тижні скарга М. Міхновського була розглянута. Факт, що харківська судова палата не відповіла на прохання М. Шемета, який обвинувачувався за § 5 ст. VIII тимчасових правил про друк від 24 листопада 1905 року, підтвердився. «Уголовный кассационный департаментъ правительствующаго Сената», куди звернувся Міхновський, доручив судовій палаті розглянути прохання Миколи Шемета⁷. Тобто сам М. Міхновський першим за царської влади домогся важливого прецеденту, щоб у державному судочинстві почали приймати скарги, які написані українською мовою. Мовою, яка, згідно із сумнозвісним таємним Емським указом 1876 року, ще продовжувала бути фактично під повною заборною.

АДВОКАТ М. МІХНОВСЬКИЙ НА ЗАХИСТІ ОБВИНУВАЧЕНИХ У СПРАВІ «ЛУБЕНСЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ»

Царський режим не міг заспокоїтись і в листопаді 1907 року фальсифікував гучну справу «Лубенської республіки», заарештувавши загалом десятки відомих українців у Лубнах. «А між ними й братів Володимира й Миколу Шеметів (18 листопада — Ю. Ю.), яких обвинувачено не більш не менш, як у підготованні озброєного повстання». За братів довелось сплатити колосальні застави по десять тисяч рублів. За Володимира гроші вніс Іван Леонтович, за Миколу — Микола Міхновський, який водночас був захисником Володимира Шемета «по делу о виборгском воззваніи», коли той був депутатом Держдуми в Петербурзі⁸.

У цій же справі за створення самооборони заарештовано й адвоката Андрія Лівницького⁹. А незабаром його дружину, якій також «світила» 102 стаття кримінального кодексу¹⁰. Більше року тягнулось роз-

слідування і судовий процес. Лише в січні 1909 року Київський військовий суд засудив більшість членів «Коаліційного комітету» в Лубнах — до каторги. Підсудна Марія Лівницька, яку суд виправдав, згадувала: «Присуд був, властиво, несправедливий і нелогічний. Ми двоє — Андрій [Лівницький] і я — мусіли дістати найвищу кару, мусіли відповідати за все, а Андрій, що стояв на чолі всієї справи, дістав тільки два роки»¹¹.

У травні 1909 року харківська судова палата почала розгляд ще однієї справи — колишнього «околоточного надзірателя» Лубен В. Лаговського, який роком раніше сфальсифікував обвинувачення проти членів вигаданої ним революційної організації. У тому числі підкидав фальсифікат братам Шеметам. А опісля здійснив самостріл та обвинуватив революціонерів в замаху на нього. Цивільний позов студентів В. Піщанського і Льва Паногіні, які «здійснили замах», представляв присяжний повірений Микола Міхновський¹². У своєму адвокатському виступі М. Міхновський апелював так:

«П. п. судді і сословні представники! Ніхто, звичайно, не почуває більшого задоволення од промови представника державного обвинувачення, як ті, що зазнали лиха через діяльність Лаговського. Це-ж студентів [Льва] Паногіні, [студента Київського університету] Песчанського і інших (заарештовані в справі про нібито підготовання замаху на життя судового слідчого в найважливіших справах лубенського окружного суду. — Ю. Ю.) хотів Лаговський послати на шибеницю, або в крайньому разі на каторгу... Це-ж од їхнього імени складав він відозви та смертні присуди».

Далі М. Міхновський ствердив, що вина за події, спричинені В. Лаговським, падає і на судову владу, яка так довірливо ставилась до цього провокатора, незважаючи на те, що підробки Лаговського були простенькими. Характеризуючи провокатора, адвокат відзначив: «Лаговський не така людина, що згодилась-би бути попіхачом. Для цієї людини особиста кар'єра вища за все. Ради кар'єри він піде на все. Ця людина вважала, що всі шляхи ведуть до Риму, і щоб досягти своєї мети, він спокійно піде через трупи...»

⁶ До справи редактора газети «Хлібороб» // Рада. 1907. Ч. 265. 25 листопада. С. 3.

⁷ Къ делу редактора газеты «Хлібороб» // Южный край. 1907. № 9242. 23 ноября. С. 5.

⁸ М. П. Відгуки життя // Рада. 1907. Ч. 283. 18 грудня. С. 2.

⁹ Арешти в Лубнях // Рада. 1907. Ч. 263. 23 листопада. С. 3.

¹⁰ Труси й арешти // Рада. 1907. Ч. 275. 23 грудня. С. 3.

¹¹ Лівницька М. На грані двох епох. Нью-Йорк, 1972. С. 16.

¹² Из зала суда // Утро. 1909. № 733. 6 мая. С. 4.

Лаговський — це страшна людина по своїй жорстокості та неморальності». І далі:

«З одним тільки уступом акту обвинувачення я не погоджуюся. Обвинувачення говорить, що Лаговський зробив свої злочинства, виконуючи доручення з приводу чуток, що готується замах на життя слідчого Манжевського. Я запевняю, що чулки ті пустив сам Лаговський. Це він сам підготував ґрунт і на ньому утворив цілу низку підлогів. Ось докази. Про те, що готується замах на Манжевського та на справника Червоненка, ми довідуємося вперше з анонімного листа, посланого на ім'я прокурора лубенського окружного суда 7 января 1908 року. В цьому листі попереджається прокурора, що брати Шемети думають убити Манжевського, а Левицькі привезуть убивцю справника Червоненка. Цього фальшивого листа було признано за настоящего, а наслідком цього сталася постанова арештувати Шеметів. Коли Шеметів було заарештовано, то, звичайно, треба було знайти інших людей, що наче б то хочуть убити Манжевського. За таких людей Лаговський і вибрав собі Печанського, Дольникова, Паночі і інших, щоб підвести їх до шибениць, а собі здобути нагороду та підвищення по службі».

Фінальний фрагмент виступу Міхновського звучав так:

«Жах у тім, що Лаговський робить судову владу знаряддям для своєї гидкої мети. Лаговський одкривав змови, Лаговський знаходив бомби і Лаговський видавав тих, що робили таємні змови. І коли судова влада, одурена Лаговським, арештовувала і обвинувачувала за порушення закону, Лаговський сам тільки знав жакливу правду і сміявся, як Мефистофель... І чим більш лилося сліз матерів, жінок і сестер, чим дужче чувся стогін в'язнів, тим веселіш лунав регіт Лаговського. Нехай же хоч тепер він перестане реготатися»¹³.

Серед оборонців активістів «Лубенської республіки» були адвокати Микола Міхновський і Арнольд Марголін — майбутній заступник міністра закордонних справ УНР і український дипломатичний представник у Лондоні та Парижі. Вони внесли апеляцію і у вересні 1909 року суд виправдав майже всіх обвинувачених, бо справа була побудована на провокації. Судова справа щодо провокатора В. Лаговського тривала ще кілька місяців. І в січні 1910 року харківська судова палата засудила його «до арештантських рот на чотири роки»¹⁴.

¹³ В суді: Справа Лаговського // Рада. 1910. Ч. 22. 28 січня. С. 3.

¹⁴ Справа Лаговського // Рада. 1910. Ч. 19. 24 січня. С. 3.

СТВОРЕННЯ ТА ДІЯЛЬНІСТЬ ТОВАРИСТВА АДВОКАТСЬКИХ СТАЖЕРІВ У М. ЛЬВОВІ У 1934 – 1939 РОКАХ ЗА МАТЕРІАЛАМИ ДЕРЖАВНОГО АРХІВУ ЛЬВІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

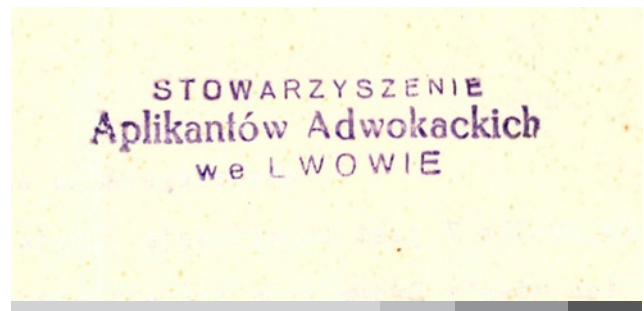
Анна Хлопецька, заступник начальника відділу використання інформації документів Державного архіву Львівської області

До початку Другої Світової війни у Львові активно розвивався юридичний освітній напрямок, зокрема, особливо затребуваною була фахова адвокатура. У зв'язку з цим виникла потреба у створенні товариства, яке б допомагало пройти нелегкий шлях до професійної адвокатури. Адже згідно із Законом про устрій адвокатури Польської Республіки, для ведення адвокатської діяльності було затверджено низку умов, серед яких обов'язкове проходження стажування у загальних або військових судах.

22 листопада 1934 року ініціативна група з магістрів та докторів права звернулася до суспільно-політичного відділу Львівського воєводського управління з проханням зареєструвати Товариство адвокатських стажерів у місті Львові «Stowarzyszenie Aplikantów Adwokackich we Lwowie». Це Товариство визначило такі цілі своєї діяльності:

- навчити членів товариства «бути захисниками права»;
- справедливо працювати на благо держави;
- охороняти та підтримувати професійні інтереси адвокатів-стажерів;
- захищати гідність професії та дотримуватися принципів честі і взаємоповаги;
- підготовка стажерів до професійної адвокатської діяльності;
- допомагати стажерам здобувати ази професії, переймаючи майстерність від колег-адвокатів;
- надавати матеріальну допомогу членам товариства;
- встановлювати контакти та співпрацювати з іншими легальними юридичними товариствами.

Фінансові ресурси Товариство отримувало з дотацій Палати адвокатів і членських внесків. Незаможні стажери користувалися безвідсотковими позиками, що були надані відділом самопомочі товариства.

Товариство адвокатських стажерів у Львові розпочало свою діяльність після затвердження його Статуту 17 червня 1936 року рішенням № Pol.V.25/698/35 суспільно-політичного відділу Львівського воєводського управління, на підставі параграфу № 21 Закону про товариства від 27.11.1932 р. До реєстру Товариств і Об'єднань Львівського воєводського управління воно було внесено під № 1362.

Товариство адвокатських стажерів у місті Львові базувалося на принципах демократії у публічному та професійному житті. Найважливішими завданнями було поглиблення, зміцнення соціальної та громадянської свідомості членів; захист гідності та прав адвокатських стажерів і адвокатів; турбота про добробут та професійні інтереси. Для досягнення поставлених

цілей асоціація організувала збори та лекції, а також надавала звіти про виконану роботу.

Засобами для досягнення вищезазначених цілей було ознайомлення громадськості та органів влади з потребами стажування, організація наукової та матеріальної допомоги членам товариства, заснування читального залу та бібліотеки, оголошення конкурсів на роботу, організація конгресів, з'їздів, лекційних і товариських засідань.

До складу товариства могли належати стажери адвокатів, які внесені до списку адвокатських стажерів в окрузі та Палати адвокатів у Львові, а також будь-який адвокат. Кожен член мав право брати участь у загальних зборах, право голосу, право подавати пропозиції та запити; користуватися всіма можливостями товариства. Члени товариства були зобов'язані сплатити вступний внесок та сплачувати щомісячні внески, підтримувати цілі товариства, дотримуватись положень статуту та будь-яких рішень, прийнятих на засіданнях товариства. Членство у товаристві припинялося добровільно, згідно з письмовим повідомлення про свій вихід із товариства або через відмову сплачувати членські внески протягом 3 місяців, а також у разі припинення адвокатської діяльності.

Керуючими органами товариства були:

- Загальні збори
- Правління
- Ревізійна Комісія
- Суд колег.

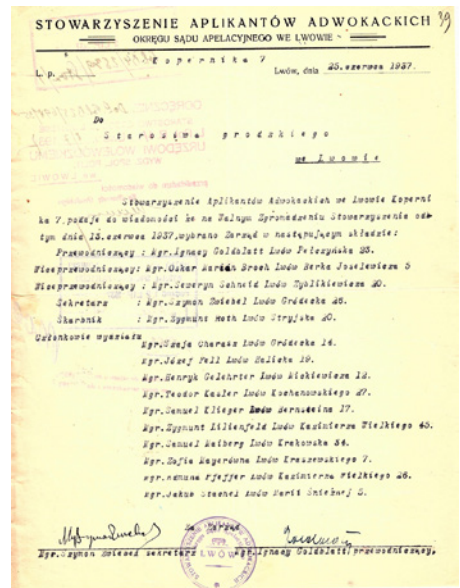
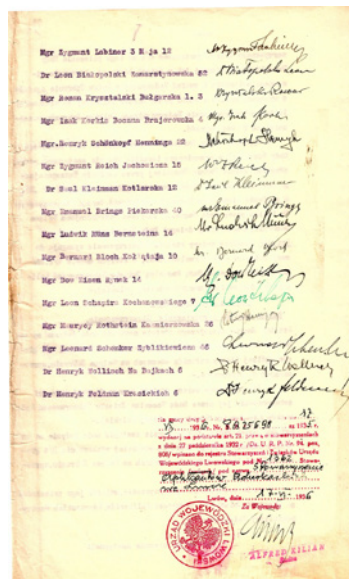
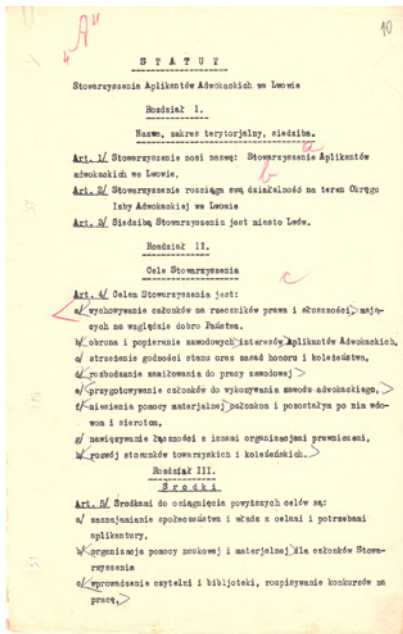
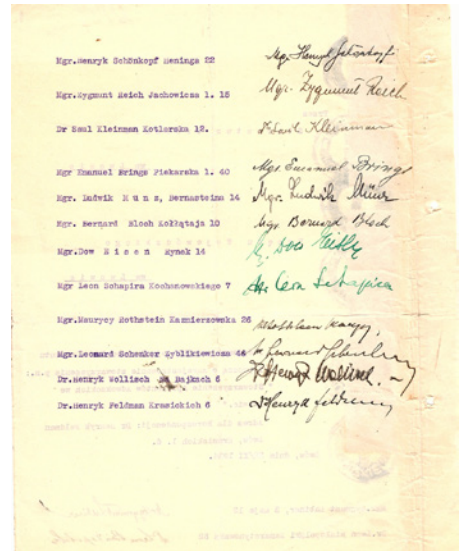
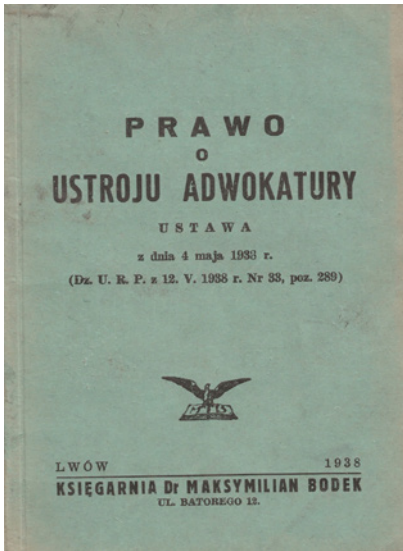
Загальні збори склалися із усіх членів товариства. Члени, які проживали у штаб-квартирі товариства, могли брати участь у Загальних зборах лише особисто. Загальні збори могли бути як черговими, так і позачерговими. Чергові загальні збори скликались Правлінням у першому кварталі кожного календарного року. Позачергові загальні збори скликались Правлінням з власної ініціативи, на вимогу Ревізійної Комісії, на письмову вимогу не менше 1/4 рядових членів товариства, на вимогу Вищої ради спілки товариств адвокатських стажерів. Особи, які вимагали скликання позачергових Загальних зборів, зобов'язані були одночасно з поданням вимоги письмово надати правлінню порядок денний цих зборів. Правління було зобов'язане оголосити дату та прядок денний чергових загальних зборів принаймні за 14 днів, а позачергових — за 10 днів, опублікувавши відповідне

оголошення у районному та міському суді, у приміщеннях товариства адвокатських стажерів, на офіційних дошках адвокатських товариств тощо. Для того, щоб рішення Загальних зборів визнавалися дійсними, була необхідна присутність щонайменше 1/4 усіх членів. Рішення загальних зборів приймалися більшістю голосів, окрім рішень щодо зміни статуту чи розпуску товариства. Загальні збори відкривав президент товариства або призначений ним член правління, після чого загальні збори обирали голову, його заступника та секретаря Загальних зборів.

Загальні збори мали повноваження прийняття або відхилення звіту Правління та Ревізійної комісії, обрання правління, ревізійної комісії та колегії, розгляд заяв і клопотань стосовно питань, що належали до сфери діяльності товариства, а саме: присвоєння звання почесного члена, голосування відповідно до порядку денного, ухвалення змін до статуту.

Правління складалось із президента товариства, 2 віце-президентів, секретаря, скарбника та 10 членів, які обиралися на рік Загальними зборами. У разі подання обраним членом заявки на вихід із товариства Правління могло заповнити вакантну посаду шляхом кооптації. У разі відставки президента товариства або щонайменше 4 членів Правління повинні скликатися позачергові Загальні збори. До компетенції Правління входило: управління

діяльністю товариства та його майном, встановлення сум вступного та членського внесків, ухвалення внутрішніх положень товариства, виконання рішень Суду колег, обрання делегатів від товариства адвокатських стажерів на важливі з'їзди адвокатів. Засідання Правління проводилось не рідше одного разу на місяць. Рішення ухвалювались більшістю голосів при голосуванні та наявності щонайменше п'яти членів Правління, в тому числі президента товариства або його заступника.

Для контролю за фінансово-господарською діяльністю товариства на загальних зборах щорічно обирали **Ревізійну комісію** у складі голови та двох членів. Ревізійна комісія була зобов'язана на прохання Президента товариства або Правління, а також у будь-який час, за власною ініціативою, перевіряти бухгалтерські книги та документи товариства, а також подавати звіт щодо перевірки на загальних зборах. Ревізійна комісія могла відправити делегата з правом дорадчого голосу для постійної участі в засіданнях Правління.

Суд колег складався із головуючого та 4 членів товариства, які обирались щорічно на загальних зборах. До його компетенції входило: вирішення професійних суперечок; розгляд справ, порушених товариством через приниження гідності держави; розгляд та вирішення апеляційних скарг на рішення Судів Колег інших філій товариства.

Станом на 18 серпня 1936 р. приміщення Товариства адвокатських стажерів у місті Львові знаходилось за адресою: м. Львів, вулиця Крашевського, 17 (тепер вулиця Соломії Крушельницької), а з червня 1937 року до вересня 1939 року — за адресою м. Львів, вулиця Коперника, 7.

Товариство адвокатських стажерів мало філії, які утворювались згідно з ухвалою Правління товариства у Львові або за письмовою заявою щонайменше 30 двокатських стажерів, які проживали при одному районному чи муніципальному суді. Філії зоб'

бов'язувалися дотримуватись затверджених норм товариства та виконувати його мету на місцевому рівні. Справи місцевого характеру товариства вирішували самостійно. До 1939 року товариства Адвокатських стажерів діяли у містах: Станіславові, Самборі, Золочеві, Стрию, Перемишлі та Коломиї.

Отже, Товариство адвокатських стажерів у Львові — це організація, яка об'єднувала більшість адвокатських стажерів та юристів міста Львова, а завдяки діяльності філій товариства єднала адвокатських стажерів цілого округу Палати адвокатів у Львові. Товариство розгортало активну діяльність захисту інтересів адвокатів у Львові та окрузі через виступи, зустрічі та лекції. Утримувало у своєму приміщенні читальню періодичних юридичних видань, а також організувало репетиторські курси з підготовки юристів-стажерів для успішного складання адвокатського іспиту та заснування власної адвокатської канцелярії¹.

¹ Джерела:

1. Товариство кандидатів у адвокати м. Львів, 1934 — 1939 рр., Державний архів Львівської області, фонд Ф-1 оп. 54, спр. 2154.
2. Prawo o ustroju adwokatury. Ustawa z dnia 4 maja 1938 r. Державний архів Львівської області, бібліотечний фонд Л-15642.